ב"ה

אין ליכט פון תורה

ספר

תורת חובות הלבבות

שער הבטחון

אידיש

104

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תש"מ לפ"ק

שער הרביעי

שער הבטחון

דער מהויער פון בטחון. די לעהרע פון האבען צוטרויען אין גאט.

פרק א׳

האט דער מחבר געזאגט:

ווייל אין פאריגען שער האב איך ארומגערעדט די פפליכטען פון מענשען צו נעהמען אויף זיך גאט׳ס דיענסט, האב איך איינגעזעהן, אז עם איז אין פלאץ צו ריידען נאכדעם וועגען דעם וויכטיגסטען ענין וואס האט צו טהאן מיט גא־טעם דיענסט. דאס איז דער ענין פון בטחון, פון האבען צוטרויען אין גאט אין אלע זאכען, ווייל אין דעם ליגט גרויסע נוצען הן אין תורה זאכען, הן אין וועלטליכע זאכען.

פאר די וואס ווילען זיך אפגעבען מיט לערנען תורה איז בטחון זעהר נוצ־ליך. בטחון פערשאפט דעם מענשען רוה. דאס נעהמט פון איהם אוועק די דאגות און ער קען מיט א רוהיגען קאפ לערנען תורה און דיענען גאט. און א מענש איז מחויב צו האבען בטחון אין גאט, צו פערלאזען זיך אויף איהם אזוי ווי א קנעכט איז מחויב צו האבען בטחון אין זיין ווירטה. ווארום אויב א מענש האט ניט קיין צוטרויען אין גאט, האט ער דאך צוטרויען אין אימיצען אנדערש. און דער וואס האט צוטרויען אין אימיצען אויסער גאט, נעהמט פון זיך אוועק גאט׳ס השגחה און גיט זיך איבער אין די הענד פון יענעם, אין וועמען ער האט בטחון, און דערמיט זינדיגט ער אין צווייען, אזוי ווי ירמיה הנביא האט געזאגט: ״כי שתים רעות עשו עמי״ — דערמיט וואס די אידען האבען אויפגעגעבען זייער בטחון אין גאט, האבען זיי געטהאן צווייערליי שלעכטעם; ערשטענס, וואס זיי האבען מיך פערלאזט, און צווייטענס, וואס זיי האבען געקראגען צוטרויען צו מענשען. נאך א פסוק איז דא אין ירמיה: ״ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה׳ יסור לבו״ — פערפלוכט זאל זיין דער מענש וואס האט בטחון אין מענשען, פערלאזט זיך אויף שטערבליכע און פון גאט ווענדעט ער אפ זיין הארץ. אין תהלים איז דא א פסוק: ״אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו״ — וואויל דעם וואס האט זיין צוטרויען אין גאט און פערלאזט זיך ניט אויף רייכע לייט און פערפיהרער, און נאך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

און ווען א מענש פערלאזט זיך אויף זיין אייגענע חכמה, אייגענע ערפונ־דענע מיטעל, קערפערליכע און גייסטיגע כחות, קען זיין מיה זיין אומזיסט. זיין כח וועט אפגעשוואכט ווערען און זיינע אויסגעטראכטע מיטעל ווי אזוי צו מאכען זיך בעסער וועלען ניט האבען די מאכט צו ערפילען זיין פערלאנג, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין איוב: ״לוכד חכמים בערמם״ — גאט פאנגט די

קלוגע מיט זייער קלוגשאפט. דאָס הייסט: די וואָס פערלאָזען זיך אויף זייער חכמה פאלען אריין און פיהרען גאָרניט אוים מיט זייער אויפקלעהרונג. אין קהלת ווערט געזאָגט: "כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה" — ניט שטענדיג קענען די וואָס זיינען גרינג אויף די פים לויפען און ניט דוקא גבורים נעהמען איין א מלחמה. אין תהלים איז דאָ א פסוק: "כפירים רשו ורעבו" — לייבען, מעכטיגע לייט ווערען אָפטמאָל פעראָרימט און ליידען הונגער, „ודורשי ה׳ לא יחסרו כל טוב" — און די וואָס פערלאָזען זיך ניט אויף זייער מאכט און פאַר־שען גאָט, האָבען בטחון אין איהם, פעהלט זיי ניט קיין גוטס. איז ווי מיר זעהן, האָט ניט א מענש צו פערלאָזען זיך אויף זיין חכמה אָדער כח.

און ווען איינער איז רייך און פערלאָזט זיך אויף זיין עשירות, איז דאָס אויך קרום, ווארום די עשירות קען פון איהם אוועקגעהן און פערבלייבען ביי אן אנדערען. אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין איוב: "עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו" — ער לייגט זיך שלאָפען רייך און עס פעהלט איהם גאָרניט און ווען ער עפענט אויף די די אויגען און די רייכטהום איז ניטאָ. א פסוק אין משלי זאָגט: "התעיף עיניך בו ואיננו" — עס פאסירט, אז ווען דו ווילסט א בליק טהאָן אויף'ן רייכען, איז ער שוין ניטאָ. אין ירמיה ווערט געזאָגט: "בחצי ימיו יעזבנו" — דער רייכער לאָזט אָפטמאָל איבער זיין רייכטהום אין זיינע מיטעל יאָהרען.

און עס קען אויך פאסירען, אז א מענש זאָל לעבען און זיין רייך און קיין הנאה ניט האָבען פון זיין עשירות. עס טרעפען געוויסע סבות וואָס דער מענש האָט ניט קיין שליטה איבער זיין אייגענעם פערמעגען. אין אזאַ פאל איז דער עושר ניט מעהר ווי א שומר, א היטער אָדער א ווערכטער וואָס היט דאָס געלד ביז א געוויסע צייט ווען דאָס געהט איבער צו אזעלכען וואָס איז בערעכטיגט צו דעם, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין קהלת: "ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב" — דעם זינדיגען גיט דער אויבערשטער א רעיון צו זאמלען רייכטהי־מער, כדי אוועקצוגעבען דאָס נאכהער צום גוטען און גאָספאָרכטיגען, אָדער אזוי ווי איוב האָט געזאָגט: יכין וצדיק ילבש וכסף נקי יחלוק" — דער שלעכ־טער מענש גרייט אָן און דער צדיק בעקליידט זיך מיט דעם, און געלד וואָס דער רשע זאמעלט צוטהיילט זיך דער צדיק דערמיט.

און אמאָל קען גאָר זיין, אז רייכטהום פיהרט צו בייזען און אָפטמאָל צו לעבענם פערלוסט, אזוי ווי קהלת זאָגט: „עושר שמור לבעליו לרעתו" — רייכ־טהום ווערט אָפטמאָל געהאלטען צו בייזען פאר זיין אייגענטימער. פאָלגליך, קען זיך א מענש אויף עשירות אויך ניט פערלאָזען און די איינציגע זאך פערבלייבט האָבען בטחון אין גאָט.

די מדה פון בטחון האָט נאָך א מעלה, וואָס דאָס ברייגנט דעם בעל בטחון, אז ער זאָל ניט דיענען קיינעם אויסער גאָט, ב"ה, און זאָל ניט האָפען אויף א מענשען'ס הילף און ניט זיין אונטערוואָרפען אונטער מענשען כדי געווינען זייער לאסקע, און ניט חנפ'נען קיינעם און ניט איינשטימען מיט געגנער פון גאָט'ס דיענסט, און קיין פורכט האָבען פאר אזעלכע וואָס האָבען די מאכט בייזעס צו טהאָן. דער אמת'ער בעל בטחון ווארפט פון זיך ארונטער די מענשליכע טובות־קליידער, ער וויל, הייסט עס, ניט אָנקומען צו קיינעמס טובות און וויל אויף זיך ניט נעהמען די מיה צו דאנקען אימיצען און אָפצאָהלען אימיצען פאר ווערכע

עס איז גוטעס, ווייל ער האלט בלויז פון גאָט'ס הילף און פון דאנקבאר זיין איהם.

און אז דעם בעל בטחון קומט אוים צו זאָגען אימיצען מוסר, איז ער ניט פאָרזיכטיג ניט צו בעריהרען יענעמס כבוד, און אויב ער איז זיי מביש פאר ניט אויפפיהרען זיך ווי געהעריג איז, ווערט ער אָבער ניט מבויש פון יענע. פאר א בעל בטחון קען מען זיך ניט רעכטפערטיגען מיט שקרים, מיט פאלשע אידעען און מיינונגען, ווייל ער שעהמט זיך ניט און האָט קיין מורא ניט צו זאָגען דעם אמת אין די אויגען, אזוי ווי גאָט האָט געזאָגט צו יחזקאל הנביא: "אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא" — דו זאָלסט פאר זיי, פאר די אידען וועמען דו זאָגסט מוסר קיין מורא האָבען און פאר זייערע רייד זאָלסטו זיך ניט שרעקען. עס זיינען דאָ נאָך פיעל פסוקים אין זעלבען זינען.

נאָך א מעלה האָט די מדה פון בטחון, וואָס דאָס ווענדט אָפּ דעם מענשען'ס הארץ פון וועלטליכע אנגעלעגענהייטען, פון זוכען תענוגי הגוף, קערפּערליכע פער־גנניגענס און ער קאָנצענטרירט זיין הארץ און געדאנקען צו גאָטעס דיענסט, און איז מיט זיין רוהיג געמיט און ווייניג זאָרג פאר וועלטליכע זאכען גלייך צום אלכעמיקער, צו דעם וואָס ווייס די קונסט צו פערוואנדלען זילבער אין אויסזעהן פון גאָלד אָדער אנדערע ביליגע מעטאלען אין אויסזעהן פון זילבער. און נאָך מעהר: דעם וואָס האָט צוטרויען אין גאָט איז נאָך בעסער ווי דעם אלכעמיקער אין צעהן פרטים.

ערשטענס, מוז דער אלכעמיקער האָבען געוויסע מאטעריאלען צו זיין אר־בייט און ער קריגט דאָס ניט אין יעדער צייט און אין יעדען אָרט; אָבער דער וואָס האָט בטחון אין גאָט איז זיין חיונה שטענדיג זיכער און עס וועט איהם קיינמאָל ניט פעהלען צום לעבען, אזוי ווי די תורה זאָגט: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם" — ניט בלויז אויף ברויט אליין לעבט א מענש, נור אויף אלעם וואָס גאָט זאָגט. גאָט שפּייזט אָפּטמאָל א מענשען אויף פערשיעדענע אופנים, אפילו אזעלכע וואָס זעהען אויס שלא כדרך הטבע, אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין מלכים א', ווי ראָבען האָבען געשפּייזט אליהו הנביא, און די מעשה מיט דער אלמנה מיט'ן קריגעל מעהל וואָס האָט געדויערט א לאנגע צייט, און עהנליכע נסים, וואָס ווערען דערמאָהנט אין די הייליגע שריפטען. און דער פסוק זאָגט אין תהלים: "ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב" — גאָט'ס פאר־שער פעהלט ניט קיין גוטעס, צי דאָס קומט אויף א נאַטירליכען אופן, צי אויף אן אוננאַטירליכען, אָבער דער צדיק קריגט זיינס.

צווייטענס, מוז דער אלכעמיקער ארבייטען, טהאָן געוויסע מלאכות, און ניט ארבייטענדיג קען ער גאָר ניט אויפטהאָן. קען דאָך פּאסירען אז האָבענדיג שטענדיג צו טהאָן מיט כעמישע שטאָפען, קען דער גערוך פון די שטאָפען און זייער רויך פעראורזאכען זיין טויט, אָדער די צופיעל ארבייט, די צופיעל אנ־שטרענגונג קען פאר איהם שעדליך זיין, וועהרענד דער וואָס האָט בטחון אין גאָט איז זיכער פון שלעכטעס. ער קריגט זיין חיונה אָהן מסירת נפש, אָהן מורא פאר געפאהר, און אלעס וואָס גאָט גיט איהם איז ער מקבל מיט שמחה אָהן שום פחד פאר וועלכע עס איז בייזע באגעגעניש.

דריטענס, האלט דער אלכעמיקער זיין סוד פאר זיך. ער ווייל דאָס קיינעם ניט אויסזאָגען אויס מורא, אז דאָס זאָל ניט אָנקומען צו דער ממשלה, צו דער

רעגיערונג און ער וועט בעשטראפט ווערן אלס פעלשער, און עס איז זעהר ניט גוט פאר א מענשען צו האלטען זיך מיט א סוד און זיך דארפען היטען מיט איהם. דער אבער וואס איז א בעל בטחון, האט פאר קיינעם קיין מורא ניט און ער בעריהמט זיך און שטאלצירט מיט דעם, אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט: „באלהים בטחתי לא אירא, מה יעשה אדם לי״ — ווייל איך האב בטחון אין גאט, האב איך פאר קיינעם קיין מורא ניט, וואס קען מיר א מענש טהאן?

פיערטענס, פאסירט מיט'ן אלכעמיקער איינס פון די ביידע: ענטוועדער ער מאכט א סך גאלד און זילבער, כדי צו זיין בעווארענט אויף דער עלטער אדער אויף שלעכטע צייטען — ווען ער וועט ניט האבען קיין חיונה, אדער ער זארגט ניט אויף שפעטער און ער פראדוצירט נור אזוי פיעל וויפיעל ער מוז האבען אויף אויסקומעניש. און אין יידע פעלע טויג דאס ניט. גרייט ער אן א סך, לעבט ער שטענדיג אין שרעק אז ער זאל עס צוליעב וועלכע עס איז סבה ניט פערלירען אדער די רעגיערונג זאל דאס ביי איהם ניט געפינען; גרייט ער ווידער ניט אן און פראדוצירט בלויז אזוי פיעל וויפיעל ער מוז האבען נויטיג אויף זיין טעגליכע חיונה, איז ער אין ריזיקע, טאמער וועט ער צוליעב א געוויסע אורזאך מארגען אדער ווען עס איז ניט קענען מעהר אנגעהן מיט זיין ארבייט און ער וועט פארבלייבען אהן ברויט. דער בעל בטחון אבער קען שטענדיג לעבען רוהיג און זיכער זיין אז גאט וועט איהם שפייזען לויט זיין פערלאנג ווען ער וועט וועלען און וואו ער וועט וועלען, אזוי ווי ער שפייזט דאס קינד און זיין מוטער'ס בויך און די היהנדעלע אין איי — פלעצער וואוהין קיינער קען גאר ניט אריינברענגען אדער עפעס ארויסנעהמען פון דארט, און אזוי ווי ער שפייזט די פויגעל וואס פליהט אין דער לופט, די פיש אין וואסער און די קליינע און שוואכע מוראשקע, און פערקעהרט ווידער, אז ער וויל נעהמט ער אוועק די שפייז פון מעכטיגען לייב, אזוי ווי דער פסוק זאגט: ״כפירים רשו ורעבו״ — לייבען ווערען אפטמאל פעראַרימט און לייידען הונגער. אבער בעלי בטחון פעהלט קיינמאל גאר ניט. נאך א פסוק איז דא אין משלי: ״לא יעריב ה' נפש צדיק״ — גאט פערהונגערט ניט דעם צדיק.

פינפטענס, לעבט דער אלכעמיקער שטענדיג אין שרעק. ער האט מורא אי פאר גרויסע לייט, אי פאר איינפאכע מענשען, ווייל זיין ארבייט מוז געטהאן ווערען אין געהיים, מחמת דאס איז א פערבאטענע בעשעפטיגונג, און מיט'ן בעל בטחון איז פערקעהרט, פאר איהם האבען מורא גרויסע לייט און חשוב'ע מענשען, אפילו חיות זיינען איהם אויך ניט מזיק, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין קאפיטעל ״יושב בסתר עליון״ (תהלים צ״א). אין איוב ה' זיינען אויך דא פסוקים וואס דריקען אוים דאס זעלבע.

זעקסטענס, דער אלכעמיקער, ווען אפילו עס געהט איהם גוט אין אנדערע פרטים, קען פאסירען אז ער זאל ליידען פון קראנקהייטען און וועהטאגען וואס צושטערען זיין פארגעניגען און ער האט קיין הנאה פון זיין געלט: אבער דער וואס פארלאזט זיך אויף גאט איז בעווארענט פון קראנקהייטען און וועהטאגען, און אויב אפילו ער ווערט יא קראנק, ווייס ער אז דאס איז א כפרה אויף זיינע זינד אדער כדי ער זאל אפקומען אויף דער וועלט און האבען מעהר עולם הבא, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין ישעיה: ״וקוי ה' יחליפו כח״ —די וואס האפען צו גאט וועלען אלע מאל בעקומען נייע קרעפטען.

זיעבעטענס, קען מיט'ן אלכעמיקער פאסירען, אז כאטש ער האט גענוג זילבער און גאלד, זאל ער דאך ניט האבען וואס צו עסען, ווייל עס קענען טרעפען פעלע, אז מען זאל ניט קענען קריגען קיין שפייז פאר געלט, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין יחזקאל: "כספם בחוצות ישליכו" — זיי וועלען ווארפען זייערע זילבער אדער זייערע געלט אין די גאסען, ווייל זיי וועלען ניט קריגן וואס צו קויפען דערפאר, אדער ווי צפניה הנביא האט געזאגט: "גם כספם, גם זהבם לא יוכל להצילם — זייערע זילבער און זייערע גאלד וועט זיי ניט קענען רעטען. מיט'ן בעל בטחון וועט אבער אזעלכעס ניט פאסירען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין איוב: "ברעב פדך ממות" — אין הונגער צייט, ווען מענשען קריגען ניט וואס צו עסען, האט ער דיך, צדיק, אויסגעלייזט פון טויט. אין תהלים איז דא א פסוק: "לא יבושו בעת רע ובימי רעבון ישבעו" — זיי, די בעלי בטחון, וועלען ניט פערשעהמט ווערען אין א שלעכטע צייט און אין הונגער טעג וועלען זיי זאט זיין.

אכטענס, דער אלכעמיקער האלט זיך ניט לאנג אין איין ארט אויס מורא אז מען זאל ניט דערגעהן זיין סוד; ווערהענד דער וואס האט בטחון אין גאט זיצט רוהיג און זיכער וואו ער וויל און ווי לאנג ער וויל, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה" — פערלאז זיך אויף גאט און טהו גוטעס, רוה אין לאנד און שפייז זיך מיט ארענטליכקייט, אדער: "צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה" — די גערעכטע וועלען ערבען דאס לאנד און אייביג אין איהר וואוינען.

נייענטענס, דעם אלכעמיקער וועט זיין פאלשע פראפעסיע ניט בעגלייטען אויף יענער וועלט. אין בעסטען פאל קען ער דערפון ניט האבען מעהר ווי א שטיקעל זיכערקייט געגען ארימקייט און געגען דארפען אנקומען צו מענשען; אבער דער וואס האט צוטרויען צו גאט, וועט ער דערפאר בעלוינט ווערען אי אויף דער וועלט, אי אויף יענער וועלט, אזוי ווי דוד המלך זאגט: "והבוטח בה' חסד יסובבנו" — דער וואס האט בטחון אין גאט איז ארומגערינגעלט מיט גנאדען, און אין אן אנדער פלאץ ווערט געזאגט אין תהלים: „מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" — ווי גרויס און ווי פיעל איז דיינע גוטעס וואס דו האסט באהאלטען פאר די צדיקים (לעולם הבא).

צעהנטענס, אויב מען דערוויסט זיך פון דעם אלכעמיקער און זיין בעשעפטיגונג, ברייגנט עס אויף איהם דעם טויט. ווארום די פראפעסיע זיינע איז נארעריי און בעטרוג, און גאט וואס רעגיערט איבער אלעם, וועט שוין פאראורזאכען א סבה אז מען זאל זיך פון איהם דערוויסען און איהם טויטען. אבער מיט דעם בעל בטחון איז פונקט פערקעהרט, אז מען ווייס אז ער איז אזעלכער וואס האט צוטרוי אין גאט, ווערט ער גערהרט, געשעצט און געאכטעט פון לייטען, און זיין מקורב מיט איהם ווערט בעטראכט פאר א כבוד און מען איז גערן צו זעהן איהם, ווייל ער ברייגנט גוטעס זיין שטאדט און פערהינדערט בייזע בעגעגעניסען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין משלי: "וצדיק יסוד עולם" — דער צדיק איז דער פונדאמענט פון דער וועלט, צוליעב זיין זכות האט די וועלט א קיום, און מיר וויסען דאס פון דעם פאל פון לוט, וואס צוליעב איהם איז די שטאדט נצול געווארען פון די איבערקעהרענים פון סדום און עמורה.

פרק ב׳

און וואס אנבעלאנגט צו תורה און מצוות איז די מדה פון בטחון אויך א הילף. דער בעל בטחון קען זיך מעהר אפגעבען מיט תורה און מעשים טובים ווי דער ניט בעל בטחון. ווארום ממה נפשך: איז ער א געלטיגער מענש, איז ער רייך, וועט ער אפצאהלען זיינע חובות, צו גאט און צו לייט. ער וועט זיך עוסק זיין אין דער תורה, וועט טהאן מעשים טובים און וועט געבען צדקה מיט א פרעהליך הארץ און גוטען געמיטה; איז ער ווידער ארים, וועט ער איינזעהן, אז דאס וואס ער האט קיין געלד ניט, איז גאר איינע פון די טובות וואס גאט טהוט מיט איהם. אין פרטים איז ארימקייט א טובה פאר׳ן מענשען. אז ער האט ניט קיין געלד, געהען פון איהם ארונטער די געלד שולדען צו גאט און צו לייט. פון אן ארימאן פאלען ארונטער די חיובים, די פפליכטען פון אויסגעבען געלד אויף מצוה זאכען און צדקה, און ער דארף ניט מורא האבען פאר א שטראף פאר ניט מקים זיין די דאזיגע זאכען. און ווידער האט דער ארימאן ווייניגער זארג ווי דער רייכער. דער מענש וואס האט פארמעגענס איז שטענדיג בעזארגט וועגען היטען און בעווארענען זיין רייכטהום, און דער ארימאן האט ניט וואס צו טראכטען וועגען דעם, אזוי ווי מען דערצעהלט אויף איינעם א פרומען מאן, אז ער פלעגט זאגען: ״גאט זאל מיך היטען און בעשירמען פון פזור הנפש, פון צושפרייטע מחשבות״. ווען מען האט איהם געפרעגט, וואס ער מיינט דערמיט? האט ער געענטפערט: ״איך מיין, גאט זאל מיך היטען פון עשירות, איך זאל האבען פארמעגענס אין שטעדט און אויף וואסערען און מיינע געדאנקען זאלען דארפען טראכטען וועגען פערשיעדענע פלעצער״. אונזערע חכמים האבען אויך געזאגט: ״מרבה נכסים, מרבה דאגה״ — דער וואס האט מעהר רייכטהום, האט מעהר זארגען. אין אן אנדער פלאץ זאגען אונזערע חכמים: ״איזהו עשיר, השמח בחלקו״ — ווער הייסט א רייכער, דער וואס בענוגענט זיך מיט דעם וואס ער האט.

בטחון, פערלאזען זיך אויף גאט, איז גוט נאך אין א פרט. דער וואס פערלאזט זיך אויף גאט, איז אויב ער איז רייך, וועט דאס געלד איהם ניט מאכען פאר אוים בעל בטחון, ווייל ער בעטראכט זיין עשירות אלס א פקדון, אלס א בעהעלטעניס, וואס גאט האט איהם אנפערטרויט אויף א געוויסע צייט צו בענוצען עס פאר געוויסע צוועקען. און אויב די עשירות האלט זיך ביי איהם איין א לענגערע צייט אדער שטענדיג, געהט ער דורכדעם ניט אראפ פון וועג, און ווען ער גיט, צום ביישפיעל, צדקה, פאדערט ער דערפאר קיין דאנק אדער לויב־געזאנג. ער דאנקט נור גאט דערפאר וואס ער האט איהם מזכה געווען ער זאל קענען טהאן גוטעס. און ווען ער פארליערט זיין געלד, דאגה׳ט ער ניט און טרויערט ניט און דאנקט גאט פאר צונעהמען פון איהם דעם פקדון, אזוי גוט ווי ער האט איהם געדאנקט ווען ער האט עס איהם געגעבען. ער איז צופריעדען מיט זיין חלק וואס ער האט, וועט ניט זוכען אימיצען צו שאדען, כדי ער זאל דערפון פראפיטירען און וועט אפילו קיין לוסט האבען צו האבען רייכע פריינד אדער הויכשעצען געלטיגע מענשען אום צו געניסען פון זיי עטוואס. אזוי ווי שלמה המלך האט געזאגט אין משלי: ״צדיק אוכל לשובע נפשו״ — דער צדיק עסט נור צו זעטיגען זיין נשמה, ער וויל נור

האָבן אַזוי פיל וויפיעל עס איז נויטיג אויפצוהאַלטען די נשמה, אָבער פאַר'ן גוף, פאַר קערפּערליכע תענוגים זאָרגט ער ניט.

אָבער דער עיקר גוטעס וואָס דער מענש האָט פון בטחון איז די רוהיגקייט, די אומבאַזאָרגטקייט פון וועלטליכע זאַכען און דעם צער וואָס מען האָט, ווען מען וויל נאָכגעבען די קערפּערליכע פאָדערונגען און מען קען ניט. דער בעל בטחון איז פריי פון די דאַזיגע דאגות און ער לעבט שטענדיג רוהיג און זיכער אויף דער וועלט, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ירמיה: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' " — געבענשט איז דער מענש וואָס פערלאָזט זיך אויף גאָט.

דער בעל בטחון דאַרף ניט זיין נע ונד, אומפאַהרען איבער דער וועלט זוכען פערדיענסטען. דאָס זיין פאַרוואַגעלט פון דער היים, דאָס אומרייזען אין פרעמדע שטעדט און לענדער מאַטערט אויס דעם קערפּער און פאַרקירצט די יאָהרען, אַזוי ווי דוד המלך האָט געזאָגט אין תהלים: "ענה בדרך כחי קצר ימי" — מיינע קרעפטען ווערען געפייניגט אין וועג און דאָס פאַרקירצט מיינע לעבענס־טעג. מען דערצעהלט אויף א פרוש, אויף א פרומען מאַן, וואָס פרום ווערענדיג איז ער אוועק אין א ווייטע לאַנד זוכען פרנסה. האָט ער זיך אין א שטאָדט באַגעגענענט מיט א געטצענדיענער, א גראָבער נפש, און ער האָט זיך מיט איהם פאַנאַנדערגערעדט. האָט דער פרומער מאַן איהם גענומען שטראָפען און ערקלעהרען ווי בלינד און אומוויסענד ער איז דיענענדיג צו געטצען. האָט איהם יענער געפרעגט: "און וועמען דיענסטו?" האָט דער פרוש געענטפערט: "איך דיען דעם באַשעפער פון דער וועלט וואָס קען אַלעס און איז דער איינציגער וואָס שפייזט אַלעמען און באַזאָרגט אַלעמען מיט זייערע באַדערפניסע". האָט דער געטצענדיענער זיך אָפּגערופען: "דו ווידערשפּרעכסט דאָך זיך אַליין. דו זאָגסט דאָך אַז דיין גאָט איז דער איינציגער שפּייזער פון אַלעמען, היינט אויב אַזוי, צו וואָס האָסטו געדאַרפט קומען אַהער? האָט דיר דיין גאָט ניט געקענט שפּייזען אין דיין שטאָדט?" דער געוואָרענער פרומער מאַן האָט ניט געהאַט וואָס צו ענטפערען דאַרויף און ער האָט זיך אומגעקעהרט צוריק אַהיים און האָט פערבראַכט זיינע יאָהרען אין פרומקייט אין זיין אייגענע שטאָדט.

נאָך א מעלה פאַר'ן בעל בטחון איז, וואָס ביידע, אי די נשמה, אי דער גוף זיינען פרייער פון שווערע מלאכות, וואָס מאַטערען אויס דעם מענשען. דער וואָס פערלאָזט זיך אויף גאָט, זוכט זיין חיונה פון אַזעלכע זאַכען וואָס ער זאָל האָבען מעהר רוה און זאָל דורכדעם קריגען א גוטען נאָמען. ער שטרענגט זיך ניט אָן צופיעל אין זוכען פּראָפיטען און ער לאָזט פּלאַץ אין זיין האַרץ און אין זיינע געדאַנקען נאָכצוקומען די פּפליכטען פון זיין תורה און אמונה. ווארום דער בעל בטחון ווייס, אַז זיין צופיעל אָנשטרענגען זיך וועט איהם ניט צוגעבען קיין רייכטהום און זיין ניט אָנשטרענגען זיך וועט ביי איהם גאָר ניט אָוועקנעהמען. ער ווייס אַז דאָס איז א באַשערטע זאַך פון הימעל לויט די גזירה פון השם יתברך, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אין תהלים: „כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים" — גאָט אורטהיילט, גאָט באַשטימט דעם שיקזאַל פון מענשען, דעם דערהויבט ער און דעם דערנידעריגט ער.

דער בעל בטחון האָט נאָך א טובה פון זיין פאַרלאָזען זיך אויף גאָט. ער האָט ווייניג צער און דאגות אין געשעפט אנגעלעגענהייטען. ער איז זיך ניט מצער ווען עס פאַרבלייבט איהם סחורה און ער קען עס ניט אויסבריינגען;

עס קימערט איהם ניט פיעל, ווען ער פאנגט אן מסחר און קען דאס ניט דורכפיהרען, אדער ווען ער קען ניט אויפמאהנען חובות וואס לייט זיינען איהם שולדיג אדער אפילו ווען ער ווערט חס ושלום קראנק, ווייל ער וויים, אז דער באשעפער טהוט פאר איהם מעהר און בעסער ווי ער קען טהאן פאר זיך אליין, אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט: „אך לאלהים דומה נפשי, כי ממנו תקותי" — נור אין גאט בין איך אנפערטרויט, ווייל פון איהם קומט מיין האפנונג.

אין נאך א פאל איז דעם בעל בטחון בעסער ווי דעם ניט בעל בטחון. דער בעל בטחון איז צופרידען און נעהמט אן מיט שמחה וועלכע עס איז פרנסה וואס גאט גיט איהם. אויב אומשטענדען ברייגנען איהם, אז ער מוז זיך בעשעפטיגען מיט א זאך וואס איז געגען זיין טבע, איז ער זיך דערמיט אויך משמח, ווייל ער פערלאזט זיך אויף גאט און האט אמונה אז אלעם וואס ער טהוט מיט איהם איז פון זיין טובה וועגען, אקוראט אזוי ווי א מוטער וואס וואשט איהר קינד און וויקעלט איהם און בינדט איהם איין אין ווארימע בגדים׳לעך פון דעם קינד׳ס טובה וועגען, כאטש דאס קינד קען דאס ניט פארליידען און לאזט זיך ניט, אז די מוטער זאל דאס טהאן. דאריבער זאגט דוד המלך: "כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי" — די הנהגות פון השם יתברך מיט מיר זיינען אזוי ווי א זויגלינג וואס ווערט בעהאנדעלט פון זיין מוטער.

איצט אז איך האב שוין אויפגעוויזען די נוצען וואס בטחון ברייגנגט דעם מענשען און די הנאות וואס דער בעל בטחון האט פון זיין פארלאזען זיך אויף גאט אזוי וויים ווי איך בין אימשטאנד געווען צו דערווייזען, וועל איך איצט ארומריידען זיבען פונקטען וואס האבען צו טהאן מיט דעם ענין פון בטחון.

ערשטענס, וועל איך ערקלעהרען מיט מעהר איינצעלהייטען, וואס איז אזעלכעס בטחון? צווייטענס, אויב מען קען אין א מענשען געפינען די אורזאכען וואס זאלען ברייגנען דערצו, אז מען זאל אין איהם האבען בטחון; דריטענס, וועל איך ערקלעהרען די זאכען וואס א מענש דארף וויסען כדי צו קומען צו דער מדה פון בטחון און די פפליכט פון מענשען צו טהאן וואס ניט איז און ניט זיצען מיט פארלייגטע הענד און האבען בטחון אז גאט וועט געבען. פיערטענס, וועל איך ערקלעהרען אין וועלכע פעלע מען דארף זיין א בעל בטחון און ווען ניט גוט. פינפטענס, וועל איך געבען צו פארשטעהן די נפקא מינה פון איינעם וואס האט א געוויסע פרנסה מיט בטחון אויף גאט און אזעלכען וואס בעשעפטיגט זיך מיט דער זעלבער זאך, אבער אהן בטחון. זעקסטענס, וועל איך ערקלעהרען ווי עס דארף פערראכטעט ווערען די דעה פון די יעניגע, וואס לאזען זיך וואויל געהן, וואס זיינען אריינגעטהאן אין וועלטליכע תענוגים, מיינענדיג אז זיי וועלען דאס שטענדיג האבען, און דיענען גאט, זאגען זיי, וועלען זיי דאמאלס ווען זיי וועלען דערגרייכען זייערע אלע וועלטליכע שטרעבונגען; ווען זיי וועלען האבען אלס וואס זיי פארלאנגען, דאן זאגען זיי, וועלען זיי פריי זיין פון עסקים, פון בעשעפטיגונגען און זיי וועלען זיך קענען אפגעבען מיט עבודת הבורא. די דאזיגע לייט זייגען בעלי משכונות, זיי ווילען, הייסט עס, האבען פון גאט א משכון, ער זאל זיי פריהער געבען אלעם וואס זיי ווילען, וועלען זיי איהם דערפאר שפעטער אפדיענען. זיעבעטענס, וועל איך ריידען וועגען די אורזאכען וואס

פאַרדאַרבען דעם בטחון אין גאָט. איך וועל ערקלעהרען וואָרום עס זיינען דאָ מענשען ניט קיין בעלי בטחון און וואָס עס ברייננגט זיי דערצו. איך וועל זאָגען וואָס נויטיג איז אין דיזען ענין און טהיילווייז וועל איך מקצר זיין.

פרק ג׳

וואָס איז די ריכטיגע בעדייטונג פון בטחון? בטחון מיינט: די זעעלע רוהיגקייט פון פערזאָן וואָס בעזיצט די דאָזיגע מדה, דאָס פאַרלאָזען זיך אויף דעם, אין וועמען ער האָט בטחון, אז ער וועט טהאָן וואָס גוט און געהעריג איז אין דעם ענין וואָס ער פערלאָזט זיך אויף איהם. דער בעל בטחון דאַרף ניט האָבען קיין שום ספקות און זיין ביי זיך זיכער, אז דער, אויף וועמען ער פאַרלאָזט זיך וועט אלעס טהאָן פאַר איהם לויט זיין מעגליכקייט און זיין וויסען וואָס פאַר איהם איז גוט. פעהלט איהם אויס די דאָזיגע זיכערהייט, איז ער קיין בעל בטחון ניט. און ניט נור דאַרף דער בעל בטחון זיין ביי זיך איבערצייגט, אז דער וואָס ער פאַרלאָזט זיך אויף איהם וועט מקים זיין דאָס וואָס ער האָט צוגעזאָגט און גאַראַנטירט, נור ער דאַרף אויך זיין ביי זיך זיכער, אז יענער וועט אין זינען האָבען צו טהאָן איהם זייטיגע טובות, אַנדערע חסדים, וואָס ער האָט פון איהם גאַר ניט פערלאַנגט.

אָט דאָס הייסט אמת׳ער בטחון.

אָבער האָבען בטחון איז נור שייך אויפ׳ן באַשעפער, ניט אויף בעשאַפענע — אויף מענשען. מען וואָלט יאָ געקענט און געמאָגט פאַרלאָזען זיך אויף מענ־ שען, ווען זיי וואָלטען באַזיצען אלע פאָלגענדע זיבען מדות און פעהיגקייטען.

צוערשט: רחמנות, באַרעמהערציגקייט און ליעבשאַפט. וואָרום ווען א מענש ווייס אז אן אנדער מענש איז א בעל רחמנות און ער האָט איהם ליעב, קען ער זיך אויף איהם פאַרלאָזען און רוהיג זיין, אז ער וועט זיך באַמיהען פון זיינעט וועגען.

צווייטענס: דאַרף ער וויסען, אז אויסער די מדה פון רחמנות וואָס יענער בעזיצט און אויסער זיין ליעבשאַפט צו איהם, איז ער אזעלכער וואָס וועט זיך ניט אָפּווענדען פון איהם און וועט זיך ניט פוילען צו ערפיללען זיין פאַרלאַנג און וועט זיך סטאַרען צו טהאָן אלעס פון זיין טובה וועגען. איז ער אָבער מיט דעם ניט זיכער, איז זיין בטחון אין יענעם קיין פאָלקאָמענער. וואָרום וואָס העלפט די רחמנות און ליעבשאַפט, ווען מען נוצט דאָס ניט אויס?

דריטענס: מוז דער מענש, אויף וועמען מען וויל האָבען בטחון, זיין א שטאַרקער און מעכטיגער, וואָס קען דורכפיהרען וואָס ער וויל אומבעשטרייט־ באַר. וואָרום אויב ער איז א שוואַכער, קען מען זיך דאָך אויף איהם ניט פערלאָזען אז ער וועט זיכער דורכפיהרען דאָס וואָס ער וויל, ווען אפילו ער איז זיכער א בעל רחמנות, אן אמת׳ער גוטער פריינד און פוילט זיך ניט און איז גרייט מיט אלע זיינע כחות צו טהאָן א טובה.

פיערטענס: מוז יענער, אויף וועמען מען האָט בטחון, זיין אזעלכער וואָס וויים וואָס עס איז גוט פאַר דעם יעניגען וואָס פערלאָזט זיך אויף איהם. ער דאַרף עס וויסען אין פאַרבאָרגענע זאַכען אזוי גוט ווי אין עפענטליכע. וואָרום אויב ער ווייס דאָס ניט גענוי, ווי אזוי קען מען זיך אויף איהם פאַר־

לאזען? ניט וויסענדיג אויף ריכטיג וואס עס איז גוט פאר דעם וואס פארלאזט זיך אויף איהם, קען ער גאר וועלענדיג איהם טהאן א טובה, טהאן א רעה.

פינפטענס: קען זיך א מענש מיט זיכערהייט פארלאזען אויף איינעם וואס קען איהם פון אנפאנג פון זיין עקזיסטענץ און איז קלאהר אין אלע זיינע אנגעלעגנהייטען פון זיין אויפגעצויגען ווערען, פון זיינע קינדערשע, בחור'שע, מיטעל־יעהריגע און עלטערע יאהרען. אויב דיזער האלט אויף איהם אן אויג צו גוטען און באמיהט זיך שטענדיג צו טהאן איהם גוטעס, קען מען אין איהם האבען בטחון אויף ווייטער. מען קען זיך אבער ניט פארלאזען אויף א צייטווייליגען בעל טובה, אז ער וועט ווירקליך טהאן א טובה.

זעקסטענס: קען אמת'ער בטחון נור זיין, ווען מען איז אינגאנצען איבערגעגעבען צו דעם. אין וועמען מען האט בטחון, און קיינער אויסער יענעם קען עפעס שלעכטעס אדער גוטעס טהאן. דער בוטח דארף זיין אין יענעמ'ס הענד אזוי ווי א געפאנגענער אין תפיסה וואס איז אין רשות פון אויפזעהער. אויף אזא אופן וועט ער זיך פארלאזען נור אויף איהם און ניט אויף קיין אנדערען. ווען אבער עס קען מעגליך זיין, אז ער זאל וועלען דורכפיהרען זיין פארלאנג מיט פארלאזען זיך אויף מעהרערע מענשען, הייסט דאך דאס ניט, אז ער האט בטחון דוקא אין יענעם.

זיבעטענס: דארף דער וואס מען פערלאזט זיך אויף איהם זיין א פאלשטענדיגער נדיב, א מילדער און א בעל חסד צו יעדען, אי צו דעם וואס איז בערעכטיגט צו חסדים, אי צו אזעלכען וואס איז ניט בערעכטיגט, און זיין גוטסקייט מוז זיין א שטענדיגע, א ניט אויפהערליכע. ווארום אויב ער איז אזעלכער וואס זיין גוטסקייט איז ניט קיין שטענדיגע און זיין מילדקייט קען אפגעשניטען ווערען, קען מען זיך אויף איהם מיט זיכערהייט ניט פערלאזען.

פאלגליך, אויב מען קען געפינען א מענשען מיט די אלע פאריגע תנאים, קען מען אין איהם האבען בטחון. אבער אז מיר וועלען נאכקלערען און נאכפארשען, קענען מיר אין א מענשען ניט געפינען די אלע זיבען זאכען, אבער מיר געפינען זיי ביים בעשעפער, וואס איז א מרחם על בריותיו, וואס האט רחמנות אויף זיינע בעשעפענישען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים "רחום וחנון ה'", גאט איז א בעל רחמנות, א בארימהערציגער. ער איז אויך אזעלכער וואס ווענדט זיך ניט אפ און פוילט זיך ניט צו טהאן גוטעס, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל" — דער אידישער היטער אדער וועכטער (גאט) דרעמעלט ניט און שלאפט ניט. ער איז אויך א בעל כח, א מעכטיגער, וואס קען אלעס דורכפיהרען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין איוב: "חכם לבב ואמיץ כח" — גאט איז קלוג און מעכטיג. אדער ווי עס ווערט געזאגט אין צפניה: „לך ה' הגדולה והגבורה" — צו דיר גאט איז די גרויסקייט און מעכטיגקייט. דער בעשעפער איז אויך דער איינציגער וואס איז מיט'ן מענשען פון אנפאנג פון זיין בעשאפונג און זארגט פאר איהם שטענדיג, ווי עס ווערט געזאגט אין דער תורה: הלא הוא אביך קנך, הוא עשך ויכוננך" — ער איז דיין פאטער, דיין ערווערבער, ער האט דיך בעשאפען און איינגעריכטעט, אדער ווי דוד המלך האט געזאגט אין תהלים: "עליך נסמכתי מבטן" — אויף דיר, גאט, האב איך זיך פערלאזט נאך פון מיין מוטער'ס בויך. און דער מענש איז אויסשליסליך אין גאט'ס רשות און אהן גאט'ס ווילען קען קיינער דעם מענשען ניט טהאן ניט קיין שלעכטעס און ניט קיין גוטעס, אזוי ווי דער פסוק

זאגט אין איכה: „מי זה אמר ותהי, ה׳ לא צוה?״ ווער איז דען דא אזעל־כער וואס זאל וואס זאגען און עס זאל געשעהן, אויב גאט האט ניט געהייסען?

עס איז שוין וועגען דעם פריהער גערעדט געווארען אין דיעזען ספר און אלעם איז שוין ערקלערט געווארען. איך האב דעריבער געבראכט די פסוקים בלויז לזכרון.

און אז דער מענש וועט די זאך נאכדענקען און עס וועט ביי איהם קלאר ווערען די ווארהייט פון דעם בעשעפער׳ס חסדים, וועט ער האבען בטחון נור אויף איהם, וועט זיך איבערגעבען צו איהם און זיך אין גאנצען פערלאזען אויף זיין פיהרערשאפט. טאמער וועלען זיינע פערלאנגען ניט ערפילט ווערען, וועט ער אויך קיין פערדרוס ניט האבען און ער וועט אלעס אננעהמען פאר גוט, אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט: „כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא״ און „צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא״ — ווער איך געהאלפען, רוף איך צו גאט, און האב איך צרות און טרויער, רוף איך אויך צו גאט.

אבער ווי אזוי קומט מען צו דער מדה פון אמת׳ן און ריינעם בטחון אין גאט? זיינען דא פינף זאכען וואס פיהרען דערצו.

ערשטענס: דארף מען האבען אמונה און זיין איבערצייגט, אז די זיבען דערמאהנטע פונקטען אלע צוזאמענגענומען זיינען נור פאראן ביי גאט, און דעריבער קען מען זיך אויף איהם פערלאזען. מיר וועלען די זיבען פונקטען, וועגען וועלכע איך האב שוין גערעדט און אנגעוויזען פון פסוקים, צוגליידערען און ארומריידען ברייטער.

דער ערשטער פונקט, אז מען קען זיך נור פערלאזען אויף א בעל רחמנות, איז ניטא אזא בעל רחמנות ווי דער אויבערשטער, וואס איז זיך מרחם אויף׳ן מענשען מעהר פון אלע מענשליכע בעלי רחמים. און ווען אפילו מיר זעהען, אז איין מענש איז זיך מרחם אויף׳ן צווייטען, שטאמט עס אלץ פון גאט׳ס רחמנות און באַרימהארציגקייט, אזוי ווי דער פסוק זאגט: ונתן לך רחמים ורחמך״ — גאט וועט דיר געבען דעם געפיהל פון רחמנות, דו זאלסט רחמנות האבען אויף אנדערע און דערפאר וועט ער רחמנות האבען אויף דיר.

דער פונקט, אז דער אויף וועמען מען האט בטחון דארף וויסען וואס פאר׳ן בוטח אין גוט, איז אויך דער שכל מחייב, אז גאט ווייסט עס. דער מענש איז דאך איינער פון זיינע שאפונגען און ווער נאך קען אזוי וויסען, וואס פאר וועלכע עס איז זאך איז גוט אדער שלעכט ווי דער וואס האט די זאך געמאכט? און אז א מענש מאכט עפעס א זאך, איז ער דאך איינענטליך ניט מחדש, ער מאכט ניט קיין נייעס, נור ער ענדערט די פארמע פון א זאך וואס איז שוין דא. עס איז דא, למשל, האלץ, מאכט ער דערפון א טיש, אדער עס זיינען דא שטיי־נער, האקט ער דערפון עפעס אויס; אבער מאכען דעם שורש, דעם אריגינאל, האט ער ניט ביכולת. פונדעסטוועגען ווייס ער וואס אין זיין געמאכטען געגענ־שטאנד פעהלט אדער וואס עס איז איבעריג, א פשיטא שוין גאט וואס ער האט בעשאפען דעם אריגינאל פון מענשען, זיין פארמע און אלעס, איז קיין ספק ניט אז ער ווייס וואס עס איז פאר איהם גוט און וואס ניט גוט אויף דער וועלט און לעולם הבא. און ווען אפילו א מענש ווערט געשטראפט אויף דער וועלט, איז דאס אויך פון זיין טובה וועגען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין משלי: ״כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח״ — וועמען גאט האט ליעב, שטראפט ער אויף דער וועלט, כדי ער זאל האבען יענע וועלט.

דער פונקט, אז דער בעשעפער איז שטארקער פון אלע שטארקע, מעכטיגער פון אלע מעכטיגע, און זיינע רייד און זיין ווילען קען ניט האבען קיין געגנערשאפט, איז אויך א געוויסע זאך, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: „כל אשר חפץ ה׳ עשה“ — וואס גאט וויל טהוט ער, אדער ווי עס ווערט געזאגט אין ישעיה: „כה יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם“ — אזוי זיינען די רייד וואס געהט ארוים פון מיין מויל, וועלען זיך ניט אומקעהרען מיט ליידיגען, דאס הייסט, וואס גאט׳ס רצון איז, געשעהט שטענדיג.

דער פונקט אדער דער תנאי, אז דער וואס מען פערלאזט זיך אויף איהם, דארף האבען זיין שטענדיגע השגחה אויף דעם בוטח, איז אויך נור שייך ביי גאט, וועלכער האט זיין השגחה אויף די מענשען און זייערע הנהגות און פון דאס קלענסטע ביז דאס גרעסטע איז איהם ניט פערבארגען. עס קען ביי איהם ניט פאסירען אזוי ווי ביי מענשען, אז צוליעב איין זאך זאל ער פערגעסען אן אנדער זאך, ווי דער פסוק זאגט אין ישעיה: „אלהי עולם, ה׳ בורא קצות הארץ, לא ייעף ולא יגע אין חקר לתבונתו“ — גאט איז אן אייביגער, ער האט בעשאפען די עקען פון דער וועלט, ער ווערט ניט מיעד און ערשעפט, זיין פערשטאנד קען ניט אויסגעפארשט ווערען. דאס הייסט: כאטש דער בעשעפער האט זיין השגחה איבער דער גאנצער וועלט, ווערט ער ניט מיעד אדער ערשעפט און ער פערפעהלט ניט צו זעהן און צו וויסען אלעס פון דאס קלענסטע ביז דאס גרעסטע, א זאך וואס מיר מענשען קענען ניט משיג זיין ווי אזוי דאס איז מעגליך.

דער פונקט, אז דער, אין וועמען מען האט בטחון, דארף זיין דער איינציגער וואס מען פערלאזט זיך אויף איהם, איז זעהר א וויכטיגער. דער מענש מוז זיין איבערצייגט, אז קיינער פון די בעשאפענע קען איהם אדער אן אנדערען טהאן גוטעס אדער שלעכטעס אהן דעם ווילען פון בעשעפער. די דאזיגע איבערצייגונג וועט דעם מענשען בריינגען ניט צו האבען בטחון אין קיינעם, נור אין גאט. ווארום ווען א קנעכט האט אייניגע בעלי הבתים און יעדערער פון זיי איז אימשטאנד צו טהאן עטוואס גוטעס פון זיינטוועגען, וועט ער זיך ניט פערלאזען אויף איינעם פון זיי, נור אויף אלע; ווען ווידער ער ווייס אז איינער פון זיינע בעלי הבתים קען פאר איהם טהאן מעהר ווי די אנדערע, וועט ער זיך אויף דעם איינעם מעהר פערלאזען, אבער ער וועט אויך אביסעל בטחון האבען אין די אנדערע. ווען אבער ער ווייס אז נור איינער קען איהם העלפען אדער שאדען טהאן, וועט ער האבען בטחון בלויז אין דעם איינעם. אזוי אז דער מענש וועט ביי זיך פיהלען אז קיינער, אויסער גאט, קען איהם ניט טהאן ניט קיין גוטעס און ניט קיין שלעכטעס, וועט ער פאר קיינעם קיין מורא ניט האבען און וועט זיך אויף קיינעם ניט פערלאזען, נור אויף גאט, אזוי ווי דוד המלך לערענט די מענשען: ″אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה″ — איהר זאלט זיך ניט פערלאזען אויף גוטהערציגע, אויף א מענשען וואס קען גאר ניט העלפען.

צו דעם פונקט, אז א מענש קען זיך נור זיכער פערלאזען אויף דעם יענעם וואס קען איהם און ווייס איהם פון אנפאנג צו ענדע, דארף בעטראכט ווערען אז דער איינציגער, אויף וועמען מען קען דאס זאגען, איז דער בעשעפער, וואס טהוט מיט׳ן מענשען טובות פון אנפאנג פון זיין בעשאפונג. און דער מענש דארף דאס אנערקענען און בעטראכטען אלס א חסד פון גאט׳ס זייט, וואס

ער טהוט מיט איהם, ניט ווייל ער, דער מענש, איז בערעכטיגט דערצו אדער ווייל דער בעשעפער האט עפעס דערפון. דאס איז נור א נדבה, א געשאנק, וואס דער אויבערשטער שענקט דעם מענשען, אזוי ווי מיר האבען עס ערקלערט אין שער הבחינה פון דיזען ספר, און אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט: "רבות עשית אתה ה׳ אלהי, נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" — פיעלעס האסטו געטהאן. דו גאט מיין גאט, דיינע וואונדער און גדאנקען זיינען נור פאר אונז מענשען, פאר אונזער טובה וועגען.

און ביים מענשען דארף קלאר זיין אז אלע געשעהענישען אויף דער וועלט, סאי עצמיים, גרונד זאכען, אריגינאלען וואס זיינען לכתחילה אזוי, אדער מקריים, צופעליגע, וואס ענטוויקלען זיך פון די אריגינאלען, האבען א בעשטימטען גרעניץ און עס קען ניט זיין מעהר אדער וועניגער ווי דער בעשעפער האט בעשטימט. קיין זאך ווערט ניט און הערט ניט אויף פון זיך אליין. די צייט, דער ארט, די מאס און די ארט און ווייזע פון יעדער זאך און פון יעדער פאסירונג, איז אלץ געווענדעט אן גאט׳ס ווארט, אן זיין הייליגען רצון. דאס וואס גאט וויל אז עס זאל זיין וועניג, קען ניט זיין קיין סך, און דאס וואס ער איז גוזר עס זאל זיין א סך, קען ניט זיין וועניג. דאס וואס זיין רצון איז אז עס זאל זיין פריהער, קען ניט זיין שפעטער, און דאס וואס ער וויל עס זאל זיין שפעטער, קען ניט זיין פריהער.

און ווען מען זעהט א דבר מחודש, ווען מען זעהט אז א זאך ווערט פון העלער הויט אנדערש ווי זי איז געווען אדער אנדערש ווי זי דארף געוועהנליך זיין, זאל מען ניט דענקען אז דאס איז פון זיך אליין געווארען, און וויסען אז דאס איז א גזרה פון גאט, וועלכער האט פריהער בעשטימט אז אזוי זאל דאס זיין.

ווארום צו יעדע פאסירונג, צו יעדע געשעהעניש זיינען דא סבות, אורזאכען וואס ברייגגען דערצו. די סבות ווערען פעראורזאכט פון אנדערע סבות, אבער די סבות גופא שטאמען פון גאט. דער וואס פערשטעהט ניט די וועלט דענקט אז די ענדערונג וואס קומט פאר אין א זאך צוליעב א געוויסער סבה, איז דאס ניט מעהר ווי א צופאל. און ער רעכענט צו דעם שנוי, די ענדערונג, צו דער סבה, צו דער אורזאך, וואס האט געבראכט דערצו. דער אמת איז אבער, אז די סבה אליין, וועלכע זי זאל ניט זיין, איז צו שוואך אויפצוטהאן עפעס, ווען דער רצון פון גאט איז דערביי ניטא.

לאמיר נעהמען, צום ביישפיעל, איין ווייץ קערענדעל. ווען מען פערזייעט איהם, ברייגגט ער ארויס א סך זאנגען, און יעדער זאנג גיט ארויס א סך קערנער. איז דער איינצייגער קערענדעל די סבה, די אורזאך צו שאפען הונדערטע אדער טויזענדער קערנער. קענען מיר דען זאגען אז דער קערענדעל האט בכח דאס אליין צו טהאן? אדער לאמיר נעהמען דעם מענשען און אנדערע לעבעדיגע ברואים. האבען דען די זוימען אדער די פיצינקע פיש רויגען אליין בכח צו ברייגגען לעבעדיגע בעשעפענישען אויף דער וועלט?

פאלגליך, געשעהט אלעס נור דורך דער הימעלשער השגחה און געטליכען רצון, און ווען אין ענינים פון פרנסה זאל זיך א מענש געבען די גרעסטע מיה אריינצוכאפען פריהער דאס וואס איז איהם בעשערט צו קומען שפעטער, אדער אפהאלטען א זאך וואס דארף איהם קומען פריהער אויף שפעטער; פערמעהרען דאס וואס איז בעשטימט פון הימעל צו זיין וועניגער, אדער פערקעהרט,

קען ער דאס ניט דורכפיהרען. אין דעם דארף ער האבען בטחון אין גאט, און עס איז ניט אין מענשענס רשות צו רעגולירען אזעלכע זאכען. בלויז וואס אנ־בעלאנגט צו מצוות און גאטעס דיענסט, איז די בחירה ביים מענשען צו טהאן עס פריהער אדער שפעטער, מעהר אדער וויניגער, אבער ניט אין וועלטליכע ענינים.

און דער חכם, שלמה המלך, האט שוין וועגען דעם אנגעדייטעט, זאגענ־דיג אין קהלת: "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים" — אויף אלעס איז א צייט און א פארבעשטימונג צו יעדעס וועזען אונטער'ן הימעל. נאכדעם ווע־רען אויסגערעכענט אכט און צוואנציג בעזונדערע זאכען, אויף וועלכע אין הי־מעל ווערען בעשטימט צייטען פאר זייער פאסירונג. און די פיהרונגען פון בעשעפער זיינען פערבארגען, טיעף און דערהויבען צו וויסען אפילו א טהייל פון זיי. אלעס וויסען, איז אודאי ניט פאר דער מענשליכער השגה, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ישעיה: "כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם" — גאט זאגט: אזוי ווי עס איז הויך דער הימעל פון דער ערד, אזוי זיינען הויך מיינע וועגען פון אייערע וועגען און מיינע געדאנקען פון אייערע געדאנקען.

וועגען די אנדערע פיער זאכען וואס בריינגען צום אמת'ן בטחון אין גאט, וועלען מיר ווייטער ריידען.

פרק ד׳

די צווייטע זאך וואס בריינגט דעם מענשען צו אמת'ן בטחון איז: אז ער זאל וויסען און ער זאל איבערצייגענד זיין, אז דער בורא יתברך קוקט אויף איהם און עס איז פון איהם ניט פערבארגען קיין זאך. ער וויים וואס דער מענש טהוט אפען און אין געהיים; וואס ער טהוט מיט'ן גאנצען הארצען און וואס ניט, און אויב זיין בטחון איז אן אמת'ער, א ריינער אדער ניט, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: „ה' יודע מחשבות אדם" — גאט ווייסט דעם מענ־שענס מחשבות, אדער אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "תוכן לבות הוא יבין" — גאט, וואס דרינגט דורך דעם מענשענס הערצער, פערשטעהט און וויים אלעס.

אז ביים בעל בטחון וועט דאס זיין קלאר און איבערצייגענד, וועט ער ניט זאגען מיט'ן מויל אז ער פערלאזט זיך אויף גאט סיידען ער וועט זיך טאקע אויף איהם פערלאזען מיט'ן גאנצען הארצען, ווייל ער וועט ניט וועלען זיין פון יענע וואס דער פסוק זאגט אויף זיי: "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני"— מיט'ן מויל און מיט די ליפען עהרט ער מיך און זיין הארץ איז פון מיר וויים.

די דריטע זאך איז: אז גאט זאל זיין דער איינציגער צו פערלאזען זיך אויף איהם אין די זאכען וואס מען דארף זיך אויף איהם פערלאזען און דער מענש זאל אין דער אנגעלעגענהייט ניט צונעהמען קיין שותף צו גאט. האבען בטחון אי אין גאט, אי אין א מענשען טויג ניט. און איהר ווייסט דאך שוין וואס עס איז געזאגט געווארען אויפ'ן פרומען קעניג אסא בעת ער איז קראנק געוועזען און זיך פערלאזט אויף רופאים, אויף דאקטוירים. זאגט דער פסוק אין דברי הימים ב': „ובחליו לא דרש את ה' אלהיו" — אין זיין קראנק זיין האט ער זיך ניט געווענדעט בלויז צו גאט, און ער איז דערפאר געשטראפט געווארען.

און עס איז א בעוואוסטע זאך, אז ווען א מענש שטעלט אן צוויי מענשען אדער מעהר צו טהאן איינע און די זעלבע זאך, ווערט די דאזיגע ארבייט פערדארבען, ווערט ניט געטהאן ריכטיג, מחמת די אנגעשטעלטע פערלאזען זיך איינע אויף די אנדערע. א פשיטא שוין ווען איינער פערלאזט זיך אי אויף גאט, אי אויף מענשען, וועט אודאי זיין בטחון ניט דורכגעפיהרט ווערען, ווייל א מענש קען דאך אייגענטליך ניט העלפען, און גאט וויל יענעם ניט העלפען פאר זיין פאלשען בטחון אין איהם, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ירמיה: ארור הגבר אשר יבטח באדם ומן ה' יסור לבו" — פערשאלטען זאל זיין דער מענש וואס פערלאזט זיך אויף א מענשען אויך און פון גאט קעהרט ער אפ זיין הארץ, ניט האבענדיג דעם גאנצען בטחון אין איהם.

די פיערטע זאך וואס ברייננט דעם מענשען צו אמת'ן בטחון איז: אז ער זאל אויף זיך אליין האבען א שטארקע השגחה צו זיין אן עובד ה', גאט'ס דיענער, און זאל זיך סטארען נאכצוקומען די פליכטען פון איהם צום בעשעפער און טהאן זיינע מצוות און זיין אפגעהיט פון טהאן זאכען וואס זיינען פערבאטען, אזוי ווי גאט פערלאנגט פון איהם, כדי גאט זאל אויך טהאן פאר איהם דאס וואס ער פערלאנגט. אזוי ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט אין פרקי אבות: "עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצונו" — גאט'ס ווילען זאל ביי דיר זיין אלץ איינס ווי דיין ווילען, כדי דיין ווילען זאל ביי איהם זיין אזוי ווי זיין ווילען, און ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: „בטח בה ועשה טוב" — פערלאז זיך אויף גאט און טהו גוטעס, היט אפ די תורה ומצוות.

אבער דער וואס פערלאזט זיך אויפ'ן בעשעפער און איז איהם דערווידער, טהוט ניט וואס ער וויל און פערלאנגט, קען מען פערשטעהן וואס פאר א נאר אזא מענש איז און ווי זיין וויסען איז שוואך. און יעדער איינער קען זיך דאך נעהמען א ביישפיעל פון זיך אליין. יעדער איינער ווייס און פיהלט, אז ווען ער שטעלט אן אמענשען פאר א געוויסע ארבייט אדער אין זיין געשעפט און ער זאגט איהם אן: דאס זאלסטו טהאן און דאס זאלסטו ניט טהאן, איז אויב יענער פאלגט איהם ניט, וועט ער, דער ווירטה, פאר איהם אויך ניט טהאן זאכען וואס יענער פערלאזט זיך אויף איהם אז ער זאל טהאן, און ער וועט זיין פאלקאם גערעכט. א פשיטא שוין, דער וואס איז עובר אויף גאט'ס געבאטען, קען געוויס ניט האפען אז גאט זאל פאר איהם טהאן זאכען וואס ער פערלאזט זיך אויף איהם, און מען קען גאר אזעלכען ניט אנרופען מיט'ן נאמען "בוטח באלהים", א בעל בטחון אין גאט.

אויף אזעלכען וואס פערלאזט זיך אויף גאט און פאלגט ניט אויס זיינע געבאטען זאגט דער פסוק אין איוב: "כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו?" — וואס טויג די האפנונג פון חונף, פון פאלשען מענשען, וואס גזל'ט און פערלאזט זיך אויף גאט, אז גאט וועט ביי איהם די נשמה צונעהמען? אדער ווי עס ווערט געזאגט אין ירמיה: הגנוב, רצוח ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה" — האט עס דען א זינען גנב'ענען און מארדען און קומען אין גאטעס הויז בעטען און האבען בטחון אין גאט?

דא איז דער פינפטער פונקט, וואס אהן דעם קען א מענש ניט קומען צו דער מדה פון אמת'ן בטחון אין גאט:

ביים מענשען מוז קלאר זיין, אז אלע זאכען וואס ווערען פערפאלקאמט און קריגען אן אנדער פנים אדער ווערען אזוי אנדערש ווי זיי זיינען געווען לכתחילה

ווען זיי זיינען געשאפען געווארען, קומט די דאזיגע ענדערונג צוליעב צוויי אורזאכען. ערשטענס, ווייל אזוי איז געווען די גזרה פון בעשעפער, אז די אדער יענע זאך, דער אדער יענער געגענשטאנד זאל אין א געוויסע צייט אנדערש ווערען, און צווייטענס, סבות און צופעלע וואס ברייגנען די ענדערונגען. און די סבות זיינען דא נאהענטע און ווייטע, עפענטליכע און פערבארגענע, אבער זיי אלע קומען פון גאט און זיין היילינגען רצון.

וואס הייסט ווייטע סבות און וואס הייסט נאהענטע? ווועלען מיר געבען א ביישפיעל פון א ברונים, פון וועלכען מען ציהט ארויס וואסער מיט דער הילף פון א ראד און א שטריק. איז די כלי אדער דער עמער, וועלכער ברייגנט ארויף דאס וואסער, די נאהענטע סבה, די לעצטע אורזאך, דורך וועלכער דער מענש האט וואס צו טרינקען. ווען דער ראד דרעהט זיך מיט'ן כח פון אן אקס אדער א פערד וואס ווערט איינגעשפאנט פאר דיעזען צוועק, איז דער מענש וואס שפאנט איין דעם אקס אדער דעם פערד, די ווייטע סבה, די ערשטע אורזאך וואס ברייגנט דערצו, אז דער ראד זאל זיך דרעהען, די שטריק זאל זיך וויקלען ארום א האלץ אדער אן אייזען און דורכדעם זאל דער עמער וואסער ארויפקומען. פאלגליך, זיינען די סבות, וואס ברייגנען דערצו, אז דאס וואסער זאל ארויפגעבראכט ווערען פון טיעפען ברונים: דער מענש, דער אקס אדער דער פערד, דער ראד, די שטריק און דער עמער. און זאל עפעס פאסירען מיט איינע פון די סבות, זאל דער מענש קראנק ווערען און ניט קענען איינשפאנען דעם אקס אדער דעם פערד, זאל דער אקס אדער דער פערד קראנק ווערען און ניט קענען דרעהען דעם ראד, זאל דער ראד צובראכען ווערען, זאל זיך די שטריק צורייסען אדער זאל דער עמער צובראכען ווערען, וועט דער פראצעס פון ארויפברייגנען דאס וואסער ניט דורכגעפיהרט ווערען.

אזוי איז אויך מיט אלע זאכען, טהאטען און פאסירונגען אויף דער וועלט. קיין זאך קען ניט קומען אין עקזיסטענץ דורך די ארבייט פון א מענשען אדער וועלכער עס איז אנדער בריאה אהן דער גזרה פון גאט און די סבות און די מיטעל וואס ער גרייט צו ארויסצוברייגנען געוויסע זאכען און געשעהענישען. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שמואל א': "ולו נתכנו עלילות" — צו איהם, צו גאט, זיינען גרייט טהאטען און פאסירונגען. דאס הייסט: ער איז דער מייסטער פון אלעם, און אלעס אין דער וועלט ווערט פעראורזאכט פון איהם. און ווען די סבות וואלטען ניט געווען, וואלט קיין זאך, וואס איז אפילו נאטירליך, ניט געקענט געשעהן.

און אז מיר וועלען בעאבאכטען די ארט און ווייזע ווי אזוי דער מענש בעקומט זיינע נויטיגע בעדערפנישען, וועלען מיר בעשיינפערליך זעהן, אז אלעם געהט דורך פראצעסען פון געוויסע סבות, געוויסע אורזאכען וואס ברייגנען דערצו אז ער זאל האבען דאס וואס ער מוז האבען.

דער מענש מוז, למשל, עסען. איז אפילו ווען מען דערלאנגט איהם פארטיגעס עסען, מוז ער עס נעהמען אין מויל און צוקייען. דערמיט וואס די שפייז שטעהט אדער ליעגט פאר איהם אויפ'ן טיש, קען ער זיין הונגער ניט שטילען. דאס זעלבע קען א מענש ניט שטילען זיין דורשט סיידען ער טראגט צו דאס וואסער צום מויל און טרינקט און דערשלינגט. מעהר טרחה האט דער מענש, ווען ער דארף זיך אליין צוגרייטען דאס עסען, ווען ער דארף מאהלען מעהל, קנעטען און באקען ברויט. נאך שווערער קומט עס איהם אן, ווען ער האט ניט

קיין געלד פאר וואס צו קויפען תבואה און סאהלען און באקען אליין ברויט. אין אזא פאל מוז ער הארעווען און פערדיענען אדער פערקויפען וואס איהם נויטיג איז פאר א שטיקעל ברויט. דאס זיינען אלץ סבות, וואס פיהרען דערצו אז דער מענש זאל קענען שטילען זיין הונגער. און ווערען אפגעטהאן די סבות, ווען דער מענש קען ניט צוטראגען די שפייז צו זיין מויל, אדער ער קען ניט קייען און שלינגען, אדער ער האט גאר ניט די מעגליכקייטען צו קריגען שפייז, מוז ער הונגערען.

און ווארום האט דער בעשעפער איינגעריכטעט די וועלט אזוי, אז דער מענש זאל מוזען צולייגען מיה אום צו קריגען זיין חיונה אדער אנדערע נויט־ווענדיגקייטען? זיינען אויף דעם דא צוויי טעמים. דער ערשטער טעם איז, ווייל די געטליכע חכמה האט געפונען פאר נויטיג צו שטעלען דעם מענשען צו פראבע, אויב ער וועט איהם דיענען אדער ניט, און פון דער ארט און וויזע ווי אזוי דער מענש קריגט זיינע הצטרכות צייגט זיך ארויס אויב ער איז אן עובד ה' אדער ניט.

ווארום דעם מענשען'ס קערפערליכע בעדערפנישע, וואס ער קריגט דורך געוויסע בעשטימטע סבות פון גאט, זיינען בעשרענקט, אז מען זאל זיי נור קרי־גען אויף געוויסע אופנים און צו געוויסע צייטען. אין דעם עניז פון עסען, זיי־נען דא מאכלי אסורות, זאכען וואס מען טאר ניט עסען. אין דעם עניין פון הלבשה, איז דא אן אויסנאהמע — שעטנז. מען טאר ניט גנב'ענען אדער גזל'ענען צוליעב פרנסה. שבת און יום טוב טאר מען זיך ניט עוסק זיין אין מלאכה אדער מסחר, און נאך פיעלע זאכען, דורך וועלכע דער מענש טאר זיך ניט פערשאפען די נויטבעדערפטיגקייטען פון זיין גוף. און די בחירה איז דאך ביים מענשען, אז ער וויל פערשאפט ער זיינע הצטרכות על פי דרך התורה און אז ער וויל איז ער עובר אויף גאט'ס געבאטען, אויף די בעשרענקונגען, אז אויף אזא אופן מעג ער און אויף אזא אופן טאר ער ניט, עס מאכט ניט אויס צו דער מענש פיהרט דורך וואס ער וויל, צי ניט; צי גאט גיט איהם די געלעגענהייט דערצו, צי ניט, אבער פון דער ארט און וויזע ווי אזוי ער זוכט צו בעפריעדי־גען זיין קערפער צייגט זיך ארויס אויב ער דיענט גאט אדער ניט און עס קומט איהם שכר אדער עונש לויט זיין כונה. ווען אבער דער מענש זאל ניט דארפען זארגען פאר'ן עקזיסטענץ פון זיין גוף; ווען אלע זיינע קערפערליכע הצטרכות זאלען קומען פון זיך אליין אהן זייטיגע סבות און וועלכע עס איז אנשטרענ־גונג וואלט דא ניט שייך געווען קיינע מצוות און קיינע עבירות און קיין שכר ועונש.

דער צווייטער טעם איז: ווייל ווען דער מענש וואלט זיך ניט נעדארפט מטריח זיין צו זוכען זיין חיונה און אלעס וואס דער גוף פאדערט; ווען ער זאל דיעזע זארג ניט האבען אויף זיין קאפ וואלט ער צולאזען געווארען, וואלט זיך ארייגטהאן אין הולטאיעווען און וואלט ניט געאכטעט אויף די טובות וואס גאט טהוט מיט איהם. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין האזינו: "וישמן ישורון ויבעט, ויטוש אלוה עשהו" — די אידען זיינען פעט געווארען, עס איז זיי געגאנגען זעהר גוט, האבען זיי פון זיך אראפגעווארפען דעם יאך פון דער תורה און פערלאזען גאט זייער בעשעפער. דעריבער זאגען אונזערע חכמים אין פרקי אבות: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ" — עס איז גוט ווען מען לערענט תורה און דערצו איז מען זיך אויך עוסק אין מסחר אדער מלאכה, ווארום די בעמיהונג פון די

ביידע מאכט פערגעסען זינד. און אז תורה אהן מלאכה אדער מלאכה אהן תורה טויג ניט, איז שוין זעלבסטפערשטענדליך. אז ווען א מענש איז ניט אפ־געלייגט ניט אויף תורה און ניט אויף מלאכה אדער מסחר, ברייננגט עס איהם נשוים צו זינד.

און ווייל דער בעשעפער האט געוואלט גוטעס טהאן דעם מענשען, האט ער איהם געגעבען בעשעפטיגונג, ער זאל האבען צו טהאן פאר דער וועלט און פאר יענער וועלט, כדי זיינע רעיונות זאלען זיין פערנומען און ער זאל ניט טראכ־טען דאס וואס מען טאר ניט טראכטען און ניט וועלען דערגעהן אזעלכעס וואס ער קען ניט משיג זיין מיט זיין שכל.

און אויב א מענש איז א צדיק, וואס גיט זיך אפ מיט גאטעס דיענסט, האט פאר איהם מורא און האט אין איהם בטחון אין אלע הינזיכטען, און ווענ־דעט זיך אפ פון מאוס'ע זאכען און האט לוסט צו גוטע און שעהנע מדות — אזעלכער איז ווען אפילו ער לעבט רוהיג, אהן דאגת פרנסה, וועט ער אויך ניט ערגער ווערען, וועט ניט זוכען צופיעל תענוגים, דער יצר הרע וועט איהם ניט ברייננגען צו זינד און ער וועט ניט פערפיהרט ווערען אין צופיעל לעבענס־לוס־טיגקייט. דעריבער וועט גאט פון איהם ארונטערנעהמען די טרחה פון זוכען לעבענסמיטעל און ער וועט האבען חיונה אהן מיה און אהן מאטערניס, ווייל ביי איהם, ביים צדיק, פאלען ארונטער די צוויי דערמאהנטע טעמים פארוואס דער מענש מוז זיך בעמיהען אויף זיינע לעבענס בעדערפנישע.

און אויב איינער וועט פרעגען: מיר זעהען דאך, אז גוטע און פרומע לייט, צדיקים, מוזען שווער הארעווען אויף ארימע חיונה, און פערקעהרט רשעים, וואס לעבען רוהיג אין רייכטהום און תענוגים? דערויף וועלען מיר ענטפערען, אז דער פרעגער איז ניט דער ערשטער צו פרעגען די דאזיגע שאלה, ווייל נביאים און חסידים האבען שוין פריהער גערעדט און געטראכט וועגען דיעזען ענין. ירמיה הנביא האט געפרעגט: "מדוע דרך רשעים צלחה?" — ווארום געהט רשעים גוט? חבקוק הנביא האט געפרעגט: "תחריש כבלא רשע צדיק ממנו" — ווארום שווייגסטו, גאט, ווען דער רשע שלינגט איין דעם צדיק? דוד המלך האט געזאגט אין תהלים: "הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל"— אט די דאזיגע רשעים זיינען שטענדיג רוהיג און האבען גרויסע פערמעגענס, און נאך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

אבער די נביאים האבען איבערגעלאזט דיעזע פראגע אומפערענטפערט, מחמת פאר יעדען צדיק וואס עס געהט איהם שלעכט אויף דער וועלט און פאר יעדען רשע וואס עס געהט איהם גוט, איז דא א בעזונדערער טעם. דעריבער זאגט די תורה אין קורצען: „הנסתרות לה' אלהינו" — דאס פערבארגענע וויים נור גאט, און "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט" — דעם בעשעפער'ס טהאטען זיינען אהן פעהלער, ווארום אלע זיינע וועגען, אלע זיינע פיהרונגען זיינען גערעכט.

פון דעסטוועגען, כאטש די תורה און די נביאים האבען ניט פערענטפערט די פראגע פון רשע וטוב לו און צדיק ורע לו, די פראגע, ווארום עס טרעפט אמאל אז א רשע געהט גוט און א צדיק געהט שלעכט, וועל איך פיעל ניט איז בערענטפערען די זאך און איך וועל זאגען:

דאס וואס עס פאסירט אפטמאל אז א צדיק האט ניט זיין לעבענסמיטעל און ער דארף שווער הארעווען אויף זיין חיונה, קען זיין אז דאס קומט איהם

אלס שטראף פאר א פריהעריגען חטא, וואס ער איז בעגאנגען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין משלי: "הן צדיק בארץ ישולם" — א צדיק קריגט געצאהלט פאר אן עברה אויף דער וועלט. אמאל קען ווידער זיין, אז די צרות וואס א צדיק האט אויף דער וועלט איז אן אויסטויש, אן אומבייט אויף עולם הבא, ווי עס ווערט געזאגט אין דער תורה: "להטיבך באחריתך" — די שלעכטעס קומט, כדי צו האבען גוטעס צום סוף, אויף יענער וועלט.

אמאל פאסירט אז א צדיק געהט עס ניט גוט, כדי אנדערע זאלען זעהן זיין סבלנות, זיין געדולד, ווי ער איז ניט מתרעם אויפ'ן אויבערשטען און דיענט איהם און זיי וועלען זיך פון איהם אפלערנען, אזוי ווי עס איז געווען דער פאל מיט איוב'ן. אמאל ווידער פאסירט, אז א צדיק לעבט אין א דור פון רשעים, איז כדי מען זאל איהם ניט אננעהמען פאר א פאלשען צדיק, שיקט גאט אויף איהם אן ארימקייט און קראנקהייט, כדי די וועלט זאל וויסען אז אפילו אין אן עת צרה טרעט ער אויך ניט אפ פון גאט'ס דיענסט. און אמאל שטראפט גאט דעם צדיק דערפאר וואס ער סטארעט זיך ניט צו בעקעהרען אנדערע צו עבודת הבורא, אזוי ווי עס האט פאסירט מיט'ן כהן עלי, וועלכער האט געלאזט זיינע קינדער זינדיגען, און גאט האט איהם דערפאר נגעגעבען א קללה, ווי עס ווערט דערצעהלט אין שמואל א'.

און דאס וואס גאט טהוט אפטמאל טובות מיט א רשע, קען פאסירען אז ער צאהלט עס איהם אפ אויף דער וועלט פאר גוטעס וואס ער האט אמאל גע־טהאן, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דער תורה: "ומשלם לשונאיו על פניו להאבידו" — גאט בעצאהלט דעם רשע פאר זיינע גוטע מעשים אויף דער וועלט, כדי ער זאל איהם פערניכטען אויף יענער וועלט.

אמאל פאסירט, אז גאט גיט דעם רשע די גוטעס אלס פקדון, ער גיט עס איהם בעהאלטען פאר אימיצען אנדערש, פאר א זוהן א צדיק וואס ער וועט האבען, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין איוב: "יכין וצדיק ילבש" — דער רשע גרייט צו טייערע בגדים און דער צדיק קליידט זיך אין זיי. אין קהלת ווערט געזאגט: "ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב" — דעם זינדיגען גיט גאט א געלעגענהייט צו זאמלען רייכטהום, כדי אוועקצוגעבען עס צו א גוטען, צו א צדיק.

אמאל קען נאר פאסירען אז די רייכטהום וואס א רשע פערמאגט זאל איהם פיהרען צו אל דאס בייז, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "עושר שמור לבעליו לרעתו" — רייכטהום ווערט אפט געהאלטען צום שלעכטען פאר'ן אייגענטהי־מער. עס פאסירט אויך אז גאט נעהמט ביי א רשע ניט אוועק זיין גליק און ער לאזט עס ביי איהם ביז ער וועט ווערען א בעל תשובה און בערעכטיגט זיין צו די גוטעס.

און אמאל געהט א רשע גוט צוליעב דעם זכות פון זיין פאטער וואס איז געווען א צדיק, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "מתהלך בתומו צדיק, אשרי בניו אחריו" — דער צדיק געהט אין גוטען וועג און זיינע קינדער נאך איהם זיינען צוליעב דעם גליקליך. אמאל ווידער געהט א רשע גוט אויף דער וועלט, כדי צו אויספרובירען דערמיט די מענשען פון זיין דור, אויב זיי וועלען אויך געהן אין דעם רשע'ס דרכים מיט דער כונה עס זאל זיי זיין אזוי גוט ווי איהם, אדער זיי וועלען פערבלייבען גאט'ס דיענער טראץ דעם וואס עס געהט זיי שלעכט, און די רשעים געוועלטיגען איבער זיי און מאכען זיי צו שאנד און

צו שפּאַט. אַזוי ווי מיר ווייסען פון אליהו הנביא און ירמיה הנביא, וועלכע זיינען פערבליבען ביי זייערע צדקות, כאָטש זיי האָבען געליטען פון שלעכטע מענשען, וועלכע האָבען געהאַט די מאַכט אין זייערע הענד.

ווייטער וועלען מיר ריידען ווי אַזוי, אויף וואָס פאַר אַן אופן, אַ מענש זאָל זוכען זיין פּרנסה.

פּרק ה׳

איצט, אַז עס איז שוין ביי אונז קלאָר, אַז דער מענש מוז זוכען זיין חיונה, וואָס ער קריגט דורך פערשיעדענע סבות וואָס גאָט בעשערט איהם, וועלען מיר ערקלערען, אַז מען דאַרף ניט זוכען אַלע סבות, אַלע אורזאַכען וואָס קענען דעם מענשען ברייננגען פּרנסה, ווייל די סבות זיינען זעהר פיעל. מאַנכע פון זיי זיינען לייכטע, וואָס מען דאַרף אויף זיי ניט האָרעווען קיין סך, ווי אַ ביסעל האַנדלען אין אַ קראָם, שניידעריי, וועבעריי, שרייבעריי, זיין אַן אויפּפּאַסער אין אַ געשעפט, זיין אַ מעקלער, אַכטונג געבען אויף אַרבייטער אין פעלד, און נאָך אַזעלכע זאַכען, און מאַנכע שווערע. די שווערע פּרנסות זיינען: אויסאַרבייטען פעל, גראָבען אין אייזען אָדער קופּער מינען, לייטערען זילבער, טראָגען שווערע משאות, אומפאָהרען אין ווייטע וועגען, אַקערען און בעאַרבייטען ערד און דאָס גלייכען. איז דער מענש וואָס איז אַ בעל כח, וואָס איז קערפּערליך שטאַרק און איז אָבער שוואַך אין גייסטיגע זאַכען, אין קענטנים, מוז ער זוכען זיין חיונה פון פּראָסטע שווערע אַרבייט, לויט זיינע קרעפטען ערלויבען איהם. דער ווידער וואָס האָט אַ שוואַכען קערפּער, דערפאַר איז ער גייסטיג פעהיג, איז אַ מלומד, קען שרייבען, רעכענען וכדומה, אַזעלכער דאַרף זיך ניט אָפּגעבען מיט שווערע קערפּערליכע מלאכות, און זוכען זיין חיונה פון אַזאַ בעשעפטיגונג וואָס איז לייכט פאַר זיין קערפּער און ער קען שטענדיג אַנגעהן מיט דעם.

און יעדער מענש האָט אַ נייגונג צו וועלכער עס איז אַרבייט אָדער בעשעפטיגונג און ניט צו אַנדערע. איינער האָט אַ נייגונג, לאָמיר זאָגען, צו שניידעריי, אַ צווייטער צו ערד אַרבייט, אַ דריטער צו מסחר, און אַזוי ווייטער. דאָס קומט דערפון וואָס דער בעשעפער האָט זיי אַריינגעגעבען דעם דאָזיגען חשק. דאָס איז ביי זיי אַן אינסטינקט, אַ נאַטירליכע נייגונג, אַזוי ווי די קאַץ, צום ביישפּיעל, האָט אַ טבע צו כאַפּען מייז אָדער אַזוי ווי געוויסע פויגעל זיינען געבוירען מיט דער טבע צו כאַפּען פיש אָדער שלאַנגען. אַזוי זיינען אַלע לעבעדיגע בעשעפעניש. יעדע פון זיי האָט אַ לוסט צו געוויסע זאַכען, מיט וועלכע זיי שפּייזען זיך, מאַנכע צו וואַקסונגען און מאַנכע צו לעבעדיגע ברואים, וועלכע זיי פרעסען.

און דער אויבערשטער האָט געמאַכט דעם קערפּער־געבוי פון בעלי חיים, פון לעבעדיגע זאַכען, אַזוי, אַז זיי זאָלען לייכט קענען קריגען די חיונה וואָס עס איז פאַר זיי בעשטימט. פויגעל, למשל, וואָס ערנעהרען זיך פון פיש, האָבען לאַנגע שנאָבעל און לאַנגע פיס, כדי זיי זאָלען קענען געהען טיעפער אין וואַסער און מיט׳ן שנאָבעל דערלאַנגען די פיש וואָס שווימען דאָרט אום. דער לייב האָט שטאַרקע ציינער און שאַרפע נעגעל, וועלכע העלפען איהם צו קריגען זיין שפּייז. די חיות אָבער וואָס ערנעהרען זיך פון וואַקסונגען, פון גראָז, בלעטער וכדומה, זיינען באַשאַפען אָהן די קערפּערליכע אינסטרומענטען, אָהן די

גליעדער, וואס די חיות טורפות, די רויב חיות בעזיצען. אז אקס האט ניט קיין שטארקע ציינער און קיין שארפע נעגעל, ווייל ער דארף דאס ניט אלס פאקטארען צו קריגען דורכדעם זיין תיונה.

אזוי קענט איהר זעהן ביי מענשען אויך, אז זייערע קערפערס זיינען אזוי געבויט, אז יעדער איינער זאל זיך צופאסען צו וואס ניט איז. איינער פאסט זיך צו צו שווערע ארבייט, אן אנדערער צו לייכטע און א דריטער, טויג גאר ניט צו ארבייטען מיט די גליעדער, דערפאר איז ער אבער פעהיג צו קאפּ־ארבייט.

דאריבער איז דער וואס פיהלט ביי זיך אז ער איז פעהיג צו וועלכע עס איז בעשעפטיגונג און זיין קערפער איז אויך מסוגל דערצו און ער וועט עס קענען איבערטראגען און עס וועט אויף איהם ניט זיין קיין צו שווערע לאסט, זאל ער זיך בעמיהען אפצוגעבען זיך מיט יענער מלאכה אדער פראפעסיע און אנ־נעהמען פאר גוט איהר זיסקייט און ביטערקייט. דאס הייסט: אויב די מלאכה וועט איהם שאפען גענוג תיונה אדער ניט, זאל ער אלץ צופריעדען זיין. די פרנסה זאל איהם ניט נמאס ווערען אפילו ווען עס געהט איהם צייטענווייז ניט גוט, נור האבען בטחון אין גאט, אז ער וועט איהם העלפען און צושיקען זיין תיונה כל זמן ער וועט לעבען.

און הארעווענדיג אויף זיין לעבענסמיטעל, זאל דעם מענשען׳ס כונה זיין צו ערפיללען דערמיט גופא דעם רצון הבורא, וועלכער האט אנגעזאגט, אז דער מענש זאל ארבייטען, אזוי ווי דער פסוק זאגט ביי אדם הראשון: ״ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה״ — גאט האט אדם׳ן איבערגעלאזט אין גארטען פון עדן צו בעארבייטען איהר ערד און צו היטען איהר.

עס איז אויך גאט׳ס ווילען אז דער מענש זאל געברויכען בעלי חיים, וואס זאלען איהם העלפען קריגען זיינע בעדערפניסען, ווי דעם אקס צו אקערען און דעם פערד צו פיהרען משאות. און אלעם וואס דער מענש טהוט לטובת זיין גוף, זאל ער אין זינען האבען אז ער טהוט עס פון גאט׳ס וועגען, אויב ער דער־גרייכט זיין פערלאנג אדער ניט, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט אין פרקי אבות: ״וכל מעשיך יהיו לשם שמים״ — אלע דיינע טהאטען זאלען זיין פון גאט׳ס וועגען.

און דער מענש זאל שטענדיג האבען בטחון אין גאט מיט׳ן גאנצען הארצען. דאס וואס ער זוכט און געפינט זיין תיונה דורך געוויסע סבות און מיטעל, זאל איהם ניט שאדען צום בטחון אין גאט. ער זאל ניט דענקען, הייסט עס, אז וויבאלד ער זוכט זיינע לעבענס־בעדערפניסע פון געוויסע בעשעפטיגונג, הייסט דאך דאס ניט אז ער פערלאזט זיך אויף גאט, מחמת עס קען און עס דארף זיין ביידע, אי מען דארף זוכען די מיטעל, אי מען דארף האבען בטחון. און דער מענש זאל אויך ניט דענקען, אז זיין תיונה איז נור אפהענגיג פון זיין בעשעפ־טיגונג און אויב דאס וועט מעהר גיט האבען צו טהאן זיין מלאכה, אדער ער וועט עס מעהר ניט קענען טהאן, וועט ער קיין תיונה ניט האבען. אזא רעכענונג איז פאלש, ווארום אויב ניט דורך דער סבה, וועט איהם גאט צושיקען אן אנדער סבה, דורך וועלכע ער וועט זיך מפרנס זיין. דער כלל איז, אז מען דארף שטענדיג זיין א בעל בטחון און פערלאזען זיך אויף גאט אז ער קען העלפען דורך פערשיעדענע אופנים, און צו יעדער צייט, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שופטים: „כי אין לה׳ מעצור״ — ביי גאט איז ניטא קיין

אפהאלט צו העלפען, און נאך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

און די ענינים, וואס דער גלויבינער איז מחויב צו פערלאזען זיך ווענען זיי אויפ'ן באשעפער, זיינען דא זיעבען, וועלכע זיינען כולל עולם הזה זאכען און זאכען וואס האבען צו טהאן מיט עולם הבא. דאס זיינען די זיעבען ענינים:

זאכען וואס זיינען נוגע בלויז איהם אליין, זיין אייגענעם קערפער, זיינע נויטווענדיגקייטען, וואס ער מוז האבען; זאכען וואס האבען א שיכות צו רייכטהום און גוטע פרנסה; זאכען וואס זיינען נוגע ניט איהם אליין, נור זיין הויזגעזינד, גוטע פריינד און שונאים; פפליכטען, וואס ער האט אויף זיך, וועלכע זיינען פארבונדען בלויז מיט זיין אייגענע פערזאן און דאס קען קיין אנדערען ניט טהאן ניט קיין גוטעס און ניט קיין שלעכטעס; פפליכטען וואס דער מענש קען ניט דורכפיהרען מיט זיך אליין און זיי מוזען געטהאן ווערען פון איינעם צום צווייטען; ענינים פון עולם הבא, וואס דער מענש איז בערעכטיגט צו דעם פאר זיינע גוטע מעשים; און די עולם הבא, וואס גאט גיט די צדיקים און חסידים אלס א חסד, אלס א מתנה אויסער זייערע פערדיענסטען.

איצט וועלען מיר יעדען ענין בעזונדער ארומריידען בריטער און ערקלעהרען ווי אזוי דער במחון אין יעדע איינציגע זאך דארף זיין און דארף דורכגעפיהרט ווערען.

די זאכען וואס זיינען פארבונדען בלויז מיט'ן מענשענ'ס קערפער זיינען: זיין לעבען, זיין טויט, זיין חיונה, קליידונג, דירה, געזונדהייט און קראנקהייט. אין די אלע זאכען דארף זיך דער מענש פארלאזען אויף גאט, אויף דער גזירה פון באשעפער. ער מוז וויסען, אז קיין זאך אין דיזע פרטים קען ניט געשעהן אהן דעם ווילען פון גאט, סאי צו גוטען און סאי צו שלעכטען. עס דארף ביים מענשען זיין איינגעפאסט אין געדאנקען, אז ווי עס זאל איהם ניט געהן אין די דערמאהנטע ענינים, האט דער בעשעפער פאראויס אזוי בעשטימט און דאס איז אלעס צו נוצען דעם מענשען אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, און קיין בעשעפענים האט ניט קיין מיטעל איבערצואנדערשען דאס בעשטימטע פון הימעל.

און אזוי ווי דעם מענשענ'ס לעבען, זיין טויט, זיין געזונדהייט און קראנקהייט זיינען ניט אין זיינע הענד, אין זיין רשות, אזוי זיינען אויך זיין חיונה, זיין קליידונג און אלע קערפערליכע בעדערפנים איז די הענד פון השם יתברך לויט זיין גזירה און זיין בעשטימונג. און ווען דער מענש בעזיצט א ריינע אמונה, אז אלעס איז געווענדעט אן גאט און אליין קען דער מענש גאר ניט נעהמען, מוז ער פון דעסטוועגען זוכען זיינע לעבענס־בעדערפניסע דורך געוויסע ארבייט אדער בעשעפטיגונג, וואס עס שיינט צו זיין בעסער פאר איהם, און ניט פערלאזען זיך אז אלעס וועט איהם אליין קומען. א ביישפיעל דערצו קען מען געבען פון לעבען און טויט. וואס דאס איז בעשטימט פון גאט, פון דעסטוועגען מוז א מענש עסען, טרינקען, קליידען זיך און זיין בעזארגט מיט אלע אנדערע נויטווענדיגקייטען. דער מענש קען ניט זאגען, אז וויבאלד איהם איז בעשערט צו לעבען, וועט ער לעבען אהן עסען און אהן טרינקען און אנדערע לעבענס־בעדינגונגען און ניט וועלען סטארען זיך צו האבען זיין חיונה. דאס זיינען צוויי בעזונדערע זאכען. טאקי דעם מענשענ'ס לעבען און זיין טויט זיינען בע־

שטימט פון באשעפער, פון דעסטוועגען מוז ער, דער מענש, טהאן אלעס וואס נויטיג איז אויפצוהאלטען זיין לעבען.

און אזוי דארף א מענש אויך ניט שטעלען זיין לעבען אין סכנה אויס בטחון אין גאט אז דאס וועט איהם ניט שאדען. ער טאר ניט טרינקען קיין סם המות, קיין גיפט, אדער קעמפפען מיט א לייב און אנדערע שטארקע ווילדע חיות, ווען דאס איז ניט נויטיג, אדער אריינווארפען זיך אין וואסער אדער אין פייער און זאגען: "וויבאלד אז דער טערמין פון מיין לעבען איז בעשטימט, וועל איך פון אזעלכע זאכען ניט שטארבען". דאס טאר מען ניט און די תורה האט וועגען דעם אנגעזאגט: „לא תנסו את ה׳ אלהיכם" — איהר זאלט גאט ניט שטעלען צו פראבע.

ווארום אין אזעלכע פעלע, ווען דער מענש שטעלט זיין לעבען אין סכנה, מוז דאך געשעהן איינס פון דיביידע: ענטוועדער ער פערליערט זיין לעבען, ער שטארבט, אדער עס פאסירט א נס און ער קומט ארויס א לעבעדיגער, און ווי עס זאל ניט פאסירען, טויג אלץ ניט. שטארבט ער, הייסט דאך דאס אז ער האט זיך אליין בידים געטויטעט און ער וועט דערפאר געשטראפט ווערען, כאטש זיין טויט איז אין אמת׳ן געקומען דורך גאט׳ס גזירה. ווארום טויטען א מענשען טאר מען ניט אויף קיין שום אופן. דער פערבאט פון דער תורה "לא תרצח" מיינט אי ערמארדען א מענשען בידים, אי טהאן איהם אזעלכעס וואס ברייננט זיין טויט.

און די שטראף פאר דעם וואס טויטעט זיך אליין איז נאך גרעסער ווי פאר טויטען אן אנדערען. ווארום וואס דער געטויטעטער איז נעהענטער צום טויטער איז דער פארברעכען אלץ א גרעסערער. ווען איינער הרג׳עט זיין אייגענעם ברודער, איז דאס א גרעסערער חטא ווי ער זאל הרג׳ענען א פרעמדען, און ווער איז צו א מענשען נעהענטער ווי ער אליין? פאלגליך, וועט די שטראף פון א זעלבסטמערדער אהן ספק זיין זעהר גרויס.

ווען איינער ברייננט אויף זיך דעם טויט איינשטעלענדיג זיין לעבען אין סכנה, איז גלייך צו א קנעכט, וואס זיין ווירטה האט איהם געהייסען היטען א געוויסען פלאץ און איהם אנגעזאגט אז ער זאל פון דארט ניט אפטרעטען ביז א שליח וועט קומען אוועקנעהמען איהם. דער קנעכט האט אבער ניט געוואלט לאנגווארטען אויפ׳ן שליח און איז אליין אוועק. איז דער ווירטה אויף איהם אין כעס געווארען און איהם שווער בעשטראפט. אזוי איז דער זעלבסטמערדער. ער טהוט ניט דעם ווילען פון זיין ווירטה, פון גאט, און ער פערדיענט דערפאר א שווערע שטראף.

דאריבער געפינען מיר ביי שמואל הנביא, עליו השלום, ווען גאט האט איהם געשיקט זאלבען דוד׳ן פאר א מלך, האט ער געזאגט: "איך אלך ושמע שאול והרגני?" — ווי אזוי זאל איך געהן, אז שאול וועט זיך דערוויסען וועט ער מיך הרג׳ענען. דערפון זעהט מען, אז ער, שמואל, האט זיך ניט געוואלט איינשטעלען אין א סכנה און גאט האט דאס ניט צוגערעכענט צו שוואכקייט אין בטחון. פארקעהרט, דאס וואס דער נביא האט ניט געוואלט שטעלען זיין לעבען אין געפאהר איז ביי גאט דוקא געווען אנגעלייגט. והראיה: ער האט איהם וועגען דעם ניט אויסגערעדט און איהם אן עצה געגעבען ווי אזוי ער זאל די זאך דורכפיהרען און שאול זאל דערפון ניט וויסען, אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין שמואל א׳ ט"ז. ווארום אויב שמואל וואלט מורא געהאט צו געהן

אין די שליחות אוים שוואכען בטחון אין גאט, וואלט גאט׳ס תשובה געווען אן אנדערע. ער וואלט זיך אויף איהם געבייזערט און געזאגט: ״אני אמית ואחיה״ — איך טויט און מאך לעבעדיג, און אז איך הייס דיר, דארפסטו ניט איבערטראכטען טאמער איז דאס פאר דיר א געפאהר, אזוי ווי מיר געפינען ביי משה רבנו, ווען גאט האט איהם געשיקט צו פרעה, האט משה געזאגט: ״כי כבד פה וכבד לשון אנכי״ — איך קען ניט געהן אין די שליחות, ווייל איך קען שארף ניט ריידען. האט איהם גאט געענטפערט: ״מי שם פה לאדם״ — ווער האט דעם מענשען געמאכט א מויל? און אז איך שיק דיר דארפסטו קיינע שאלות ניט פרעגען און געהן מיט׳ן בטחון אז דו וועסט קענען ריידען. הייגט אז דער צדיק שמואל, האט ניט געהאלטען פאר גרינג איינצושטעלען זיך אין א קליינע סכנה, באטש דאס איז געווען אין א געטליכע שליחות, דארף א מענש געווים ניט ריזיקירען זיין לעבען אין זאכען וואס זיינען ניט פערזאגט פון גאט.

און אויב איינער שטעלט איין זיין לעבען אין קאן און גאט העלפט איהם און ער ווערט נצול, טויג דאס פאר איהם אויך ניט, ווייל דערפאר וואס גאט העלפט איהם און ער קומט ארויס א לעבעדיגער, פערליערט ער זיינע זכיות, זיין בע־רעכטיגונג צו שכר פאר מצוות, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט: אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו״ — א מענש זאל זיך קיינמאל ניט איינשטעלען אין א סכנה און זאגען: ״גאט וועט מיט מיר טהאן א נס״, טאמער וועט מיט איהם קיין נס געשעהן, און אויב אפילו יא, וועט מען איהם ארונטערנעהמען פון זיינע זכיות. דאס הייסט: דער נס וועט צוגערעכענט ווערען אלס שכר פאר מצוות און ער וועט דערכדעם פערלירען גוטעס אויף דער וועלט אדער אויף יענער וועלט. יעקב אבינו האט געזאגט: ״קטנתי מכל החסדים״, טייטשט דער תרגום: דורך די חסדים וואס גאט האט מיט מיר געטהאן, זיינען מיינע זכיות קלענער אדער וויניגער געווארען.

און אזוי ווי מיר האבען געזאגט וועגען לעבען און שטארבען, אז כאטש דאס איז אין די הענד פון גאט, פון דעסטוועגען דארף דער מענש היטען זיין לעבען, אזוי ווילען מיר אויך זאגען, אז דער מענש איז מחויב צו היטען זיין געזונד, סטארען זיך צו האבען חיונה, הלבשה און דירה און בעזייטיגען די זאכען וואס קענען איהם שאדען צו זיין געזונד, לעבענסמיטעל און דאס גלייכען, כאטש אפילו ער גלויבט אויף זיכער, אז די אלע זאכען זיינען באשערט פון גאט און די סבות, די אורזאכען וואס שאפען זיין געזונד אדער נאהרונג, קענען גארניט העלפען, אויב גאט׳ס רצון איז דערביי ניטא. א לאנד בעזיצער דארף בעארבייטען זיין לאנד, אקערען, אויסרייניגען די דערנער, זעען און בעוואסערען און האבען בטחון אין גאט, אז ער וועט דאס פארזעעטע מאכען צו וואקסען און היטען די תבואה פון אלע זאכען וואס זיינען שעדליך. ער טאר אבער ניט לאזען די ערד פוסטעווען, אונבעארבייטעט און פערלאזען זיך אויף גאט, אז ער וועט איהר מאכען וואקסען.

אזוי אויך דארפען בעלי מלאכה, הענדלער אדער מענשען מיט אנדערע בע־שעפטיגונגען זיך עוסק זיין אין זייער זאך און האבען בטחון אין גאט אז ער וועט זיי דורכדעם צושיקען זייער חיונה. זיי טארען אבער ניט דענקען, אז די פראפעסיאנען זייערע גופא זיינען די פרנסה געבער, ווייל אהן גאט׳ס ווילען קען קיין מלאכה און קיין בעשעפטיגונג עפעס געבען. און אויב איינער האט

הצלחה אין זיין בעשעפטיגונג, זאל ער ניט מיינען אז די בעשעפטיגונג איז דערפאר פעראנטווארטליך, ווייל אויב ער וועט אזוי דענקען וועט זיין בטחון אין גאט שוואך ווערען. ווארום דער אמת איז, אז די סבה, די אורזאך וואס ברייגנט די הצלחה, קען ניט אויפטהאן מעהר ווי דאס וואס עס איז בעשטימט פון בעשעפער פון פריהער. דאריבער דארף זיך דער מענש ניט פרעהען דערמיט וואס ער האט פארגעננומען די זאך וואס איז איהם מצליח, ווייל די זאך, וועלכע זי זאל ניט זיין, איז אן און פאר זיך גאר ניט. ער דארף אבער דאנקען גאט, וואס שפייזט איהם און זיין מיה איז ניט אומזיסט.

א געוויסער חסיד האט געזאגט: "איך קען ניט פערשטעהן דעם מענשען, וואס גיט עפעס צו אן אנדער מענשען, ווייל גאט האט, פארשטעהט זיך, גוזר געווען, אז ער זאל דאס דוקא געבען צו יענעם און ניט צו קיין אנדערען, און ער, דער געבער, וויל אז דער נעהמער זאל איהם דערפאר דאנקען. און נאך מעהר וואונדערט מיך אויף א נעהמער, וואס לויבט און דאנקט און איז אונטערטהעניג בלויז דעם געבער וויסענדיג, אז ניט דער געבער איז דער אמת'ער געבער, נור השי"ת, וועלכער האט אזוי גוזר געווען אז יענער זאל איהם געבען".

אבער אויף וואס פאר אן אופן עס זאל ניט זיין, דארף א מענש זיך סטארען צו קריגען זיין חיונה לויט די פעהיגקייטען פון זיין קערפער און פערשטאנד, אזוי ווי איך האב פריהער געזאגט, און צו דעם פערלאזען זיך אויף גאט, אז ער וועט איהם העלפען. אזוי וועלען מיר אויך זאגען אין דעם ענין פון געזונדהייט און קראנקהייט. דער מענש דארף טאקי האבען בטחון אין בעשעפער, אז ער וועט איהם היטען פון קראנקהייטען, אבער אין דער זעלבער צייט, דארף ער אליין אכטונג געבען אויף זיין געזונד און זיך אפהיטען פון זאכען וואס זיינען שעדליך און זיך בעראטהען מיט א רופא, ווען עס פעהלט איהם עפעס אין געזונד.

אז דער מענש וועט זיך אזוי פיהרען, אז ער וועט אליין היטען זיין געזונד און וועט אויך האבען בטחון אין גאט, וועט איהם אין א פאל פון קראנקהייט גאט היילען, צו דורך עפעס א סבה אדער גאר אהן א סבה, דורך רפואות אדער גאר אהן רפואות, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "ישלח דברו וירפאם" — גאט וועט שיקען זיין ווארט און ער וועט זיי היילען.

אמאל קען גאר גאט שיקען א קראנקען א רפואה דורך א זאך וואס איז שעדליך, אזוי ווי מיר וויסען פון דעם נביא אלישע, וואס האט שלעכטע וואסער געמאכט גוט צום טרינקען דורך זאלץ, כאטש די טבע איז, אז זאלץ מאכט קאליע דעם טעם פון וואסער. אדער אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין דער תורה, אז געהענדיג פון מצרים האבען די אידען אין מרה ניט געקענט טרינקען די וואסער, ווייל עס איז געווען ביטער, שטעהט דארט (שמות ט"ו): "ויורהו ה' עץ וישלך אל המים" — גאט האט משה'ן אנגעציינגט אויף א מין האלץ, וואס ער האט אריינגעווארפען אין די וואסער און די וואסער איז זיס געווארען. האבען אלטע חכמים געזאגט, אז דאס איז געווען די האלץ וואס מען רופט הדופני, וואס האט זעהר א ביטערען טעם, דאך איז די וואסער דערפון זיס געווארען. און איהר ווייסט דאך שוין פון דעם פאל מיט'ן מלך אסא, וואס ווען ער איז קראנק געווען, האט ער זיך פערלאזט בלויז אויף די רופאים און האט דורכגעלאזט דעם בטחון אין גאט און ער איז דערפאר געשטראפט געווארען.

פרק ו'

דער צווייטער טהייל פון בטחון האט צו טהאן מיט ענינים פון מענשען'ס פערמעגען אויסער זיין נויטיגע חיונה; די אורזאכען, די געשעפטען אדער פראפעסיאנען, דורך וועלכע דער מענש זוכט צו מאכען פערמעגענס, ווי, למשל, דאס זיין אונטערוועגענס פאר געשעפטס-אנגעלעגענהייטען, שטעלעס וואס מענשען פערטרעטען ביי פריוואט פערזאנען, ביים שטאדט אדער ביי דער רעגירונג; דאס ארומרייזען איבער ימים און מדבריות פון פערדיענסט וועגען און אנדערע בעשעפטיגונגען, מיט וועלכע מענשען גיבען זיך אפ כדי צו זאמלען געלד און האבען מעהר ווי נויטיג איז צו שפייזען דעם גוף און בעזארגען איהם מיט אנדערע נויטווענדיגקייטען.

דער בטחון אין דיזע זאכען בעשטעהט אין דעם, אז דער מענש זאל זיך פערלאזען אויף גאט אז ער וועט איהם שפייזען פון די דאזיגע בעשעפטיגונגען, אז ער וועט איהם געבען נענוג פיעל ער דארף נויטיג אהן האווען צופיעל און אהן פערשווענדען צופיעל ענערגיע, כדי צו זאמלען רייכטהום. און אויב גאט וועט איהם באשערען צו האבען מעהר פיעל ער מוז האבען אויף אויס־קומעניש, וועט עס איהם קומען אהן צופיעל מיה און אנשטריינגונגען. א מענש טאר זיך ניט פערלאזען אויף זיין מסחר אדער פראפעסיע, אז זי וועט איהם ברייגגען רייכטהום. ווארום אויב דעם בעשעפער'ס ווילען איז דערביי ניטא, וועט ניט העלפען זיין מיה און די מיה פון אלעם וואס אויפ'ן הימעל און אויף דער ערד. קיין זאך קען דעם מענשען ניט ברייגגען קיין פערמעגען, נור די גזירה פון השי"ת.

און דער בעל בטחון לעבט רוהיג. ער זארגט ניט פיעל און שטרענגט זיך ניט אן פיעל, ווייל ער וויים, אז דאס וואס עס איז איהם בעשערט פון הימעל, וועט קומען און דאס וואס ער דארף קריגען לויט די גזירה פון גאט, וועט ער קריגען און ניט קיין אנדערע, און אין דער בעשטימטער צייט, ניט פריהער און ניט שפעטער.

עס פאסירט, אז דער באשעפער בעשטימט די חיונה פון א סך מענשען פון איין מענש. איינער, הייסט עס, איז רייך און ארום איהם לעבען פיעלע מענשען. דאס טהוט גאט כדי אויסצופרובירען דעם רייכען, אויב ער וועט איהם דיענען, אויב ער וועט טהאן דעם רצון הבורא מיט זיין געלד, אדער פארקעהרט: די רייכטהום וועט איהם אראפפיהרען פון דרך הישר. איז דער נארר, דעם אומפערשטענדליכער האנדעלט קרום אין דרייערליי אופנים.

ערשטענס, נעהמט ער אדער ער ערווערבט רייכטהום, וואס גאט האט איהם באשערט, אויף א מיאוס'ן און שלעכטען שטייגער. ער איז ניט ארענט־ליך אין מסחר, ער באשווינדעלט אדער ער מאכט פראפיטען דורך אנדערע מיטעל וואס מען טאר ניט. ער וויים ניט, דער נארר, אז ווען ער זאל זוכען זיינע פערדיענסטען אויף אן ערליכען וועג, וואלט ער זיי אויך געהאט און עס וואלט איהם גאר ניט געמינערט געווארען. דער רעזולטאט וואלט געווען, אז ער וואלט ערפילט זיינע פפליכטען אי צו גאט, אי צו לייט און ער וואלט דערפון קיין שאדען געהאט.

צווייטענס, דענקט דער נארר, אז אלעם וואס גאט גיט איהם געהער צו זיין חיונה, צו די אויפהאלטונג פון זיין גוף, און אויב אפילו ער איז רייך, וויל

ער ניט מהנה זיין אנדערע און העלפען זיינע מיט־מענשען. ער פארשטעהט ניט אז די פרנסה וואס גאט גיט מענשען איז איינגעטהיילט אין דריי חלקים: פרנסה אדער אן אורזאך וואס גיט איהם זיינע אייגענע נויטיגע הצטרכות, צו ערנעהרען זיין אייגענעם קערפער, א זאך וואס דער אויבערשטער שיקט צו אלע בעשעפעניסען, און כל זמן דער מענש לעבט, איז ער זיכער, אז גאט וועט איהם פון וואס ניט איז שפייזען. צווייטענס, קען א מענש האבען א גרעסערע הכנסה מפרנס צו זיין א ווייב און קינדער און האלטען קנעכט און משרתים; אבער דאס גיט ניט גאט אלעמען, נור אזעלכע וואס האבען ביי איהם לאסקע געניסען דאס אונטער געוויסע בעדינגונגען, צוליעב געוויסע זכות'ן וואס זיי האבען. זיין פערמעגליך, האבען מעהר ווי נויטיגע חיונה פאר זיך אליין, איז אפטמאל ניט קיין שטענדיגקייט. אמאל פאסירט, אז דער רייכער וואס איז פארמעגליך מפרנס צו זיין בכבוד זיין פאמיליע און האלטען קנעכט און דיענסטען, ווערט פעראָרימט און האט קוים מיטעל צו ערנעהרען זיך אליין. דאס וועגדט זיך אן דעם בעשעפערס חסד און משפט. וויל דער אויבערשטער טהאן חסד מיט א מענשען, איז אפילו אויב ער פארזינדיגט, גיט ער איהם אויך אלעס, און וויל ער איהם ניט בעהאנדלען מיט חסד, נור מיט משפט, לויט דעם מענשען'ס פערדיענסטען, נעהמט ער פון איהם אוועק זיין גוטע פרנסה. די דריטע זאך, וואס מענשען רעכענען צו צו זייער חיונה, איז געלד אדער איבערפליסיגע אייגענטהום, וואס אין אמת'ן ברייננט עס דעם מענשען קיינע נוצען. דער וואס האט דאס איז ניט מעהר ווי א שומר איבער דעם. ער היט עס ביז אימיצער וועט עס פון איהם ירש'ענען אדער ער וועט עס פערלירען. דער נארר אבער דענקט אז די געלד וואס גאט גיט איהם מעהר פיעל ער מוז פערברויכען בעלאנגט אויך צו זיין חיונה און ער שטרענגט זיך אן צו קריגען דאס וואס מעהר, בעת עס קען גאר זיין אז דאס וועט פערבלייבען פאר זיין ווייב'ס צווייטען מאן, פאר זיין שטיעף־זוהן אדער פאר זיין גרעסטען שונא.

דער דריטער טעות וואס דער נארר מאכט איז, אז ווען עס געהט איהם גוט און ער האט גענוג מפרנס צו זיין זיך, זיין פאמיליע און אויך געבען פרנסה זייטיגע מענשען, דענקט ער, אז ער טהוט עס פאר זיי, אז דאס וואס זיי געניסען דורך איהם קומט טאקע פון איהם גופא, און ער וויל אז זיי זאלען איהם דערפאר דאנקען און לויבען און זיך ערנידעריגען פאר איהם, און ער האלט זיך דערמיט גרויס און איז שטאלץ ביי זיך, רעכענענדיג, אז ווען ער זאל זיי ניט געבען קיין חיונה, ווען זיי זאלען ניט געניסען פון זיין געלד, וואלט דאס געלד פארבליבען ביי איהם, און ווען ניט ער, וואלטען יענע ניט געהאט פון וואנען צו לעבען. אט דער פערנארישטער מענש, וואס דענקט אזוי, בע־מיהט זיך אומזיסט אויף דער וועלט און ער וועט אויך פערלירען זיין שכר אויף יענער וועלט.

דער פארשטענדיגער מענש אבער, דער מענש מיט שכל, פיהרט זיך אין די דערמאָהנטע דריי אופנים ווי געהעריג איז צו גאט און צו לייט און דער בטחון וואס ער האט אין גאט איז א סך שטארקער ווי דער בטחון וואס ער האט אין זיין געלד אדער אין די בעשעפטיגונגען וואס ברייננען איהם אריין געלד, ווייל ער ווייס ניט אויב דאס וואס ער האט און ער ערווערבט איז א נויטווענדיגקייט פאר איהם אויף זיין חיונה אדער ער דארף דאס גאר האלטען פאר אימיצען. און דערפאר וואס ער האלט ניט זיין פארמעגען אלס זיין אייגענס,

וועט ער ערווערבען כבוד אויף דער וועלט און גוטען שכר אויף יענער וועלט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דעם מזמור: "אשרי איש ירא את ה'" (תהלים קי"ב).

עס זיינען דא קלאסען מענשען וואס יאגען זיך נאך געלד און זוכען צו קריגען דאס וואס מעהר בלויז צוליעב זייער ליעבע צו כבוד, ווייל זיי ווילען קונה שם זיין, ווערען בערופען, פאפולער. ביי די דאזיגע מענשען איז ניטא קיין געגוג. פיעל זיי האבען געלד און כבוד, ווילען זיי אלץ מעהר, און דאס איז נאריש פון זייער זייט, ווייל זיי פערשטעהען ניט די ריכטיגקייט וואס עס קען ברייגגען כבוד אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט.

און בריינגען ברייגגט זיי צו דעם טעות אדער צו דער נארישקייט, ווייל זיי זעהען ווי פראסטע מענשען טהיילען צו כבוד צו געלד־מענשען, צו רייכע, מיט דער האפנונג אז זיי וועלען פון זיי, פון די רייכע, עפעס קריגען און עפעס געניסען פון זייער רייכטהום. ווען דיזע כבוד־געבער וואלטען אבער שכל געהאט און וואלטען פערשטאנען, אז דיא געלד־מענשען האבען גאר ניט ביכולת עפעס צו געבען אהן דעם ווילען פון באשעפער — ווען זיי וואלטען דאס באגרייפען, וואלטען זיי ניט געלייגט קיינע האפנונגען אויף קיינעם אויסער גאט און זיי וואלטען ניט צוגעטהיילט קיין כבוד צו א רייכען, נור צו די יעניגע, וואס איז בעשענקט פון גאט מיט גוטע מעלות און איז פון הימעל בארעכטיגט צו כבוד, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שמואל א': "כי מכבדי אכבד" — דיא וואס עהרען מיך (גאט) וועל איך עהרען.

און צוליעב דעם וואס די פערנארישטע עמי הארצים ווייסען ניט וועמען מען דארף עהרען און זיי טהיילען צו כבוד די געלד־מענשען, ווערען זיי נאך מעהר פערנארישט און זוכען אויך רייך צו ווערען, כדי אנדערע זאלען זיי אפגעבען כבוד. ארבייטען זיי שווער און מאטערען זיך זייער גאנצען לעבען צו ערווערבען רייכטהום און זיי פערנאכלעסיגען צו ערפילען זייערע פפליכטען צום בעשעפער, צו טהאן זיינע מצוות און דאנקען איהם פאר זיינע חסדים און טובות. ווען אט די נאראנים וואלטען זיך מעהר אפגעגעבען צו דיענען גאט, וואלט זיי רייכטהום און כבוד במילא געקומען אהן פיעל ארבייט און אנשטרענגונג, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד" — לאנג לעבען איז אין איהר (אין דער תורה'ס) רעכטע האנד און איהר לינקע האנד. — רייכטהום און כבוד. דאס הייסט, אז פאר אפהיטען די תורה און מצוות קריגט מען אלעס.

עס פאסירט, אז א געלד־זוכער דערגרייכט זיין ציעל און איז מאסף ממון פון געשעפט, פון א געוויסע פראפעסיע אדער ער קריגט עס א ירושה, און ער דענקט אז צו פערדאנקען די סבות, דעם גוטען מסחר, די גוט בעצאהלענדע פראפעסיע אדער די ירושה איז ער רייך געווארען, און ווען ניט די סבות וואלט ער ניט געקומען צו עשירות. דאריבער לויבט ער די סבות, ניט דעם וואס האט פעראורזאכט די סבות. דאס הייסט: ער האט גאר ניט אין זינען אז דער בעשעפער האט עס איהם צוגעשיקט די גרויסע פערדיענסטען אדער די ירושה. אזעלכער איז גלייך צו איינעם וואס געפינט זיך אין א מדבר, אין א וויסטענ־הייט און ער ווערט זעהר דורשטיג. געפינט ער אין א גרוב מוטנע און ניט גע־שמאקע וואסער און ער פרעהט זיך דערמיט און שטילט מיט דעם זיין דורשט. ווען ער געהט אבער אפ אביסעל ווייטער, געפינט ער א קוואל מיט פרישע און

געשמאקע וואסער און עס פערדריסט איהם און עס ערנערט איהם וואס ער האט זיך אנגעטרונקען מיט די וואסער פון גרוב. אזוי איז אויך דער געלד־מענש וואס האט בעקומען זיין רייכטהום דורך א געוויסע סבה, קען זיין אז ווען ניט יענע סבה וואלט ער עס געקראגען אויף א לייכטערען און בעסערען אופן. ער האט דאריבער ניט אנצוהענגען אן דער סבה, אן דעם מיטעל, דורך וועלכען ער האט זיין עשירות ערווארבען, נור אן גאט, וועלכער קען העלפען דורך פער־שיעדענע וועגען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שמואל א׳: "כי אין לה׳ מעצור להושיע ברב או במעט" — ביי גאט איז ניטא קיין אפהאלט צו העלפען דורך פיעל אדער דורך ווייניג.

דער בעל בטחון, וואס פערלאזט זיך אויף גאט, דארף זיך אויף איהם פארלאזען אויך ווען עס פאסירט אז ער האט ניט קיין חיונה א טאג אדער מעהר. ער דארף נאכדענקען, אז דער גאט וואס האט איהם ארויסגעצויגען פון זיין מוטער׳ס בויך און געבראכט אויף דער וועלט צו א בעשטימטע צייט, ער האט עס פעראורזאכט אז פאר א געוויסע צייט זאל איהם אויספעהלען חיונה, ווייל ער וויים אז דאס איז פאר איהם א טובה.

אזוי איז אויך דער וואס האט קארגע חיונה, בלויז אויף עסען און מעהר ניט, דארף ער אין זינען האבען פאלגענדעס: דער גאט וואס האט ביי מיין געבוירען ווערען צוגעגרייט מיין שפייז פון מיין מוטער׳ס בריסט, ניט מעהר ווי צו ערנעהרען זיך, ניט מעהר ווי איך האב געדארפט פערברויכען טעגליך, און אזוי האב איך איבערגעלעבט ביז איך האב זיך אנגעהויבען ערנעהרען מיט בעסערע שפייזען ווי דער מוטער׳ס מילך און עס האט מיר גאר ניט געשאדט, אזוי וועט מיר אויך גאר ניט שאדען אויב אפילו איך וועל ניט האבען מעהר ווי מיין נויטיגע נאהרונג מיין גאנצען לעבען. אז ער וועט דאס אין זינען הא־בען, וועט ער האבען שכר אויף יענער וועלט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט ביים מן: "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו" — דאס פאלק פלעגט ארויסגעהן און אנקלייבען מן בלויז פאר׳ן טאג אויסקומעניש, און דער נביא אין ירמיה ב׳ לויבט דערפאר די אידען.

אזוי אויך ווען גאט שיקט איינעם צו זיין חיונה דורך א סבה וואס איז דעם מענשען ניט לרצון, וואס עס געפעלט איהם ניט, אדער ער מוז פון פרנסה וועגען זיין בעשעפטיגט אין א פלאץ וואס איז ניט לויט זיין באגעהר, אדער ער ציהט זיין חיונה פון א מענשען וואס בעהאנדעלט איהם ניט גוט, דארף ער איבערטראכטען: דער גאט וואס האט מיך בעשאפען מיט א געוויסען קאליר און געוויסע פארמע; דער גאט וואס האט מיר געגעבען געוויסע אייגענשאפ־טען, אינסטינקטען און מדות פון מיין טובה וועגען, דער זעלבער גאט האט אויך בעשטימט אז איך זאל האבען מיין חיונה דערפון און ניט פון קיין אנדער זאך. און דער וואס האט מיך געבראכט אויף דער וועלט אין א בעשטימטען פלאץ דורך בעשטימטע צוויי מענשען (פאטער און מוטער) און ניט קיין אנ־דערע, דער האט אויסגעקליבען און בעשטימט מיין חיונה אין א געוויסע לאנד און דורך א געוויסען מענשען דורך וועלכען איך זאל געשפייזט ווערען.

בכלל דארף זיך א מענש שטענדיג פערלאזען אויף גאט, אז ווי ער פיהרט איז גוט און גערעכט. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים קמ״ה: "צדיק ה׳ בכל דרכיו" — גאט איז גערעכט אין אלע זיינע וועגען, אין אלע זיינע פיה־רונגען ווי ער פיהרט מיט׳ן מענשען.

פרק ז׳

צום דריטען חלק פון מענשענ׳ס בטחון אין גאט בעלאנגען די אנגעלע־גענהייטען פון זיין ווייב, קינדער, הויז־געזינד, קרובים, גוטע פריינד, שונאים, בעקאנטע און לייט וואס שטעהען העכער פון איהם און נידעריגער פון איהם. ווי אזוי דער בטחון אין גאט דארף זיין אין די דאזיגע ענינים, וועל איך וויטער ערקלעהרען.

א מענש קען זיין איינס פון דיביידע: ענטוועדער א פרעמדער, אז עלענדער, אהן א ווייב, קינדער, אדער קרובים, אדער א פאמיליע־מענש, צווי־שען זיינע אייגענע, צווישען משפחה, קרובים און גוטע פריינד. ווען דער מענש איז עלענד, ווען ער לעבט צווישען פרעמדע, ווייל ער האט ניט קיין אייגענע משפחה, דארף גאט זיין דער קאמפאניאן זיינער, און ווען עס איז איהם ניט גוט אויפ׳ן הארצען, ווען ער איז פערצווייפעלט, דארף ער האבען בטחון אין גאט, אז ער וועט איהם העלפען. ער דארף דערביי אין זינען האבען, אז אייגענטליך זיינען אלע מענשען גרים אויף דער וועלט, ווייל דער עיקר פגן דעם מענשענ׳ס זיין דא אויף דער וועלט איז דאך די נשמה און די נשמה קומט דאך פון הימעל און איז פרעמד אויף דער ערד, אזוי ווי דער פסוק זאגט (ויקרא כ״ה): ״כי גרים ותושבים אתם עמדי״ — איהר מענשען זייט ביי מיר, גאט, גרים און תושבים. דער מענש דארף אויך ניט פערגעסען, אז ווען אפילו מען האט קרובים, איז דאס אויך נור אויף א קורצע צייט ביז׳ן טויט, ווארום נאכ׳ן טויט ווערט יעדער איינער ענטפרעמדט און קיין קרוב און אפילו אן אייגענער זוהן קען איהם ניט העלפען און קיינער קאמפאנירט זיך ניט מיט איהם.

ער דארף אויך איבערטראכטען, אז ווען ער וואלט געהאט א ווייב, קינדער אדער קרובים, וואלט ער מחויב געווען מפרנס צו זיין זיי אדער שטיצען זיי, און עס קען זיין אז ער וואלט פאר זיי ניט געטהאן גענוג פיעל געהעריג איז און דאס וואלט איהם גערעכענט געווארען פאר א זינד; אז ער האט זיי אבער ניט, נעהט פון איהם ארונטער דער דאזיגער יאך, און ער דארף דאס אנ־נעהמען פאר איינע פון די טובות וואס דער בעשעפער טהוט מיט איהם, ווייל ער קען לעבען רוהיגער און דארף זיך ניט פיעל אנשטריינגען אין וועלטליכע זאכען, אין זוכען פרנסה און דאס גלייכען. און אויב דער איינזאמער, דער עלענדער וויל עפעס א קלעהר טהאן וועגען זיין סוף, וועגען יענע וועלט, קען ער בעסער טראכטען וועגען דעם, ווייל די געדאנקען זיינען ביי איהם ניט פערנומען מיט אנדערע זאכען, מיט פפליכטען וואס ער וואלט אויף זיך געהאט, ווען ער וואלט געווען א בעל משפחה.

דאריבער פלעגען פרושים, לייט וואס האבען זיך אפגעלייגט אויף גאטעס דיענסט, אנטלויפען פון זייערע קרובים און היימען און זיך בעזעצען אין די בערג, כדי זיי זאלען ניט האבען אין זינען קיינע אנדערע זאכען און קענען מעהר דיענען גאט. די נביאים, בעת זיי פלעגען דארפען הערען א נבואה, פלעגען זיי אויך אוועקגעהן פון דער היים און לעבען איינזאם, כדי זייערע געדאנקען זאלען זיין קאנצענטרירט צו דער נבואה.

מען דערצעהלט אויף א פרוש, א פרומען מאן, אז ער איז געקומען אין א ווייטע מדינה לערנען די דארטיגע איינוואהנער עבודת האלהים. האט ער

דארט געפונען די מענשען אלע נעקליידעט אין קליידער פון איין קאליר און פארמע, זייערע ציערונג אלע איינע און דיזעלבע, זייערע קברים ביי די הייזער און קיין פרוי האט ער ניט געזעהן. האט ער זיי געפרעגט, ווארום דאס איז אזוי, און זיי האבען איהם געענטפערט:

"דאס וואס מיר טראגען אלע איינע און דיזעלבע מלבושים איז, כדי עס זאל ניט זיין קיין אונטערשיעד צווישען ארימע און רייכע, כדי מען זאל ניט דער־קענען ווער עס איז ארים און ווער רייך, און דער רייכער זאל זיך ניט האלטען גרויס און ניט שטאלצירען מיט זיין עשירות און דער ארימאן זאל ביי זיך ניט געפאלען זיין. מיר ווילען — האבען זיי ערקלעהרט, — אז מענשען זאלען דא אויף דער ערד זיין גלייך אזוי ווי אין דער ערד. אזוי ווי טויטע זיינען ארים און רייך אלע גלייך, אזוי, ווילען מיר, זאלען די לעבעדיגע אויך זיין. מען דערצעהלט אויף א קעניג, וועלכער האט ניט געוואלט פראווען קיין גאוה פאר זיינע אונטערטהאנען, האט ער געטראגען די זעלבע קליידער און ציערונג ווי זיי. און דאס וואס מיר בעערדיגען אונזערע מתים נעבען די הייזער, איז כדי מיר זאלען האבען דעם טויט פאר די אויגען און מיר זאלען זיך אלע מאל דער־מאהנען אז מיר וועלען אויך שטארבען, און צוגרייטען די שפייז וואס מען דארף אויף יענער וועלט — תורה און מעשים טובים. און דאס וואס מיר האבען דא ניט אונזערע ווייבער און קינדער, זאלסטו וויסען, אז מיר האבען פאר זיי א בעזונדערע שטאדט נאהענט פון דאנען און ווער עס דארף עפעס צו זיי, געהט ער אין זייער שטאדט און קומט נאכהער צוריק אהער. מיר האבען עס אזוי איינגעריכטעט, ווייל מיר האבען איינגעזעהן, דאס זייענדיג מיט די פאמיליעס צוזאמען, מוז מען זיין צופיעל בעשעפטיגט, מען מוז זיך צופיעל אנשטריינגען און זארגען פאר זיי, און ווען מיר זיינען פון זיי דערווייטערט, לעבען מיר רוהיג און מיר קענען זיך מעהר אפגעבען מיט ענינים פון עולם הבא און ניט זיין פיעל ארייננגעטהאן אין עולם הזה".

דעם פרוש איז זייער ערקלעהרונג געפעלען געווארען און ער האט זיי געבענשט און גערעכטפערטיגט זייער האנדלונג.

און אויב דער בעל בטחון איז א מאן פון א ווייב, א טאטע פון קינדער און האט קרובים, גוטע פריינד און אויך שונאים, דארף ער זיך פארלאזען אויף גאט, אז עס וועט איהם קיין ביין געשעהן צוליעב זיי, און ער דארף זיך בעמיהען צו טהאן זיינע פליכטען צו זיי, ערפילען זייערע פערלאנגען מיט'ן גאנצען האר־צען, זיך היטען פון טהאן זיי שאדען, פון טהאן זאכען וואס עס טויג פאר זיי ניט, נור אלעם צו זייער וואויל און בעסטען, און זיי לערנען צו געהן אין גאט'ס דרכים און פיהרען זיך לויט די געבאטען פון דער תורה און לויט די וועלט פאדערט, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "ואהבת לרעך כמוך" — דו זאלסט דיין געזעלען, דיין פריינד, ליעב האבען אזוי ווי זיך אליין.

און ער זאל דאס ניט טהאן אוים האפנונג אז זיי וועלען איהם דערפאר בעצאהלען אדער אלס בעלוינונג פאר טובות וואס זיי האבען איהם פריהער גע־טהאן. אויך ניט ערווארטען צו האבען דערפאר כבוד און ניט כדי ארויסציינען זיך אלס הערשער איבער זיי, נור כדי מקים צו זיין דעם פערזאג פון בעשע־פער. ווארום אויב דער מענש וועט דערביי האבען איינע פון די דערמאהנטע כונות אדער אבזיכטען, וועט ער סאי ווי סאי זיין פערלאנג ניט ערגרייכען, און וועט נאך פערלירען זיין שכר לעולם הבא. ווען אבער ער טהוט זיינע

אייגענע לייט טובות און סטארעט זיך פאר זיי, כדי צו ערפילען גאט'ס רצון, וועט איהם גאט העלפען אז ער וועט פון זיי בעלוינט ווערען אויף דער וועלט, און וועט אויך האבען גרויסע בעלוינונג אויף יענער וועלט.

וואס עס איז שייך צו האבען בטחון אין גאט אין ענינים וואס אנבעלאנגען צו העכערע און נידעריגערע מענשען פון איהם, איז אזוי: דער בעסטער וועג ווי אנצוגעהן אין דיזער הינזיכט מיט בטחון איז, אז ווען ער דארף אנקומען צו א העכערען פון איהם אליין, אדער צו א נידעריגערען, זאל ער זיך ניט פארלאזען אויף די מענשען, נור אויף גאט, דער איינציגער, וואס האט ביכולת צו מאכען אזוי, אז דורך יענע מענשען זאל זיין וואונש ערפילט ווערען. אקוראט אזוי ווי מען בעארבייט א פעלד און מען פארזעעט איהר, וואקסט אויף איהר; אבער מען קען ניט דאנקען די ערד פאר איהר אויסברייגען די וואקסונגען, נור דער דאנק קומט בלויז דעם באשעפער, ווארום אז ער וואלט ניט געוואלט וואלט ער שוין געבראכט אזעלכע סבות, אזעלכע אורזאכען וואס וואלטען געשטערט די וואקסונג. פארקעהרט ווידער, איז אויף דער פעלד ניט קיין געראטענים, קען מען די ערד דערפאר ניט בעשולדיגען. אזוי איז אויך ווען מען וויל האבען א טובה פון א מענשען, זיינען דער שטארקער מיט'ן שוואכען אין דעם גלייך. וויל גאט, קריגט מען די טובה פון א שוואכען; וויל ער ניט, קען אפילו דער שטארקסטער, דער מעכטיגסטער גאר ניט אויפטהאן. דאריבער דארף מען נור האבען בטחון אין גאט, און אויב א מענשען'ס פערלאנג ווערט דורכגעפיהרט דורך א מענשען, דארף מען צוערשט דאנקען גאט און נאכהער אויך דעם יעניגען וואס דורך איהם איז די זאך דורכגעפיהרט געווארען, ווייל דאס וואס א מענש געניסט דורך איינעם א טובה, איז א סימן אז יענער איז א צדיק, אזוי ווי די חז"ל האבען געזאגט: ״מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב״ — די הימעלשע השגחה ברייגנט גוטעם דורך א גוטען, דורך א צדיק, און שלעכטעם דורך א שלעכטען, דורך א רשע.

און אויב מענשען ווילען איינעם טהאן גוטעם און זיי פיהרען דאס ניט דורך, זאל ער זיי ניט בעשולדיגען און ניט אנהענגען אז יענע האבען פערנאכלעסיגט און זיך ניט געסטארעט גענוג פון זיינטוועגען, נור ער זאל דאנקען גאט און עם אננעהמען פאר גוט און ער זאל אויך די מענשען ליבען און דאנקען פאר זייער בעמיהען זיך פון זיינטוועגען, כאטש די זאך האט זיך ניט אויסגעלאזט ווי ער האט געוואלט און ווי זיי האבען געוואלט. אזוי דארף מען זיך אויך פיהרען מיט בעקאנטע, מיט גוטע פריינד, מיט לייט וואס מען האנדעלט מיט זיי, מיט בעדיענער און מיט שותפים.

אזוי איז אויך, ווען א העכערער אדער א נידעריגער פערלאנגט פון איינעם אז ער זאל עפעס טהאן פאר איהם, און יענער איז בערעכטיגט דערצו, דארף ער זיך סטארען צו טהאן די זאך און האבען בטחון אין גאט אז ער וועט עס דורכפיהרען. און ווערט די זאך טאקי דורכגעפיהרט דורך איהם, דארף ער דאנקען גאט וואס ער האט איהם געמאכט פאר'ן שליח צו טהאן א מענשען א טובה; פיהרט ער די זאך ניט דורך, זאל ער די שולד ניט ווארפען אויף זיך, און יענעם צו־וויסען געבען, אז ער האט ניט געשפארט קיין מיה און געטהאן וואס ער האט געקענט, אבער עס איז איהם אונמעגליך געווען דורכצופיהרען דאס וואס ער האט געוואלט.

און וואס אנבעלאנגט צו שונאים, צו ניט פערגינער און אזעלכע וואס זוכען

בייזעם צו טהאָן, בעשטעהט דער בטחון אין דעם, אז ער זאָל זיך פערלאָזען אויף גאָט און זאָל געדולדיג איבערטראָגען די אונאנגענעהמליכקייטען וואס ער ליידעט פון זיי און ניט זוכען פון זיי קיין נקמה. פערקעהרט: ער זאָל זיי טהאָן חסדים און וואס נור פאר א גוטעס ער קען פאר זיי שאפען, זאָל ער שאפען, און אין זינען האָבען אז זיין הילף אָדער זיין שאָדען איז אין די הענד פון בעשעפער, און אויב יענע זיינען די אורזאך צו פערשאפען איהם בייזעס, זאָל ער חושד זיין זיך אליין, אז ער האָט דאָס פערדיענט פאר פריהעריגע שלעכטע מעשים, אָבער זיינע שונאים זיינען אין דעם ניט שולדיג, און ער זאָל בעטען גאָט אז ער זאָל פערגעבען זיינע זינד און דאמאלס וועלען זיינע פיינד ווערען פריינד, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: „ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים עמו" — ווען די פיהרונגען פון א מענשען געפעלען גאָט, מאכט ער אז זיינע שונאים זאָלען מיט איהם שלום ווערען.

צום פיערטען טהייל פון בטחון בעלאנגען ענינים פון פליכטען וואס א מענש האָט צו טהאָן מיט׳ן הארץ און מיט די גליעדער, אָבער דאָס קען ניט ברייננען ניט קיינע נוטצען און ניט קיין שאָדען צו אנדערע, נור צו איהם אליין. למשל: פאסטען, תפלה טהאָן, סוכה, לולב, ציצית, אפהיטען שבתים און ימים טובים, אָדער אפהיטען עהנליכע מצוות, וואס האָבען א שיכות נור מיט דער פערזאָן, וואס איז זיי מקיים אָדער ניט, צו זייטיגע האָט עס גאָרניט. וואס זשע איז ביי די זאכען שייך בטחון? וועל איך ערקלעהרען און איך בעט ביי גאָט, אז ער זאָל מיר צייגען דעם ריכטיגען וועג ווי אזוי צו ערקלעהרען די זאך.

עבודה און עברה, דיענען גאָט און זיין איהם דערוויעדער העננט אָפ פון דריי זאכען. ערשטענס, דער אויסוואהל אין מענשען׳ס הארצען, דער גע־דאנק צו טהאָן גוטעס אָדער שלעכטעס; צווייטענס, די כונה און הסכמה, דער בעשלוס צו טהאָן אָדער ניט טהאָן דאָס וואס עס איז איהם ארויפגעקומען אויפ׳ן זינען, און דריטענס, דאָס סטארען זיך דורכצופיהרען די זאך, דאָס לייגען מיה אויף דעם און ארבייטען דערויף מיט זיינע אברים. איז די ערשטע צוויי זיי־נען געוועגדט אָן מענשען. דער מענש קען אויסטראכטען וואס צו טהאָן אָדער ניט טהאָן און בעשליסען די זאך, בעשטימען אז ער זאָל דאָס דורכפיהרען. אין דיעזע צוויי פּרטים איז ניט שייך קיין בטחון. דער מענש קען זיך ניט פערלאָזען אויף גאָט, אז ער וועט איהם ארייננעבען גוטע מחשבות און איהם העלפען אין דער הסכמה, אין דעם בעשלוס דורכצופיהרען די זאך. עס איז נאריש צו פער־לאָזען זיך אין דעם אויף גאָט, ווייל דאָס האָט דער בורא יתברך איבערגעגעבען אין אונזער רשות אזוי ווי דער פסוק זאָגט: "ובחרת בחיים" — גאָט גיט דעם מענשען דיא ברירה און ער עצה׳ט איהם אז ער זאָל אויסערוועהלען לעבען, גוטע טהאטען, הייסט עס, וואס פערשאפען לעבען. דאָס לעצטע אָבער, דאָס דורכפיהרען א זאך, א מצוה אָדער אן עבירה, דאָס איז שוין ניט אין אונזער רשות. אין דעם קענען שוין פאסירען הימעלשע סבות, אמאָל אזעלכע וואס העלפען דעם מענשען דורכצופיהרען וואס ער וויל, און אמאָל אזעלכע וואס שטערען איהם, און די זאכען וואס ער וויל דורכפיהרען, פערבלייבען ניט דורכ־געפיהרט.

דעריבער, אויב איינער איז א בעל בטחון און ער זאָגט: איך וועל ניט אין זינען האָבען ניט קיין גוטעס און ניט קיין שלעכטעס און וועל ניט מאכען

קיינע בעשליסע, נור איך וועל זיך פערלאָזען אויף גאָט, אז ער וועט אריינ־שיקען אין מיין מח גוטע מחשבות און מיך ערוועקען צו בעשליסען דורכצו־פיהרען גוטע טהאטען — אויב ער זאָגט אזוי, געהט ער שוין אראָפּ פון גלייכען וועג, ווייל דאָס האָט ניט צו טהאָן מיט'ן בעשעפער, נור מיט'ן מענשען אליין. וועלכער האָט די בחירה, דעם אויסוואהל צו וועלען טהאָן מצוות אָדער עברות. און אויב דער מענש האָט די מיטעל און פיהרט דורך א גוטען טהאט וואָס ער האָט זיך אין זינען גענומען צו טהאָן און האָט בעשלאָסען צו טהאָן, וועט ער האָבען שכר אי פאַר דער גוטער מחשבה, אי פאַר דער הסכמה, פאַר'ן בעשלוס צו טהאָן די זאך, אי פאַר דער מעשה, פאַר פערווירקליכען די זאך. ווי איז אָבער אז ער קען ניט פערווירקליכען דאָס וואָס ער האָט פאַרגענומען? ווען, למשל, איינער נעהמט זיך פאָר צו בויען א סוכה און ער ווערט קראַנק און קען דאָס ניט טהאָן, אָדער ער וויל קויפען אן אתרוג און ער פערלירט זיין געלד און ער האָט ניט פאַר וואָס צו קויפען, וועט ער האָבען שכר פאַר דעם געדאַנק צו טהאָן די מצווה און פאַר דער הסכמה, פאַר'ן בעשלוס דורכצופיהרען די זאך. דאָס זעלבע איז פערקעהרט וועגען מעשים רעים, וועגען עברות. פיהרט ער דורך אן עברה, וועט ער געשטראָפט ווערען אי פאַר'ן געדאַנק, אי פאַר דער הסכמה, אי פאַר'ן טהאָן די עברה; דענקט ער בלויז און בעשליסט צו טהאָן דאָס, אָבער ער ווערט געשטערט פון געוויסע סבות און ער טהוט עס ניט, וועט ער גע־שטראָפט ווערען בלויז פאַר'ן געדאַנק און פאַר'ן בעשלוס.

און דער אונטערשיעד אין האָבען בטחון אין זאכען וואָס אנבעלאַנגען צו עבודת הבורא און וועלטליכע זאכען איז: דאָס אין וועלטליכע זאכען ווייסען מיר לכתחילה ניט וואָס עס איז גוט און וואָס עס איז שלעכט. א מענש קען קיינ־מאָל ניט ווייסען אויב דער אָדער יענער מסחר, אָדער די אָדער יענע מלאכה וועט איהם מצליח זיין אָדער ניט, דעריבער איז דער שכל מחייב, אז אין דעם דאַרף מען האָבען בטחון אין גאָט אויף דער מחשבה און דער הסכמה אויך, מען דאַרף זיך, הייסט עס, פערלאָזען אויף גאָט, אז ער וועט אריינגעבען אין זינען צו טהאָן עפּעס א גוטען מסחר אָדער זיך נעהמען צו א גוטע פּראָפעסיע און בעשליסען צו טהאָן דאָס און נאָכהער העלפען דורכצופיהרען די זאך; אָבער וואָס אנבעלאַנגט צו עבודת הבורא איז אנדערש. דאָ ווייסען מיר דאך לכתחילה וואָס עס איז גוט און וואָס עס איז שלעכט; מיר ווייסען דאך וואָס די תורה הייסט מען זאָל יאָ טהאָן און קריגען דערפאַר שכר, און וואָס מען זאָל ניט טהאָן און געשטראָפט ווערען אויב מען טהוט עס יאָ, איז דאך ניט שייך אז א מענש זאָל זיך פערלאָזען אויף גאָט אָדער בעטען ביי איהם, אז ער זאָל אריינ־געבען אין זינען צו טהאָן דאָס וואָס גוט איז.

און נאָך א זאך: אין וועלטליכע ענינים קען אמאָל פּאסירען, אז א מסחר אָדער א פּראָפעסיע, וואָס זעהט אויס צו זיין גוט און וועט ברייגען וואוילע פּראָפיטען, לאָזט זיך גאָר אויס אנדערש. עס קומט אן אומגעריכטע ענדערונג אין דער זאך און אנשטאָט ריוח ברייגגט עס גאָר היזק, אָדער פערקעהרט: אמאָל ווייזט אויס אז א געוויסע בעשעפטיגונג טויג ניט, לסוף איז דאָס גאָר גוט; אָבער וואָס עס איז שייך צו דיענען גאָט איז ניט אזוי. דאָ איז בעשטימט, פעסטגעשטעלט, וואָס עס איז גוט און וואָס עס איז שלעכט. דאָ קען ניט קו־מען קיין ענדערונג. א מצוה איז שטענדיג א מצוה און אן עברה איז שטענדיג אן עברה. דעריבער איז ביי וועלט זאכען דאַרף א מענש האָבען בטחון אין

גאָט, אז זיינע אונטערנעהמונגען, אין וועלכע עס איז בעשעפטיגונג לשם פרנסה, זאָלען זיך אויסלאָזען גוט. אָבער אין דעם ענין פון דיענען גאָט, איז נאָכדעם ווי דער מענש נעהמט זיך אריין אין זינען און בעשליסט ביי זיך צו טהאָן א דבר מצוה, דאַרף דער בטחון זיין אין דעם, אַז גאָט וועט איהם העלפען אַרויסצובריינגען זיין גוטע מחשבה למעשה, פערווירקליכען דעם גוטען געדאנק אין טהאט.

אין דעם דארפען מיר זיך פערלאָזען אויף גאָט און בעטען פון איהם זיין הילף, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "דרך אמונה בחרתי" — איך האָב אויסגעקליבען דעם וועג פון אמונה, פון טרייהייט צו גאָט, נאָכהער בעט ער: "הדריכני בנתיב מצותיך ולמדני" — פיהר מיך, גאָט, אין וועג פון דיינע פערזאגען און לערען מיך ווי איך זאָל זיי פערווירקליכען, און "הט לבי אל עדותיך" — נייג מיין הארץ, בעוועג מיין הארץ צו דיינע געבאָטען. דיעזע פסוקים און נאָך עהנליכע פסוקים ציינען, אז די בחירה, דער אויסוואהל צו טהאָן גוטעס אָדער שלעכטעס איז ביים מענשען און וואָס א מענש דאַרף נור בעטען ביי גאָט איז, ער זאָל שטארקען זיין הארץ צו בעמיהען זיך וואָס מעהר אין מצוה זאכען און ער זאָל איהם העלפען דורכצופיהרען און פערווירקליכען די מעשים טובים וואָס ער האָט פֿארגענומען צו טהאָן.

איך וועל נאָך, מיט גאָטעס הילף, ריידען וועגען דיעזען ענין און ערקלעהרען די זאכען וואָס פערהדארבען דעם בטחון אין דיעזען פרט, און דעם ריכטיגען וועג ווי אזוי אויסצופאָלגען דאָס וואָס איך האָב פריהער געזאגט.

פרק ח'

צום פינפטען חלק פון בטחון בעלאַנגען די פפליכטען וואָס דער מענש טהוט מיט זיינע גליעדער, אָבער זיי זיינען ניט אָפּהענגינג אָן איהם אליין, נור זייערע נוצען און שאדען האָבען א שייכות מיט אנדערע. אזעלכע זיינען למשל:

צדקה געבען, מקיים זיין די מצוה פון געבען מעשר דעם לוי, לערנען תורה מיט אנדערע, מוסר זאָגען מענשען אז זיי זאָלען טהאָן גוטעס און זיך היטען פון טהאָן שלעכטעס, צאָהלען שולדען, ניט פערעפענטליכען סודות וואָס קענען אימיצען שאדען, ריידען גוטעס, טהאָן גוטעס, עהרליך האַלטען עלטערען, בריינגען רשעים צו תשובה, רחמנות האָבען אויף אָרימע לייט און העלפען זיי, דולדען און איבערטראָגען חרפות און בעליידיגונגען פון די יעניגע וואָס ער וויל בעקעהרען צו גאָטעס דיענסט דורך געבען זיי האָפנונגען אויף שכר פאר מעשים טובים און דורך שרעקען זיי מיט עונש פאר מעשים רעים, און נאָך עהנליכע חיובים, וואָס א מענש דאַרף טהאָן און דאָס איז פערבונדען מיט א צווייטע פערזאָן אָדער מעהרערע פערזאָנען.

און דער ריכטיגער בטחון אין די זאכען איז, אז דער מענש זאָל אין הארצען בעשליסען צו טהאָן אזעלכע און עהנליכע מצות, זיך בעמיהען דורכצופיהרען זיי בלויז לשם שמים, ניט כדי קונה שם צו זיין און ניט צוליעב כבוד אָדער בעלוינונג און אויך ניט מיט'ן אבזיכט כדי די פערזאָנען וואָס זיינען פערבונדען מיט וועלכען עס איז פון די דערמאָהנטע טהאטען אָדער עהנליכע צו זיי זאָלען זיין אונטערוואָרפען אונטער איהם. עס טויג, למשל, ניט, אז איינער זאָל העלפען דעם אנדערען מיט געלד מיט דער כונה, כדי ער זאָל האָבען

איבער יענעם א דעה, אדער איינער זאל דעם אנדערען מוסר זאגען כדי יענער זאל זיך פאר איהם שעהמען. און אז דער מענש נעהמט אונטער צו טהאן די דערמאהנטע און עהנליכע מצות ריכטיג, דארף ער האבען בטחון אין גאט אז ער וועט איהם העלפען דורכפיהרען זיי ווי געהעריג איז, לויט זיין רצון און דער רצון פון השי"ת.

און די דאזיגע חיובים דארפען געטהאן ווערען בעשיידען, ווי ווייט מעגליך אין געהיים, ניט אין די עפענטליכקייט. זייטיגע מענשען, וואס דארפען פון דעם ניט וויסען, זאלען דאס ניט וויסען. ווארום ווען מען טהוט א גוטע זאך פערבארגענערהייד, איז דער שכר גרעסער ווי מען טהוט דיעזעלבע זאך בפרהסיא, אין די עפענטליכקייט. און ווען מען דארף טהאן א מצוה וואס לייט מוזען וויסען אדער זעהן, ווי, למשל, דאוונען בצבור אדער עהנליכעם, דארף דער מענש ניט מורא האבען טאמער וועלען שלעכטע מענשען פון איהם לאכען אדער איהם שאדען טהאן דערפאר. ער דארף אין זינען האבען דאס וואס עס איז שוין פריהער געזאגט געווארען, אז קיין מענש קען דעם אנדרען גאר ניט טהאן אהן דעם ווילען פון גאט. קיינער קען פון א צווייטען ניט קריגען קיין רעה און אויך ניט געניסען קיין טובה, ווען דער בעשעפער וויל דאס ניט.

און ווען דער בורא יתברך בעשערט איינעם אז דורך איהם זאל געטהאן ווערען א מצוה, דארף עס יענער אננעהמען אז דאס איז א טובה פון הימעל, א חסד וואס גאט טהוט מיט איהם. און ער דארף זיך ניט משמח זיין, ווען מענשען לויבען איהם פאר זיין גוטע טהאט און ניט פערלאנגען אז מען זאל איהם דערפאר צוטהיילען כבוד. ווארום אויב ער וועט וועלען כבוד אדער עס וועט איהם הנאה טהאן ווען ער וועט הערען לויב געזאנג, וועט עס איהם ברייגגען צו גאוה און עס וועט שוין ניט הייסען, אז ער האט די זאך געטהאן פון גאט'ס וועגען. דורכדעם וועט ער פערדערבען זיין גוטע טהאט און וועט פערליערען זיין שכר.

איך וועל נאך מיט גאט'ס הילף ריידען וועגען דעם ווייטער אין שער יחוד המעשה.

דער זעקסטער טהייל פון בטחון איז פערבונדען מיט די בעלוינונג וואס א מענש קריעגט פאר גוטע מעשים, אמאל דא אויף דער וועלט, אמאל אויף יענער וועלט און אמאל אי בעולם הזה, אי לעולם הבא. אבער די זאך איז אונז ניט קלאהר, ווייל די תורה בעשטימט ניט דעם שכר פאר יעדער מצוה. דער בעשעפער האט בכלל ערב געווען, אז פאר גוטע מעשים וועט מען קריגען גוטע בעלוינונג, אבער ביי זעהר ווייניג מצות איז ארויסגעזאגט דער בע־שטימטער שכר. שטראף פאר געוויסע עברות איז יא ארויסגעזאגט, אז דאס און דאס זיינען זיי. עס זיינען דא געוויסע עברות וואס די תורה בעשטימט פאר זיי די ארבע מיתות בית דין: סקילה, שרפה, הרג און חנק, מלקות, מיתה בידי שמים און כרת, אדער די אלע שטראפען פאר בעשעדיגען א מענשען אדער טהאן געלד שאדען, וואס ווערען דערמאהנט אין דער סדרה משפטים, און נאך אזעלכע, אבער וועגען שכר און עונש, בעלוינונג און שטראף לעולם הבא נאך'ן טויט ווערט ניט דערמאהנט אויסדריקליך ניט אין דער תורה און ניט אין די נביאים. עס ווערט אין מאנכע פלעצער בלויז אנגעדייטעט אין וואס דער שכר אדער דער עונש בעשטעהט. ווארום איז דאס? זיינען אויף דעם דא פיעל טעמים.

איין טעם איז, ווייל דאס אויסזעהן, די פארמע פון דער נשמה אהן דעם גוף איז אונז ניט בעקאנט. מיר בעגרייפען ניט וואס איז דאס אזעלכע נשמה, היינט ווי אזוי קענען מיר בעגרייפען און ווי אזוי קען מען אונז אפמעלדען דעם פערגעניגען אדער דעם צער וואס די נשמה קען האבען נאכדעם ווי זי שיידט זיך אפ פון גוף? פאר די וואס האבען א הויכען בעגריעף; פאר די וואס קענען פערשטעהען די זאך ווערט געזאגט אין זכריה: "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה" — איך וועל דיר (יהושע כהן גדול) געבען א פלאץ אומצוגעהן צווישען די מלאכים. דאס איז געמיינט בלויז פאר דער נשמה נאכדעם ווי זי וועט זיך אפזונדערען פון קערפער און וועט זיין אזוי איידעל און דעליקאטנע אזוי ווי מלאכים. בעת אבער די נשמה איז פערבונדען מיט'ן חומר, מיט'ן גוף, קען אזא זאך ניט זיין. פשוט'ע מענשען אבער קענען ניט בעגרייפען דעם דאזיגען תענוג, דעם דאזיגען הימלישען גענוס וואס מען קען געניסען פאר מעשים טובים אויף יענער וועלט. יהושע כהן גדול, וועלכער האט געזעהן מלאכים, ביים לעבען, האט עס יא פערשטאנען און איהם האט מען געקענט זאגען, אז דאס וועט זיין דער שכר זיינער לעולם הבא.

נאך א טעם איז: ווייל בעלוינונג און שטראף לעולם הבא איז אן אלטע טראדיציע, וואס איז אנגענומען ביי אלעמען. נביאים האבען דאס געפערדינט פאר'ן המון, פאר'ן פראסטען, פערגרעבטען עולם, און דאס איז איבערגעגאנגען בקבלה פון דור צו דור. מענשען מיט שארפע מחות האבען פערשטאנען מיט'ן שכל און זיך געקענט פארשטעלען ווי אזוי די נשמה ווערט בעלוינט אדער גע־שטראפט אויף יענער וועלט; אבער דעם אלגעמיינעם פאלק האט מען דאס ניט געקענט געבען צו פערשטעהן. דעריבער האבען זיי, די נביאים און חכמים, דורכגעלאזט דעם דאזיגען ענין און עס ניט פערשריעבען אין ספרים, אזוי ווי זיי האבען ניט אנגעגעבען קיינע ערקלעהרונגען וועגען פיעלע מצות און עברות. דאס פאלק האט זיך פערלאזט אויף דער קבלה, אויף דעם וואס זיי האבען דעם ענין פון שכר ועונש איבערגענומען פון דור צו דור, ניט בעגרייפענדיג די זאך גרינדליך, און דאס איז גענוג געווען.

נאך א טעם ווארום די תורה דערמאהנט ניט אויסדריקליך וועגען שכר ועונש לעולם הבא איז: ווייל בעת די תורה איז געגעבען געווארען זיינען דיא אידען געווען מגושם'דיג, פערנארישט, אזוי פערנארישט און אונוויסענד אז זיי האבען אפילו ווייניג וואס פערשטאנען זאכען וואס זיי האבען געזעהען בעשיינפערליך, אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין דער תורה, אז די אידען זיינען אין פעלע געווען גאט דערהווידער, כאטש זיי האבען אליין געזעהען די גרויסע נסים וואס ער האט מיט זיי געטהאן. האט זיך דער בורא, ברוך הוא, מיט זיי בעגאנגען אזוי ווי א געטרייער פאטער בעגעהט זיך מיט זיין יונגען זוהן, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין הושע: "כי נער ישראל ואוהבהו" — דאס אידישע פאלק איז אזוי ווי א יונג קינד און איך האב איהם ליעב.

ווען א קינד איז נאך יונג און דער פאטער וויל איהם לערנען גוטע זאכען וואס זאלען איהם ברייגנען נוטצען ווען ער וועט ווערען א דערוואקסענער מענש, קען ער איהם ניט אנציינען די גוטעס וואס זיין לעהרע וועט איהם פערשאפען מיט פיעלע יאהרען שפעטער, מחמת דעם קינד'ס יונג מח'ל קען דאס ניט פערשטעהען און בעגרייפען. א קינד האט ניט די געפיהלען און בעגריעפע פון אן עלטערען מענשען, און הבטחות אויף לעתיד, אויף יאהרען שפעטער

קענען איהם ניט בעפריעדיגען. דעריבער דארף איהם דער פאטער צוזאגען גוטעס באלד, אויב ער וועט איהם פאלגען, און סטראשען מיט באלדיגע שלעכטעס, אויב ער וועט איהם ניט פאלגען. ווען א פאטער זאגט צו זיין קינד, אז ער זאל טהאן דאס און דאס, זיך אויפפיהרען אזוי און אזוי, דערפאר וועט ער איהם געבען גוט עסען, קויפען פאר איהם נאשעריי, מאכען איהם שעהנע בגדים'לעך און פערשאפען פאר איהם שפיעלצייג, און אויב ער וועט ניט פאלגען וועט ער איהם לאזען הונגערען, וועט איהם ניט בעקליידען און וועט איהם שמייסען — אויב דער פאטער וועט איהם אזוי זאגען, וועט דאס קינד איהם געהארכזאם זיין. שפעטער, ווען דאס קינד וועט עלטער ווערען און קומען צום שכל וועט ער פערשטעהען, אז ניט בלויז דאס גוט עסען, די נאשעריי, דיא שעהנע בגדים'לעך און די שפיעלצייג זיינען געווען די בעלוינונג פאר פאלגען זיין פאטער און ניט דאס איז זיין פאטער אויסען געווען. ער וועט דאן גוט בעגרייפען, אז זיין גוט אויפפיהרען זיך פערשאפט איהם פיעל בעסערעס אלס ערוואקסענער מענש און יענע הבטחות און גענוסען זיינען גאר ניט. ער וועט נאכהער דעם פאטער מעהר דאנקבאר זיין ווי דאמאלס, ווען ער האט פון איהם געקראגען די זאכען וואס ער האט איהם צוגעזאגט.

אזוי האט דער בורא יתברך געהאנדעלט מיט זיין פאלק. ער האט זיי צוגעזאגט באלדיגע גוטעס, אויב זיי וועלען איהם געהארכזאם זיין און אונגעשראקען מיט באלדיגען שטראף, אויב זיי וועלען ניט נאכקומען זיין רצון. ער האט זיי נור פערשפראכען גוטעס און שלעכטעס אויף דער וועלט און ניט דערמאהנט יענע וועלט, ווייל ער האט געוואוסט, אז ווען דאס פאלק וועט איהם דיענען אויס האפענונג אויף גוטעס און מורא פאר שלעכטעס אויף דער וועלט, וועט ער נאכהער קומען צום שכל און פערשטעהען אז ניט די וועלט איז דער עיקר, נור יענע וועלט. דאס איז אויך דער טעם וואס אין די הייליגע שריפטען ווערט גאט אפגעמאלט אלס גשמי, אלס קערפערליכעס וועזען, ווייל אונוויסענדע מענשען קענען איהם אנדערש ניט משיג זיין. ווען זיי קומען אבער צום ריכטיגען פערשטאנד פערשטעהען זיי און בעגרייפען אז דער בעשעפער איז אין לו גוף.

נאך א טעם ווארום עס ווערט ניט דערמאהנט קיין שכר ועונש לעולם הבא איז: ווייל א מענש איז ניט בערעכטיגט צו עולם הבא בלויז פאר זיינע אייגענע טהאטען, סיידען פאר זיין לערנען א צווייטען און בעקעהרען איהם צו גאטעס דיענסט, אזוי ווי דער פסוק זאגט איז דניאל: "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" — די וואס מאכען אנדערע פאר צדיקים וועלען אייביג לייכטען אזוי ווי שטערען. און אז עס ווערען צוזאמענגענומען דיא בעלוינונג וואס ער דארף קריגען פאר זיינע אייגענע גוטע מעשים מיט די בעלוינונג וואס עס קומט איהם דערפאר וואס מאכט אנדערע פאר צדיקים און די בעלוינונג, צו וועלכע ער איז בערעכטיגט פאר זיין אמונה און אונאנגענעהמליכקייטען וואס ער האט דערפון, איז ער פון גאט בערעכטיגט צו עולם הבא, און ווען וויעדער דער מענש האט בלויז זיינע אייגענע מעשים טובים, איז זיין שכר אויף יענער וועלט ניט מעהר ווי א חסד פון גאט, א נדבה אדער א טובה, וואס מען איז דאס גאר קיינמאל ניט ווערטה. ווארום אויב אפילו די מעשים טובים פון מענשען זאלען זיין אזוי פיעל ווי די זאמד ביים ים, קען דאס נאך אלץ ניט איבערוועגען אפילו איין טובה וואס

גאָט טהוט דעם מענשען דאָ אויף דער וועלט. און ווען דער מענש זינדיגט, קען ער דאָך אודאי ניט מאָהנען קיין שכר. און ווען דער רבונו של עולם זאָל זיך ריכטיג רעכענען מיט'ן מענשען, וואָלטען אלע זיינע גוטע טהאטען צו קליין געוועזן געגען איינע פון דיא קלענסטע טובות וואָס גאָט טהוט מיט'ן מענשען. פאָלגליך, איז דער שכר וואָס א מענש קריעגט אויף יענער וועלט פאר זיינע אייגענע מעשים בלויז א חסד, פון השי"ת, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין תהלים: "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" — דאָס וואָס דו, גאָט, צאָהלסט איינעם עולם הבא לויט זיינע אייגענע מעשים, איז פון דיר א חסד, אָבער פערדיענען פערדיענט ער דאָס ניט. די שטראָפען אָבער, וואָס א מענש קריעגט אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, זייגען פערדיענטע, דאָס קומט איהם על פי דין.

דעריבער האָט די תורה ניט דערמאָהנט קיין עולם הבא, ווייל דער שכר לעולם הבא איז ניט קיין חוב פון השי"ת. דאָס קומט דעם מענשען גאָר ניט על פי דין. די תורה דערמאָהנט נור שכר אויף דער וועלט, וואָס דער מענש פערדיענט פאר גוטע מעשים, אָבער ניט דאָס וואָס גאָט גיט איהם בתורת נדבה. און אז די תורה דערמאָהנט ניט קיין שכר לעולם הבא, דערמאָהנט זי שוין אויך ניט קיין עונש.

נאָך א טעם ווארום אין די הייליגע שריפטען ווערט עולם הבא פערשוויגען איז: ווייל מעשים טובים זיינען דאָ צווייערליי: אזעלכע וואָס קיינער אויסער דעם בעשעפער, זעהט ניט, ווי, צום ביישפיעל, חובות הלבבות, דיא מצות וואָס דער מענש טהוט מיט זיין מחשבה, מיט זיין כונה; און עפענטליכע, וואָס דער מענש טהוט מיט זיינע גליעדער און אנדערע זעהען דאָס. און דער בורא יתברך, בעצאָהלט פאר עפענטליכע מעשים אין די עפענטליכקייט אויף דער וועלט און פאר פערבאָרגענע צאָהלט ער פערבאָרגען אויף יענער וועלט. דעריבער זאָגט דוד המלך אין תהלים: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" — וויפיעל איז דיין גוטס וואָס דו גאָט האָסט בעהאַלטען פאר די וואָס האָבען פאר דיר מורא. יראת ה' איז א פערבאָרגענע מצוה, קיינער זעהט עס ניט, דאריבער איז דער שכר אויך א בעהאַלטענער דאָרט אויף יענער וועלט. א ראיה אז אזוי איז דאָס זעהען מיר אין דער סדרה בחוקתי, וואו עס ווערט צוגעזאָגט בעלוינונג און שטראָף אויף דער וועלט פאר גוטע און שלעכטע מעשים וואָס מען זעהט און מען ווייס. פערקעהרט וויעדער פאר מצות און עבירות וואָס מען טהוט מיט'ן הארצען, מיט דער מחשבה, צאָהלט גאָט אויף יענער וועלט. דעריבער האָט די תורה ניט ארויסגעזאָגט בפירוש דעם ענין פון עולם הבא און דאָס איז פערבליעבען פערבאָרגען.

מען דארף פערשטעהען נאָך א זאך: ווען די אידען האָבען גענומען דיא תורה זיינען זיי דאָך געווען דאָ אויף דער וועלט. אזוי אויך ווען די נביאים האָבען די אידען מוסר געזאָגט, האָט דאָך דאָס אויך פּאַסירט דאָ אויף דער וועלט, דעריבער האָבען די תורה און די נביאים זיי געגעבען האָפנונגען אויף גוטעס און אנגעשראָקען מיט שטראָף אין וועלטליכע אָדער ערדישע ענינים: געבען רעגען אָדער ניט געבען רעגען; זיטצען זיכער אָדער געיאָגט ווערען פון שונאים; ניט וויסען פון קיינע קראנקהייטען אָדער ליידען יסורים, און דאָס גלייכען. דער כהן גדול יהושע בן יהוצדק, אָבער איז אונטער דעם איינפלוס פון נבואה געווען אין עולם המלאכים, דעריבער האָט איהם גאָט געקענט

אנצייגען די תענוגי עולם הבא, דעם הימעלישען גענוס וואס ער וועט האבען נאך זיין טויט און איהם געזאגט: "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה" — איך וועל דיר געבען פלאץ אומצוגעהן צווישען דיעזע שטעהענדע (די מלאכים), א זאך וואס מען קען א מענשען אויף דער ערד ניט אנצייגען אדער ערקלעהרען וואס דאס איז אזעלכעס.

און אין דיעזען פרט דארף דער מענש האבען בטחון אין גאט, אז ער וועט ערפילען זיין צוזאג צו די צדיקים און זיי געבען שכר אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט פאר די דיענסט וואס זיי דיענען איהם און וועט שטראפען די יעניגע וואס זיינען בערעכטיגט צו שטראף. און דער בטחון אין דעם איז די פאלקאמענהייט פון אמונה. דער וואס איהם פעהלט דער דאזיגער בטחון, איז ניט קיין ריכטיגער מאמין. אז גאט האט געזאגט צו אברהם: "שכרך הרבה מאד" — דיין שכר וועט זיין זעהר פיעל, זאגט ווייטער דער פסוק: "והאמין בה׳" — אברהם האט עס געגלויבט, און דיעזער גלויבען איז איהם גערעכענט אלס צדקה. דאס האט איהם, הייסט עס, געמאכט פאר א צדיק.

און עס איז ניט רעכט אז דער מענש זאל זיך פערלאזען אויף זיינע גוטע מעשים און זיין ביי זיך זיכער אז ער וועט דערפאר האבען שכר אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. דער מענש דארף שטענדיג דיענען גאט און דאנקען איהם און ליבען איהם פאר די פריהעריגע טובות וואס ער האט מיט איהם געטהאן און ניט האבען אין זינען קיין שפעטערען שכר וואס עס קומט איהם פאר זיינע גוטע טהאטען. ער דארף האבען בטחון אז ער וועט עס קריגען אלס א חסד, אבער ניט אלס בעלוינונג, אזוי ווי אונזערע חכמים ז״ל האבען געזאגט: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס" — איהר זאלט ניט זיין אזוי ווי קנעכט וואס דיענען דעם ווירטה, כדי צו קריגען בעצאהלט. א געוויסער חסיד האט געזאגט: ווען מען זאל אין הימעל זיך ריכטיג רעכענען מיט'ן מענשען וואלט ער ניט געקענט קומען צו עולם הבא פאר זיינע גוטע מעשים, ווייל די טובות וואס דער מענש האט פון גאט אויף דער וועלט זיינען אזוי פיעל, אז זיי שטייגען איבער זיינע מעשים טובים. עולם הבא, ווען א מענש קריעגט עס, איז דאס א חסד פון אויבערשטען און מען דארף זיך ניט פערלאזען אויף גוטע טהאטען, אויף מצות, אז דורך זיי וועט מען זוכה זיין צו שכר לעולם הבא. און דוד המלך האט אויך געזאגט: "ולך ה׳ חסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" — דו, גאט, טהוסט א חסד, אז דו בעצאהלסט יעדערען לויט זיינע מעשים.

דער זיעבענטער טהייל, וואס איז פערבונדען מיט בטחון איז: גאט׳ס חסד אויף יענער וועלט מיט זיינע אויסערוועהלטע און געליעבטע, די אונצאהלבארע טובות וואס זיי געניסען דארט אויסער דעם שכר פאר זייערע מעשים טובים. דער ריכטיגער בטחון אין דעם איז, אז דער מענש זאל זיך סטארען צו טהאן אזעלכעס וואס קען איהם ברייננגען צו דער מדרגה פון די חסידים און צדיקים, וואס זיינען בערעכטיגט צו גאט׳ס חסדים.

אום צו קומען צו אזא מדרגה דארף דער מענש געהן אין די וועגען פון פרישות, פון זיין אפגעזונדערט פון דער וועלט און האסען וועלטליכע תענוגים. ער דארף ארויסציהען פון זיין הארצען און פון זיינע געדאנקען די ליעבשאפט און דעם חשק צו וועלטליכע ענינים און זיי אומבייטען אויף ליעבשאפט און לוסט צו השם יתברך. ער דארף אין גאנצען זיין איבערגעגעבען צו גאט,

אפּווענדען זיך פון דער וועלט און איהרע בעזיטצער. ער דאַרף, הייסט עס, ניט האָבען קיין אינטערעס אין זאכען וואָס האָבען ניט צו טהאָן מיט עבודת הבורא און זיך פיהרען ווי עס האָבען זיך געפיהרט די נביאים און חסידים און האָבען בטחון אז גאָט וועט מיט איהם טהאָן אזעלכע חסדים ווי ער האָט געטהאָן מיט זיי, מיט די נביאים און חסידים. דער אָבער וואָס האָט בטחון אין גאָט, אז ער וועט אויף יענער וועלט טהאָן מיט איהם חסדים און ער וועט זוכה זיין צו געניסען די פיעלע הימלישע תענוגים ניט זייענדיג קיין אמת'ער צדיק, איז א נאַר און איז גלייך צו די וואָס אויף זיי איז געזאָגט געוואָרען: "עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפּנחס" — זיי טהוען דאָס וואָס זמרי האָט געטהאָן און פערלאַנגען אזא שכר ווי פּנחס האָט געהאַט.

און די סמנים צו דערקענען די מענשען, וואָס וועלען זוכה זיין צו דער גרויסער גדולה פון גאָט'ס חסדים אויף יענער וועלט, זיינען: אויב זיי לערנען גאָט'ס דיענער, די מענשען, צו דיענען איהם אויפריכטיג ווי געהעריג איז, דולדען און ליידען, ווען דער בעשעפער שטעלט זיי צו פּראָבע און בריינגט אויף זיי צרות, און אויב זיי גרינג שעטצען אלעס אין דער וועלט, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען מקים זיין די געבאָטען פון בורא יתברך. אזוי ווי מיר ווייסען פון אברהם אבינו, וואָס פאַר איהם איז רעכט געווען מקריב צו זיין יצחק'ן, זיין איינציגען זוהן; חנניה מישאל ועזריה, וואָס האָבען זיך געלאָזט אריינוואַרפען אין קאַלך־אויווען; דניאל, וואָס האָט זיך געלאָזט אריינוואַרפען אין לייבען גרוב און די עשרה הרוגי מלכות, וואָס האָבען איבערגעטראַגען שרעקליכע יסורים און מפקיר געווען זייערע לעבענס פון גאָט'ס וועגען.

און דער יעניגער וואָס דער טויט מיט גאָטעס דיענסט איז ביי איהם ליעבער ווי דאָס לעבען און ניט אויספאָלגען גאָט'ס געבאָטען; דער יעניגער וואָס אָרימקייט איז ביי איהם חשוב'ער ווי רייכטהום, און וויל בעסער ליידען צרות איידער לעבען רוהיג און זיכער אַלץ פון גאָט'ס וועגען, כדי צו דיענען איהם, יענער איז בערעכטיגט צו די חסדים פון בעשעפער און האָבען א סך שכר לעולם הבא, אזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין תהלים: "מה רב טובך אשר צפנת ל'ראיך" — וויפיעל איז דיין גוטס, וואָס דו גאָט האָסט בעהאַלטען פאַר די וואָס האָבען פאַר דיר מורא, און נאָך עהנליכע פּסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

פּרק ט'

ווען צוויי מענשען ציהען זייער חיונה פון איין קוואַל; ווען ביידע זיינען זיך עוסק אין איינעם און דעמזעלבען מסחר אָדער אין איינער און דערזעלבער מלאכה, נור איינער פון זיי איז א בעל בטחון און דער צווייטער ניט, זיינען דאַ זיעבענערליי נפקא מינה'ס צווישען זיי.

ערשטענס: דער וואָס פערלאָזט זיך אויף גאָט, איז צופריעדען מיט זיין שיקזאל און דאַנקט גאָט אי פאַר גוטעס, אי פאַר שלעכטעס, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "חסד ומשפט אשירה", זאָגט די גמרא, אז דוד האָט געמיינט צו זאָגען: סאַי דו גאָט בעגעהסט זיך מיט מיר מיט חסד, סאַי מיט משפּט, זינג איך און דאַנק דיר און לויב דיר. אונזערע חכמים זאָגען אויך, אז א מענש איז מחויב צו דאַנקען גאָט פאַר שלעכטעס אזוי ווי פאַר גוטעס. דער אָבער

וואס פערלאזט זיך ניט אויף גאט, איז בעת עס נעהט איהם גוט בעריהמט ער זיך און שטאלצירט, און ווען עס געהט איהם שלעכט, איז ער אין כעס און האט תרעומות אויפ'ן רבונו של עולם, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "כי הלל רשע על תאות נפשו" — דער רשע בעריהמט זיך ווען זיינע וואונשען ווערען ערפילט, און אין ישעיה ווערט געזאגט: "והיה כי ירעב והתקצף" — ווען דער ניט בעל בטחון איז הונגעריג; ווען עס געהט איהם ניט אזוי גוט ווי ער וויל, איז ער בייז און לעסטערט גאט.

צווייטענס: דער וואס פערלאזט זיך אויף גאט לעבט שטענדיג רוהיג און זיין הארץ שרעקט איהם ניט, ווען גאט איז אויף איהם עפעס גוזר, מחמת ער וויים, אז דער בעשעפער וועט איהם פיהרען צו גוטען אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. דער אבער וואס האט קיין בטחון אין גאט, איז אפילו ווען עס געהט איהם גוט, לעבט ער אויך אין צער און אין דאגה און איז שטענדיג פערטרויערט, ווייל ער וויל אלץ קריגען מעהר און מעהר. ווער שמועסט, אז עס געהט איהם שלעכט, איז איהם דער לעבען מיאוס, ווייל זיין טבע איז אנצו־טהאן זיך תענוגים און ער קען דאס ניט אויספיהרען. אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין משלי: "כל ימי עני רעים" — אלע טעג פון ארימאן, פון דעם וואס בענוגענט זיך ניט מיט דעם וואס גאט גיט איהם, זיינען שלעכטע. צו עס געהט איהם גוט, צו עס געהט איהם ניט גוט, לעבט ער אלץ אין צער און אין דאגה.

דריטענס: דער וואס האט בטחון אין גאט פערלאזט זיך ניט אויף זיין מסחר אדער מלאכה און ער ערווארטעט ניט אז ער זאל פון זיי פראפיטירען אדער שאדען ליידען אהן דעם ווילען פון גאט. ער בעשעפטיגט זיך מיט וואס ניט איז בלויז צוליעב דעם, ווייל ער וויל ערפילען גאט'ס פערלאנג וואס ער האט אנגעזאגט, אז מענשען זאלען זיך עוסק זיין אין עטוואס וועלטליכעס, כדי די וועלט זאל א קיום האבען. און אויב זיין בעשעפטיגונג ברייננגט איהם פראפיטען אדער שאדען, וועט ער דאנקען גאט אליין. די פראפיטען וועלען איהם ניט מאכען ליעב צו האבען זיין בעשעפטיגונג מעהר ווי פריהער און ער וועט זיך אויף דעם ניט פערלאזען, און די שאדענס ווידער וועלען איהם ניט מאכען צו פער'מאוס'ן זיין מסחר אדער מלאכה, גלויבענדיג אז גאט וועט איהם סאי ווי סאי שפייזען דורך וואס פאר אן אופן עס איז. אבער דער וואס האט קיין בטחון אין גאט, פערלאזט זיך אין גאנצען אויף זיין בעשעפטיגונג. ער איז זיך ניט עוסק אין מלאכה אדער מסחר, ווייל אזוי איז דער רצון פון השי"ת, נור ווייל ער דענקט אז זיי, די מלאכה אדער דער מסחר גופא, זיינען די פרנסה געבער אהן גאט'ס הילף. דעריבער, אויב זיי בריינגען איהם נוטצען, ליובט ער זיי, די בעשעפטיגונגען זיינע, און זיין שכל און בריה'שאפט וואס ער האט זיך גראד גענומען צו דיזע בעשעפטיגונגען און האט געוואוסט ווי אנצוגעהן מיט זיי. בריינגען זיי איהם אבער ניט קיינע נוטצען, פערהאסט ער זיי און ווארפט זיי אוועק.

פיערטענס: דער וואס האט בטחון אין גאט, איז אויב זיינע הכנסות זיינען מעהר פון די הוצאות; אויב עס פערבלייבט איהם געלד אויסער זיין לעבענסמיטעל און אלע נויטווענדיגקייטען, פערברויכט ער דעם איבערפלוס אויף זאכען וואס שטעלען צופרידען דעם בעשעפער. ער גיט צדקה און גיט אויס געלד אויף מצוה זאכען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין דברי הימים א':

"כי ממך הכל ומידך נתנו לך" — אלעס, די געלט, די רייכטהום איז דיינס און מיר גיבען עס דיר. אָבער דער וואָס פערלאָזט זיך ניט אויף גאָט, איז פאַר איהם די וועלט וויניג. פיעל ער האָט, דענקט ער, אז ער האָט אלץ ניט גענוג און ער זשאַלעוועט די געלד צו טהאָן מיט דעם עפּעס פון גאָט'ס וועגען און ערפילען זיינע פפליכטען צו זיינע מיטמענשען. און ער פערשטעהט ניט, אז ער האנדעלט ניט ריכטיג, ביז ער פערלירט זיין רייכטהום און עס געהט איבער צו אַן אנדערען, אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין משלי: "יש מפזר ונוסף עוד וחושך מיושר אך למחסור" — עס פּאסירט אז איינער איז פרייגעביג און זיין רייכטהום ווערט פערגרעסערט, און דער וואס ווענדט זיך אָפּ פון גערעכ־טיגקייט, פון צדקה געבען, ווערט זיין געלד געמינערט.

פינפטענס: דער בעל בטחון איז זיך עוסק אין וועלטליכע זאכען, כדי ער זאָל דורכדעם, דורך זיין מסחר אָדער מלאכה, קענען צוגרייטען שפּייז פאַר זיין סוף, אויף נאָכ'ן טויט; ער זאָל זיך, הייסט עס, קענען קויפען עולם הבא, און א זאך וואָס איז ביי איהם קלאָהר אז דאָס וועט איהם העלפען אָדער מעגליך מאכען צו לערנען תורה און דיענען גאָט, בעשעפטיגט ער זיך דערמיט. א זאך אָבער, וואָס ער ווייסט אז דאָס וועט איהם שאַדען צו לערנען און נאָכ־קומען גאָט'ס געבאָטען, אָדער דאָס קען איהם חס ושלום בריינגען צו זינד, מיידט ער דאָס אויס, כדי ער זאָל זיך ניט פערשאַפען וועהטאָג אנשטאַט א רפואה, כדי דאָס זאָל איהם ניט בריינגען שלעכטעס אנשטאַט גוטעס. אָבער דער וואָס איז ניט קיין בעל בטחון פערלאָזט זיך אויף די סבות, אויף די מיטעל וואָס בריינגען איהם אריין געלד און ער איז מיט זיי צופריעדען. ער ענטזאָגט זיך דעריבער ניט פון קיינע בעשעפטיגונג, שעהנע און העסליכע און טראַכט ניט איבער וואָס שפּעטער וועט זיין, אזוי ווי דער חכם שלמה האָט געזאָגט אין משלי: "חכם ירא וסר מרע" — דער קלוגער האָט מורא צו בעשעפטיגען זיך מיט אבי וואָס און ער ווענדט זיך אָפּ פון שלעכטס.

זעקסטענס: דער וואָס לעבט מיט בטחון, איז בעליעבט ביי אלע קלאַסען מענשען און מען איז מיט איהם צופריעדען, מחמת מען איז זיכער, אז ער וועט קיינעם קיין שאַדען ניט טהאָן און מענשען האָבען קיין מורא ניט, אז ער וועט בייז טהאָן זייערע ווייבער אָדער בעריהרען זייער געלד. ער, דער בעל בטחון, איז אויך זיכער אז קיינער וועט איהם קיין בייזעס טהאָן, ווייל ער ווייסט אז גוטעס טהאָן אָדער שלעכטעס טהאָן איז ניט אין די הענד פון בעשאַפענע, פון מענשען, און זיי קענען איהם גאָר ניט טהאָן אָהן דעם רצון פון השי"ת. דעריבער האָט ער פאַר מענשען קיין מורא ניט, אקוראַט ווי ער פערלאָזט זיך אויף זיי ניט אז זיי זאָלען איהם גוטעס טהאָן. און אז ער איז זיכער, אז זיי וועלען איהם גאָר ניט טהאָן און זיי זיינען זיכער אז ער וועט זיי גאָר ניט טהאָן, האָט ער ליעב אלע מענשען און אלע מענשען האָבען איהם ליעב, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "והבוטח בה' חסד יסובבנו" — דער וואָס פערלאָזט זיך אויף גאָט איז ארומגערינגעלט מיט חסד, מיט ליעבשאַפט און פריינדליכקייט. דער אָבער, וואָס די מדה פון בטחון פעהלט איהם, האָט ניט קיינע גוטע פריינד, ווייל ער האָט שטענדיג לוסט צו פערמעהרע אייגענטהום, איז מקנא אנדערע, און וואָס אנדערע מענשען האָבען, דענקט ער, אז דאָס איז פון איהם צוגענומען געוואָרען. איהם דאַכט זיך, אז חיונה, וואָס אנדערע האָבען, איז א טהייל פון זיין חיונה, וואָס איז צוליעב זיי פון איהם געמינערט

געוואָרען, און אויב ער קען ניט דערגרייכען זיינע תאוות, זיין לוסט צו וועלטליכע זאכען, בעשולדיגט ער זיי, אז זיי זיינען א שטערונג אין דעם, און טרעפט איהם עפעס א צרה, א געלד שאדען אדער עס פאסירט עפעס מיט זיינע קינדער, דענקט ער אלץ אז דאס איז צוליעב זיי און אז זיי, זייטיגע מענשען, האבען ביכולת צו פערמיידען פון איהם שלעכטיגקייטען. דעריבער ברייננגט עס איהם, אז ער זאל האסען אלע מענשען, ריידען אויף זיי שלעכטעס, שילטען זיי און פיינט האבען זיי. במילא ווערט ער אויך פערהאסט אין בײדע וועלטען און פער'מאוס'ט אין בײדע וואהנונגען, דא אויף דער וועלט און לעולם הבא, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "עקש לב לא ימצא טוב" — דער וואס בעזיצט א קרומע הארץ, דער וואס האט קיין בטחון אין גאט, געפינט ניט קיינע גוטעס.

זיעבעטענס: דער וואס בעזיצט די מדה פון בטחון, נעהמט זיך ניט צום הארצען אויב ער קריעגט ניט זיין פערלאנג אדער עס פעהלט איהם אויס א זאך וואס ער האט ליעב, און ער זאמעלט ניט, פערגרייט זיך ניט אויף שפעטער. ער קוקט נור אויפ'ן היינט און דער מארגען קימערט איהם ניט, ווייל ער ווייס דאך ניט ווען זיין סוף וועט קומען. אפשר וועט ער גאר מארגען שטארבען. ער האט בטחון אין גאט אז ער וועט דערלענגערען זיינע טעג און ער וועט איהם שפייזען. ער פרעהט זיך ניט, ווען ער האט צוגעגרייט אויף מארגען, און דאגה'ט ניט ווען ער האט ניט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "אל תתהלל ביום מחר, כי לא תדע מה ילד יום" — בערימהם זיך ניט, מענש, מיט'ן מארגען, ווייל דו ווייסט ניט וואס היינט וועט פאסירען. און בן סירא האט געזאגט: אל תצר לצרת מחר כי לא תדע מה ילד יום. מחר יבא ואיננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו" — זארג ניט פאר א מארגעדיגע צרה, ווייל דו ווייסט ניט וואס היינט וועט זיין. דער מארגען קען קומען און דער מענש וועט שוין אויף דער וועלט ניט זיין, וועט עס אויסקומען, אז ער האט זיך נעכטען מצער געווען און געזארגט פאר א וועלט וואס איז ניט זיינע. דער בעל בטחון האט נור איין זארג און איין צער, וואס ער קומט ניט נאך גענוג זיינע פפליכטען צום בעשעפער, און ער סטארעט זיך אפצוצאהלען איהם פיעל מעגליך איז אין די עפענטליכקייט און פערבארגענהייט, מחמת ער האט אין זינען דעם טויט און ער האט מורא טאמער שטארבט ער אוועק פלוצלונג און ער וועט פערבלייבען א בעל חוב דעם בעשעפער. דעריבער טהוט ער וואס נור ער קען צו זיין פערזארגט אויף זיין סוף און עס קימערט איהם ניט אנצוגרייטען וואס ניט איז פאר דיעזער וועלט. און דאס איז וואס אונזערע חכמים האבען געזאגט אין פרקי אבות: "שוב יום אחד לפני מתתך" — טהו, מענש, תשובה איין טאג פאר דיין טויט. דאס מיינט: דער מענש דארף תשובה טהאן היינט, טאמער וועט ער מארגען שטארבען, און אויף אזא אופן קומט איהם אויס שטענדיג, אלע טאג, תשובה צו טהאן.

דער אבער וואס האט קיין בטחון אין גאט איז שטענדיג פער'דאגה'ט איבער די בייזע בעגעגעניסען וואס טרעפען אויף דער וועלט, ער דאגה'עט, וואס עס פעהלען איהם אויס זאכען וואס ער האט ליעב, און וואס זיינע פערלאנגען ווערען ניט ערפילט. דעריבער, ווען ער האט נור דיא געלעגענהייט, גרייט ער אן וואס מעהר, אזוי ווי ער זאל געזיכערט זיין פון טויט. ער האט גאר קיין מורא ניט פאר'ן שטארבען, אקוראט ווי ער זאל וויסען אז זיין לעבען

וועט זיך קיינמאל ניט ענדיגען. עס ליעגט איהם ניט אין זינען זיין סוף און ער איז פערטהאן אין דער וועלט. ער טראכט ניט וועגען די ענינים פון זיין תורה און זיין שפייז אויף יענער וועלט. און זיין בטחון אז ער וועט לאנג גע־דויערען אויף דער וועלט ברייננגט איהם דערצו, אז ער זאל וועלען וואס מעהר נאכגעבען זיין קערפער אויף דער וועלט און וועניגער לוסט האבען צו זאכען וואס זיינען שייך צו זיין סוף, צו יענער וועלט.

און ווען איינער מוסר'ט איהם, לערענט איהם און זאגט איהם: "ביז ווי לאנג וועסטו פערנאכלעסיגען צו טראכטען וועגען צוגרייטען עפעס פאר דיין וואהנונג אויף יענער וועלט?" ענטפערט ער: "ביז איך וועל האבען גענוג פרנסה, אז איך און מיין ווייב און קינדער זאלען זיין פערזארגט ביז'ן סוף פון אונזער לעבען. דאמאלס וועל איך זיין רוהיג פון וועלטליכע דאגות און איך וועל זיך נעהמען אפצאהלען מיינע חובות צום בעשעפער און טראכטען וועגען צוגרייטען שפייז אויף יענער וועלט". וויל איך די דאזיגע לייט אויפ־ציינען זייער נארישקייט און טעות דורך זיעבענערליי ארגומענטען אדער טענות. און אויב איך וועל מאריך זיין אין דעם ענין, מאכט אויך ניט אויס, ווייל איך וועל דערמיט שטעלען אין ביוש און זאגען שטראף רייד די דאזיגע לייט, וואס זיינען בעלי משכונות. זיי זיינען, הייסט עס, אזוי ווי א סוחר, וואס פערקויפט סחורה אויף בארג, און דעם וואס ער וויל ניט געטרויען טאמער וועט ער ניט קענען אדער ניט וועלען בעצאהלען, פאדערט ער פון איהם א משכון. די וואס האבען ניט קיין בטחון אין גאט זיינען אויך אזוי. זיי געטרויען ניט השי"ת אז ער וועט זיי אפגעבען וואס זיי קומט און זיי פערלאנגען אז ער זאל זיי פאר־אויס מיט אלעס בעזארגען און דאן ערשט וועלען זיי איהם דיענען.

מיין ערשטער ארגומענט וואס איך וועל די דאזיגע לייט געבען איז: דו נארישער פינסטערלינג, וואס דיינע אויגען זיינען פארבלענדט איבער די וועלט־ליכע תאוות אין וועלכע דו ביזט אריינגעטהאן, ווייסטו פון וועמען דו קענסט פאדערען א משכון און נעהמען א משכון? נור פון דיין חבר וואס האט איבער דיר קיין רשות און דו האסט צו איהם קיינע פפליכטען. ווען אבער איינער פעררדינגט זיך צו אן אנדערען צו טהאן פאר איהם געוויסע ארבייט, קען ער דאך ניט פערלאנגען קיין משכון איידער ער האט די ארבייט געמאכט. א קנעכט קען געוויס ניט האלטען קיין משכון פון זיין ווירטה איידער ער האט איהם געדיענט. היינט ווי אזוי קען א מענש פערלנאגען א משכון פון זיין בעשעפער איידער ער האט ערפילט די פפליכטען צו איהם? און נאך אלעמען, זיינען דאך די בעציהונגען צווישען מענש און גאט ניט גלייך צו די בעציהונגען צווישען קנעכט און הארר. א קנעכט דיענט זיין הארר לכתחילה פאר געצאהלט; דיענען גאט דארף מען אבער ניט כדי צו קריגען בעצאהלט, אזוי ווי אונזערע חכמים זאגען: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס" — איהר זאלט ניט זיין אזוי ווי קנעכט וואס דיענען דעם ווירטה כדי צו קריגען בעצאהלט. טא ווי אזוי קען מען פון גאט פאדערען א משכון?

צווייטענס: ווען איינער נעהמט פון דעם אנדערען א משכון, האט דער חוב א גרעניץ, מען ווייס פיעל דער חוב בעטרעפט. די אבער וואס ווילען פון גאט א משכון, ווייסען דאך אליין ניט וויפיעל צו מאהנען. די, אזוי צו זאגען, התחיבות, וואס זיי פאדערען פון דעם רבונו של עולם, זיינען אונבעגרע־ניצט, ווארום זיי ווייסען דאך ניט פיעל עס וועט פאר זיי גענוג זיין, ווייל זיי

ווייסען דאך ניט ווי לאנג זיי וועלען לעבען. און אפילו זיי זאלען האבען כפל כפלים פיעל זיי דארפען אויף זייער אויסקומעניש, וועלען זיי אלץ וועלען נאך, טאמער וועט זיי שפעטער פעהלען, טא ווי אזוי קען מען פערלאנגען א משכון אויף א חוב וואס האט קיין שיעור?

דריטענס: ווען ראובן נעהמט, למשל, ביי שמעון א משכון, נעהמט ער דאס נור דאמאלס, ווען שמעון איז איהם שולדיג א חוב, אבער ניט ווען שמעון האט צו איהם א תביעה פון פריהער. און ניט מעהר ווי רעכט. ער וויל איהם ניט געטרויען, בעווארענט ער זיך. ווי איז אבער אז ראובן איז שולדיג א חוב צו שמעון פון פריהער, קען ער ביי איהם ניט פאדערען קיין משכון אויף אז הלואה, לאמיר זאגען, וואס שמעון האט ביי איהם גענומען, און ווען אפילו שמעון זאל איהם אליין וועלען געבען א משכון, דארף ער אויך ניט נעהמען. היינט אז דעם בעשעפער קומט פון מענשען אזוי פיעל חובות, אז ווען אפילו א מענש זאל אליין אפטהאן די אלע מעשים טובים פון דער גאנצער מענשהייט זיינט די וועלט עקזיסטירט, וואלט ניט גענוג געווען צו בעצאהלען פאר איין איינציגע טובה פון די טובות וואס דער בעשעפער טהוט מיט איהם, היינט ווי אזוי שעהמט זיך ניט דער עזות פנים צו פערלאנגען פון גאט אז ער זאל איהם פאראויס טהאן נאך טובות. בעת ער האט נאך פאר פריהעריגע ניט בעצאהלט? און טאמער וועט ער גאר שטארבען און ניט קענען בעצאהלען, טא צו וואס נעהמען אויף זיך אן הכבדה פון א גרעסערען חוב?

א געוויסער פרומער מאן האט אמאל אין א געשפרעך מיט מענשען גע־זאגט:

"מענשען, וואלט רעכט געווען, ווען גאט וואלט פון אייך היינט גע־מאהנט מארגעדיגע חובות, אדער דאס וואס איהר וועט איהם שולדיג זיין אין א יאהר אדער אין צוויי יאהר ארום?" האבען זיי געענטפערט: "ווי איז דאס מעגליך, אז מען זאל אונז מאהנען שפעטערע שולדען, בעת מיר ווייסען ניט אויב מיר וועלען גאר דערלעבען צו מאכען די שולדען? מיר זיינען בלויז מחויב צו לייסטען געוויסע דיענסט צו גאט אין געוויסע צייטען און אז מיר וועלען דערלעבען צו א שפעטערע דיענסט, וועלען מיר איהם וויעדער דיענען". האט דער חסיד צו זיי געזאגט: "אזוי אויך האט אייך דער בורא יתברך בע־שטימט געוויסע חיונה אדער פרנסה אויף יעדע געוויסע צייט און איהר דארפט איהם דערפאר דיענען און דאנקען, און אזוי ווי ער מאהנט אייך ניט איהר זאלט איהם צאהלען פאר שפעטערדיגע, אזוי דארפט איהר זיך שעהמען צו פערלאנגען פון איהם עפעס פאראויס, פאר דער צייט. ווארום זשע זעה איך אז איהר פאדערט פון איהם אויף שפעטערע יאהרען? איהר ווייסט דאך בכלל ניט אויב איהר וועט גאר קומען צו יענער צייט און איהר ווילט אפטמאל זיין פערזארגט פאר א ווייב און קינדער וואס איהר האט נאך ניט. און ניט פער־לאנגט איהר בלויז חיונה, נור איהר ווילט אויך אז גאט זאל אייך פאראויס געבען מותרות, איבעריגע זאכען, וואס זיינען ניט נויטיג, אויף שפעטערע יאהרען, וואס זיינען אפשר גאר ניט גרייט פאר אייך. און ניט גענוג וואס איהר לייסטעט איהם ניט דיענסט פאראויס פאר א שפעטערע צייט, בערעכענט איהר אפילו ניט ווי איהר האט פערנאכלעסיגט צו דיענען איהם פאר די חיונה וואס ער האט אייך געגעבען ביז איצט".

פיערטענס: דער וואס נעהמט ביי זיין חבר א משכון, טהוט ער דאס צו־ליעב דריי אורזאכען: אוים מורא טאמער וועט יענער פעראַרימט ווערען און ער וועט ניט קענען בעצאַהלען; אוים מורא טאמער וועט ער ניט וועלען בעצאַהלען, און אוים מורא טאמער וועט יענער שטארבען אדער ער וועט אוועק אין א דרך רחוקה און ער וועט איהם ניט קענען געפינען. איז דער משכון ביי מענשען א בעוואָרעניש נעגען די אלע זאכען. ווען אבער מענשען וואלטען געהאט בטחון איינע אויף די אנדערע; ווען זיי וואלטען זיכער געווען, אז קיינע פון די דריי זאכען וועט ניט פאסירען, וואלט אהן ספק געווען א שאנדע פאר זיי צו נעהמען א משכון. ביים בורא יתברך זיינען די דריי זאכען געווים ניט שייך, דעריבער איז א געוויסע שאנדע, אז מען זאל פון איהם פערלאנגען א משכון.

פינפטענס: דער וואס נעהמט ביי איינעם א משכון פאר א חוב, בערוהיגט ער זיך דערמיט, ווייל ער האפט אז דורכ'ן משכון וועט ער שוין דעם חוב אויפמאהנען און וועט הנאה האבען פון דעם געלד אדער פון דעם וואס ער וועט קויפען פאר'ן געלד. אבער דער וואס דענקט, אז ווען גאט וועט איהם געבען א משכון, ווען ער וועט איהם פאראויס געבען גענוג עס זאל קלעקען אויף שפעטער אויך, וועט ער שוין רוהיג זיין און דיענען גאט — דער וואס דענקט אזוי, איז פאלש און אזא מיינונג איז א טעות, ווייל ער איז דאך נאך אלעמען ניט זיכער אז דאס געלד וועט פערבלייבען ביי איהם. אפשר וועט טרעפען א סבה וואס וועט איהם אפשיידען פון די געלד אדער דאס געלד פון איהם. און די וואס טענה'ן, אז ווען זיי וועלען רייך זיין און זיין פערזאָרגט אויף שפעטער, וועלען שוין לעבען רוהיג, איז דאס א ליגען און א נארישקייט. עס קען גאר זיין, אז דוקא די רייכטהום וועט זיי בעאונרוהיגען און פערשאפען זארגען, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין פרקי אבות: "מרבה נכסים מרבה דאגה" — דער וואס האט מעהר רייכטהום, האט מעהר דאגה.

זעקסטענס: ווען דער, וואס נעמט פון זיין חבר א משכון, וואלט געוואוסט אז יענער וועט איהם בעצאהלען דעם חוב פאר דער צייט און וועט איהם נאך געבען נאך אמאל אזוי פיעל דערפאר וואס ער האט איהם געווארט — ווען ער זאל דאס וויסען, וואלט ער ביי איהם קיין משכון פאר קיין פאל ניט גענומען. און דער בעשעפער, וואס מיר ווייסען זיינע שטענדיגע טובות מיט אונז. און ווי ער צאהלט פאר גוטע מעשים מיט אזא געצאהלט וואס מען קען זיך ניט פארשטעלען, ארויסגעבען אין ווערטער — אודאי ניט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין ישעיה: „עין לא ראתה אלהים זולתך, יעשה למחכי לו" — אזעל־כעס וואס קיינער אויסער גאט האט ניט געזעהן וועט ער טהאן צו די צדיקים וואס האפען צו איהם, איז געווים א גרויסע חרפה צו פערלאנגען פון איהם א משכון.

זיעבענטענס: דער וואס נעהמט ביי זיין חבר א משכון, נעהמט ער דאס ניט סיידען ווען ער קען יענעם געבען די געלד אדער די סחורה פאר'ן משכון; אבער דער וואס וויל פון גאט א משכון, דער וואס פערלאנגט פון איהם טובות אין פאראויס, איז דאך ניט זיכער אויב ער וועט קענען געבען צו גאט דאס וואס ער דארף איהם געבען אויפ'ן משכון. ער איז דאך אפילו ניט זיכער אויב ער וועט איהם קענען אפצאהלען אלטע חובות, א פשיטא שוין נייע. וואָ־רום דער מענש, ווען אפילו ער איז א צדיק, צאהלט ניט אפ גאט זיינע חובות

אהן די הילף פון איהם, פון גאָט. אזוי ווי א געוויסער חסיד האָט געזאָגט אין זיינע ליעב געזאַנגען צו גאָט: אפילו דער קלוגער וואָס ווייסט און פערשטעהט דיך, קען זיך אויך ניט בעריהמען מיט זיינע גוטע מעשים, נור מיט דיין הייליגען נאָמען און רחמנות. וואָס דו האָסט בעוועגט זיין הארץ צו וויסען דיין גרויסקייט. ווארום נור מיט דיר, מיט דיין הילף, קענען אידישע קינדער זיין צדיקים און זיך בעריהמען און זאָגען: "באלהים הללנו כל היום" — מיט גאָט בעריהמען מיר זיך א גאנצען טאָג.

פרק י׳

און ווייל מיר האָבען אין דיעזען שער פאַלקאָם ארויסגעזאָגט דאָס, וואָס האָט געדאַרפט געזאָגט ווערען אין ענין פון בטחון לויט אונזער בעגריעף, איז איצט אין פּלאַץ צו ערקלעהרען דיא אורזאַכען, וואָס מאַכען קאַליע, וואָס פערדאַרבען דעם בטחון אין גאָט. ערשטענס, וועלען מיר זאָגען, אז די אַלע זאַכען וואָס פערדארבען די לעהרען פון די פריהעריגע שערים, ווי עס איז דאָרט געזאָגט געוואָרען, פערדאַרבען אויך דעם בטחון. עס זיינען אבער דאָ נאָך זאַכען, וואָס ווענדען אָפּ דעם מענשען פון בטחון, פון פערלאָזען זיך אויף גאָט אָדער האָבען צוטרויען אין איהם.

די נארישקייט, די אונוויסענהייט אין דעם ענין פון בעשעפער און זיינע גוטע מדות, איז איינס פון די הויפּט פאַקטאָרען, וואָס ווענדען אָפּ דעם מענשען פון בטחון. ווארום דער מענש, וואָס פערשטעהט ניט ווי דער בעשעפער איז א בעל רחמנות אויף זיינע בעשעפענישען און ווי ער בעגעהט זיך מיט זיי, ווי ער גיט אויף זיי אכטונג, ווי ער געוועלטיגט איבער זיי און ווי אַלע זיינען אָנגעקניפּט אָן איהם — דער וואָס האָט אין דעם קיין ידיעה ניט, לעבט ניט רוהיג און פערלאָזט זיך ניט אויף איהם, אויף גאָט.

נאָך א זאַך נעהמט פון מענשען אוועק דעם בטחון: די אונוויסענהייט אין דער תורה, אין וועלכע גאָט האָט אנגעזאָגט, אז מען זאָל זיך אויף איהם פערלאָזען. דער וואָס לערנט ניט, ווייס דאָס ניט, און פאָלגליך איז ער ניט קיין בעל בטחון.

עס איז דאָ נאָך א זאַך, וואָס מאַכט קאַליע אָדער פערדאַרבט די גוטע מדה פון בטחון. דאָס איז דעם מענשען'ס נייגונג צו די נאָהענטע סבות, וואָס ער זעהט מיט זיינע אויגען. ווען איינער זעהט, צום ביישפּיעל, אז די אָדער יענע בעשעפטיגונג ברייגגט איהם גוטע פּראָפּיטען, איז ער זיך אויף דעם סומך, העגגט ער אָן אז דאָס איז טאַקי די הויפּט אורזאַך, וואָס בריינגט איהם די פערדיענסטען. ער ווייס אבער ניט, אז סבות אָדער אורזאַכען וואָס פיהרען צו עפּעס, איז וואָס זיי זיינען נעהענטער אלס שוואַכער זיינען זיי, און וואָס זיי זיינען וויי‏טער, אַלץ מעהר האָבען זיי די מאַכט צו שאַפען גוטעס אָדער שלעכטעס, פּראָפּיטען אָדער שאָדען. די לעצטע זיינען מעהר אנזיכטיג ווי די ערשטע, אבער דער כח ליעגט מעהר אין די ערשטע. צום ביישפּיעל: א קעניג וויל בעשטראָפען זיינעם א קנעכט אָדער אַן אונטערטהאַן, גיט ער וועגען דעם א בעפעהל צום שני למלך, צום וויצע־קעניג. דער וויצע־קעניג גיט עס איבער, לאָמיר זאָגען, צום גובערנאַטאָר, דער גועברנאַטאָר צו א ניעדעריגערען באַ־

אמטען, דער ניעדעריגער בעאמטער — נאָך צו א ניעדעריגערען, ביז עס קומט אָן צו א פּאָליציימאַן, וועלכער פיהרט דורך די שטראָף און שמייסט, לאָמיר זאָגען, דעם בעשטראפטען מיט ריטער. זיינען די ריטער, הייסט עס, די לעצטע סבה פון דעם בעשטראפטענ׳ס ליידען, אבער זיי, די ריטער, קענען גאר ניט פערלייכטערען אָדער ערגער מאכען דעם באַשטראָפטען. געהענדיג אָבער צוריק צום פּאָליציימאַן, יענער קען געבען שטארקערע שמיץ און שוואכערע. דער בעאַמטער איבער׳ן פּאָליציימאַן קען אָנזאָגען וואָס פאר א שמיץ דער מאן זאָל קריגען. נאָך א העכערער בעאמטער קען פאר׳ן מאַן טהאָן מעהר צו גוטען אדער צו שלעכטען. דער גובערנאַטאר, לאָמיר זאגען, קען טהאָן נאָך מעהר; דער שני למלך—נאָך מעהר. אבער דער סאַמע ערשטער, דער קעניג, קען איהם אין גאנצען מוחל זיין און בעפרייען פון וועלכע עס איז שטראָף. דערפון זעהט מען בעשיינפערליך, אז וואָס ווייטער די סבה איז פון דעם וואָס געניסט פון איהר, אלץ מעכטיגער איז זי, און וואס נעהענטער—אלץ וויניגער האָט זי ביכולת צו מאכען ערגער אדער בעסער. און אזוי ווי דער בעשעפער איז דאָך דער אנפאנג פון אלע סבות, דער ערשטער וואס דורך זיין ווילען ענטוויקלען זיך פאסירונגען און געשעהעניסען, און ער איז דער ווייטעסטער פון דעם וואָס געניסט דורך דער סבה, דעריבער דארף מען זיך פערלאזען אויף איהם און זיין מאכט, אז ער קען מאכען בעסער אדער ערגער.

דער כלל איז, אז וואס מעהר א מענש ווייס און פערשטעהט די גאָטהייט, און וואָס מעהר ער האָט אמונה אין גאָט׳ס הנהגה, זיין פיהרערשאפט און זיין השגחה איבער דעם וואָהלזיין פון מענשען, אלץ א גרעסערער בעל בטחון איז ער.

און מיר וועלען נעמען א ראיה פון א קינד. באלד פון אנפאנג אז א קינד קומט אויף דער וועלט, פערלאָזט זיך עס בלויז אויף די ברוסט פון זיין מוטער, פון וועלכע עס זויגט און ערנעהרט זיך. קיין אנדערע השגות האָט דאס עופה׳לע ניט. ווען דאס קינד ווערט מעהר ענטוויקעלט און קריעגט מעהר שכל, פער־שטעהט עס און בעגרייפט דער מוטער׳ס השגחה און פערלאזט זיך שוין אויף דער מוטער. שפּעטער צו, ווען דאס קינד ווערט נאָך מעהר מענש און פער־שטעהט אז דער פאטער שפייזט אי איהם, אי דער מוטער, קריעגט עס בטחון אויפ׳ן פאָטער. נאָך שפּעטער, ווען א קינד ווערט א פּאָלקאָמענער מענש און זוכט שוין אליין חיונה דורך ארבייט אדער האנדעל, פערלאָזט ער זיך אויף זיינע קרעפטען אדער פעהיגקייטען, אז זיי וועלען זיין זיינע שפּייזער. דאָס איז צוליעב דעם, ווייל ער ווייס ניט און פערשטעהט ניט די טובות, וואָס גאָט האָט מיט איהם די גאַנצע צייט געטהאָן און בעגרייפט ניט, אז ביז ער איז געווארען א פּאָלקאָמענער מענש איז ער געשפייזט און פערזארגט גע־וואָרען מיט אלעס דורך דעם רצון פון גאָט. א געוויסער חסיד דערצעהלט, אז ער האָט געהאט א שכן א שרייבער, וואס האָט זיך מפרנס געווען פון שריי־בען. איינמאָל האָט דער חסיד געפרעגט זיין שכן: ווי געהט עס איהם אין פּרנסה? און יענער האָט גערענטפערט: „כל זמן מיין האנד איז גאנץ, געהט עס מיר גוט". אין אבענד האָט פּאַסירט א סבה און מען האָט דעם שרייבער ארונטערגענומען די האנד און ער האָט שוין מעהר ניט געשריבען זיין גאנ־

צען לעבען. דאָס איז ער געשטראָפט געוואָרען דערפאַר וואָס ער האָט זיך פערלאָזט אויף זיין האַנד, ניט אויף גאָט.

און ווען ער ציהט זיין חיונה פון אנדערע; ווען ער ארבייט פאר אי־מיצען און פערדיענט זיינע הצטרכות, פערלאָזט ער זיך אויף זיי, אויף זיינע ברויט־געבער. און ווען ער קריעגט מעהר פערשטאַנד און זעהט איין, אַז זיי, יענע, ביי וועמען ער פערדינט זיין חיונה, זיינען אליין פעהלערהאַפט אין כחות צו בעזאָרגען זיי אליין און מוזען אויך אנקומען צו גאָט'ס הילף, ווערט ער שוין א שטיקעל בעל בטחון און פארלאָזט זיך אויף גאָט אין זאַכען וואָס ער האָט ניט ביכולת צו טהאָן אליין, ווי למשל, ווען מען דאַרף האָבען רעגען; ווען מען פאָהרט אויפ'ן ים אדער אין מדבריות און עס איז ניטאַ קיין וואַסער צום טרינקען; ווען עס קומט א פערפלייצונג אדער עס ווערט א מגפה און אנדערע זאַכען, וואָס מען מוז זיך פערלאָזען אויף גאָט'ס גזירה און זיין הילף און דער מענש קען זיך פאר קיין פאַל אליין ניט העלפען. און ווען זיין שכל ווערט מעהר געשליפען, ווערט ער א גרעסערער בעל בטחון און פאַרלאָזט זיך שוין אויף גאָט אפילו אין זאַכען און ענינים, וואָס ער אליין האָט א שטיקעל ברירה צו טהאָן ווי ער דענקט אַז עס איז פאר איהם בעסער. ווען זיין בע־שעפטיגונג, למשל, איז אַ געפעהרליכע און אַ שווערע, גיט ער דאָס אויף און האָט בטחון אין גאָט, אַז ער וועט איהם צושיקען א לייכטערע און בעסערע פרנסה. און ווען ער ווערט נאָך א גרעסערער בעל שכל און אנערקענט גאָט'ס וועגען, ווערט ער נאָך א גרעסערער בעל בטחון און פערלאָזט זיך אויף גאָט אין אַלע זאַכען, סאַי ווען זיין בעשעפטיגונג אין א שווערע און סאַי זי איז א לייכטע. און וואָס ער זאָל ניט טהאָן פאר זיין חיונה, איז אַלץ זיין ציעל צו דיענען גאָט און היטען זיינע געבאָטען.

און ווען זיין שכל שטייגט נאָך העכער מיט גאָט'ס געגאַרען, נעהמט ער אָן אַלעס פאר גוטעס. ווי גאָט פיהרט מיט איהם איז ער צופרידען אין הארצען, מיט זיינע געפיהלען און מיט זיינע אויסוויינינגסטע חושים, אין די עפענטליכקייט און פערבארגענהייט. און ער פרעהט זיך מיט אַלעס וואָס גאָט טהוט מיט איהם. טויט און לעבען, ארימקייט און רייכקייט, געזונדהייט און קראַנקהייט נעהמט ער אָן פאר ליעב, און ער האָט קיין לוסט אויסער צו דעם וואָס גאָט גיט איהם און וויל ניט קיין זאַך אויסער דאס, וואָס דער בעשעפער וויל, און ער גיט זיך איבער אין גאַנצען מיט לייב און זעלע צו גאָט און זיין משפט. און אַיין מלאכה אָדער מסחר האָט ביי איהם קיין פאָרצוג פון אַן אַנדערע און ער בייט ניט זיין פרנסה, ווייל ער ווייס, אַז גאָט קען איהם שפייזען פון זיין בישעפטיגונג אַזוי גוט ווי פון אַן אַנדערע, אַזוי ווי אַ בעל בטחון האָט אַמאָל געזאָגט: „איך האָב זיך קיינמאָל ניט פערנומען מיט א בעשעפטיגונג פאר מיין חיונה און חשק געהאַט צו אַן אַנדערע".

און שטייגט ער נאָך העכער אין שכל און ווייס און פערשטעהט דעם צוועק צוליעב וואָס ער איז בעשאַפען געוואָרען און געקומען אויף דער וועלט וואָס איז ניט קיין אייביגקייט, און ער אנערקענט די מעלות פון אַן אנדער וועלט, אַן אייביגע עקזיסטירענדע וועלט, וואוהין ער וועט סוף כל סוף קומען, פערהאַסט ער דיזע וועלט מיט איהרע תענוגים און ער אנטלויפט מיט זיינע געדאַנקען, מיט לייב און לעבען צו גאָט, און אין איינזאַמקייט, אפגעזונדערט

פון דער וועלט, שעפּט ער פערגעניגען האָבענדיג אין זינען דעם בעשעפער, און ער קען גאר ניט פערשטעהן, ווי אזוי מען טראכט ניט וועגען גאָט׳ס גרויסקייט. און ווען ער איז ניט איינזאם און געפינט זיך אין געזעלשאפט פון מענשען, האָט ער ניט קיין לוסט נור צו גאָט׳ס ווילען און וויל ניט מעהר ווי דאס וואס גאָט בעשערט איהם. און זיין הארץ און זיינע געדאנקען זיינען אזוי פערנומען מיט דער שמחה פון ליעב האָבען גאָט, אז עס פערבלייבט ביי איהם קיין פּלאץ צו פרעהען זיך מיט וועלטליכע פרייד, און זיין פרייד איז גרעסער אפילו פון די פרייד פון צדיקים, וואס פרעהען זיך אויף דער וועלט מיט די עולם הבא וואס זיי וועלען קריגען. דיעזע מדרגה איז די העכסטע וואס א בעל בטחון קען דערגרייכען. צו אזא הויכע מדרגה קומען נביאים און חסידים און די אמת ריין געליעבטע פון גאָט. אזוי ווערט געזאגט אין ישעיה: „אף אורח משפטך ה׳ קוינוך, לשמך ולזכרך תאות נפש״ — אפילו ווען דו גאָט בעגעהסט זיך מיט אונז מיט משפט, האָפען מיר צו דיר, צו דיין נאָמען און אנדענקען גלוסט די נשמה. אדער אין תהלים איז דאָ א פּסוק: „צמאה נפשי לאלהים חי״ — מיין נשמה דורשט צום לעבעדיגען גאָט.

דאס זיינען צעהן מדרגות אדער שטופען, וואס דער ריכטיגער בעל בטחון דערגרייכט צו זיי אלע, אפילו קיין איינציגע פעהלט ניט. און אנטקעגען די צעהן מדרגות, וואס זיינען אויבען אויסגערעכענט, אז דער בעל בטחון געהט אליץ העכער און העכער ביז ער דערגרייכט די סאמע לעצטע, ווערט דער זינען פון בטחון אין לשון הקודש אויסגעדריקט אין צעהן בעזונדערע ווערטער: מבטח, משען, תקוה, מחסה, תוחלת, הכוי, סמיכה, שבר, מסעד און כסל.

און גאָט זאל אונז מיט זיין גנאָד העלפען, אז מיר זאלען זיין פון די וואס פערלאזען זיך אויף איהם און גיבען זיך איבער צום שיקזאל וואס ער בעשטימט אי אין די עפענטליכקייט און אי אין פערבאָרגענהייט, אמן.

סוף פון שער הבטחון